

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

МАТЕРІАЛИ

XXXIV Міжнародної краєзнавчої
конференції молодих учених

“КРАЄЗНАВСТВО ТА ПАМ’ЯТКОЗНАВСТВО”,

присвячена 50-річчю Українського товариства охорони пам’яток історії і культури

9 грудня 2016 р.

Харків

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
і молодих вчених
Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
Харківський національний медичний університет
Центр медичного краєзнавства

МАТЕРІАЛИ XXXIV-ї МІЖНАРОДНОЇ
КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

«КРАЄЗНАВСТВО ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО»,

ПРИСВЯЧЕНОЇ 50-РІЧЧЮ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ

Харків — 2017

УДК 908:94 (477) (063)
ББК 63.3 (4укр) я 431
М34

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 3 від 29 березня 2017 року)*

Публікується у авторській редакції.

Матеріали XXXIV-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених, присвяченої 50-річчю Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. — Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. — 112 с.

Матеріали традиційної XXXIV-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених включають тези доповідей і повідомлень з проблем пам'яткознавства. Збірник розрахований на всіх тих, хто цікавиться проблемами краєзнавства та такого сучасного напрямку в науці, як пам'яткознавство.

Материалы XXXIV-й Международной краеведческой конференции молодых ученых, посвященной 50-летию Украинского общества охраны памятников истории и культуры. — Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. — 112 с.

Материалы традиционной XXXIV-й Международной краеведческой конференции молодых ученых включают тезисы докладов и сообщений по проблемам памятниковедения. Сборник рассчитан на всех тех, кто интересуется проблемами краеведения и такого современного направления в науке, как памятниковедение.

УДК 908:94 (477) (063)
ББК 63.3 (4укр) я 431

М34

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2017
© Центр краєзнавства імені академіка
П. Т. Тронька, 2017
© автори, 2017

ЗМІСТ

Від оргкомітету.....	7
Альков Володимир Епідемії революційної доби: холера й тиф на Харківщині 1919 року.....	8
Арістархова Марина Роль Никанора Харитоновича Онацького в створенні Сумського художнього музею.....	10
Безрукова Тетяна Пам'яткоохоронна робота краєзнавців у селищі Буди Харківської області. Перемоги та поразки.....	11
Бліндер Степан Олицький колегіум у працях дослідників XIX –початку XX ст.	14
Боженко Анастасія Модерне місто другої половини XIX ст. як єдність центру/периферії (на матеріалах м. Харкова).....	19
Буланий Микола Шотландська присутність на руських землях Речі Посполитої за письмовими джерелами XVI – I пол. XVII ст.	20
Бутенко Юрій Преподавание краеведения в Змиевском лицее № 1 имени З. К. Слюсаренко на современном этапе.....	23
Вар'ян Оксана Пам'ятки історії — будівлі як складові формування колективної ідентичності.....	25
Вус Надежда Памятник старины в вымирающем селе.....	26
Гламазда Владимир «Записки Д. А. Хилкова» как источник по истории Харьковщины 1885–1892 гг.	28
Гнатченко Ганна «Потебніана» у структурі особового архівного фонду професора О. В. Встухова (1869–1941) (на матеріалах Музею історії ХНУ імені В. Н. Каразіна).....	29
Гуменяк Андрій Ставлення домініканців львівської архідієцезії до греко-католиків у другій половині XIX – 30-х рр. XX ст.	31
Добровольська Ірина Картографічне відображення поховань вчених-географів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.....	35
Исофатова Эмма Сохранение памяти об оккупации Харькова в годы Великой Отечественной войны: мемориалы и памятные места.....	36

Ільїн Вадим Стан охорони здоров'я в радянському Харкові протягом другої половини 80-х років: джерелознавчий аспект	38
Іськов Ігор До проблеми захистного спорядження салтівської культури.....	40
Калугін Олег Професор О. С. Федоровський як красназавець.....	42
Каплієнко Владислав Виникнення бонн у Харкові (1918–1920 рр.).....	43
Капушак Ярослав Палац Потоцьких в м. Івано-Франківську: історія та сучасний стан.....	45
Кириченко Максим Щодо деяких деталей гіпотези Б. О. Рибаківа відносно української легенди про Кузьму та Дем'яна.....	47
Коніва Юлія Особливості функціонування доріг у Слобідській Україні на початку XVIII ст.	49
Литвиненко Анна Музей як осередок збереження та популяризації культурної спадщини (на прикладі Кам'янського літературно-меморіального музею О. Пушкіна та П. Чайковського).....	51
Лобенко Сергей А. В. Гуров — исследователь Слобожанщини.....	52
Марющенко Карина Внесок І. Я. Франка у географічне красназнавство.....	54
Миславський Інокентій Загальна характеристика законодавства України в сфері охорони пам'яток історії і культури, та проблеми його практичної реалізації на місцевому рівні.....	56
Момот Анастасія Антропоніміка мешканців Переяславського полку на сторінках «Генерального опису Гетьманщини».....	57
Мороз Юліана Третя лінія німецької оборони на території с. Миролубівка, лютий–вересень 1943 року. Історія висоти № 4736.....	59
Морозова Ольга Архівні документи як джерело вивчення історії польської меншини Миколаївщини.....	61

Немцев Сергей Типология и дробная хронология ножек амфор Гераклии IV в. до н. э.	62
Нестеренко Вікторія Дослідження міського простору Харкова 60-тих років XIX ст.: потенціал історії та соціології архітектури.....	63
Нестеренко Лідія «Акти-списки громадян, насильно вивезених в рабство до Німеччини» — одне із джерел для вивчення трагедії оstarбайтерів (на прикладі Чернігівської області).....	64
Проценко Михаил Главная гостиница на главной площади страны (гостиница «Интернационал-Харьков»).....	67
Радченко Віталіна Пам'ятки скульптури Харкова другої половини XX століття.....	69
Салій Вікторія Печери України як об'єкт краєзнавства.....	70
Самойленко Ілона Середньовічні об'єкти на Білозерському поселенні (розкопки 2015–2016 рр.).....	74
Селегеев Сильвестр Народні бібліотеки-читальні м. Харкова в історіографії (кінець XIX – початок XXI ст.).....	75
Соляник Дмитрий Отражение взглядов прот. Иоанна Филевского на устройство Церкви в «Церковной Газете» (1906 год)	77
Стороженко Ирина Воспоминания крестьян-толстовцев как источник по истории коммуны «Жизнь и труд» 1921–1938 гг.	78
Сусла Ольга О. І. Ржепіншевський: архітектурна спадщина	80
Трахтманенко Олеся Законодатели моды. Людмила Гурченко.....	82
Федирко Артем Святитель Филарет (Гумилевский) и его труд «Историко-статистическое описание Харьковской епархии».....	84
Фурсова Ирина История Верхо-Харьковского Николаевского женского монастыря.....	85
Ховтура Анастасія Соціальна інфраструктура губернських міст Лівобережної України (кін. XVIII – поч. XX ст.): етапи розвитку.....	86

Якуба Альона Внесок Г. С. Риндовського у розвиток фармацевтичної науки.....	88
Якубина Юлія Нежинський період біографії Н. Гоголя в дискурсі літературного краєзнавства.....	90
Янкул Олексій Премія Центру красназнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна.....	92
Аксьонов Володимир Історична спадщина родини Гельферих-Саде у Харкові.....	94
Вишнякова Марія Стріт-арт Гамлета Зінківського: маркування урбаністичного простору.....	94
Гаража Роман Новий Харків (містечко ХТЗ) у контексті соціології міста.....	95
Гнедков Артем Методи лікування психіатричних хвороб в XIX ст. на прикладі Сабурової дачі (м. Харків).....	96
Каплій Анастасія Ушанування пам'яті визначних майстрів фаянсу у селищі Буди Харківської області. Проект клубу «Красназнавець» РЦДІОТ Харківської районної ради.....	97
Котенко Андрій Писемні пам'ятки України. Їх значення для вивчення історії краю.....	99
Маковецька Владислава Роль музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка у вивченні історії рідного краю.....	100
Цимбаліста Ірина Проблеми збереження пам'яток духовності та їх популяризації на Зміївщині.....	103
Список скорочень	105
Фотолітопис конференції	107

Від оргкомітету

XXXIV-а Міжнародна краєзнавча конференція «Краєзнавство і пам'яткознавство», яка проводилася на базі історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, була присвячена 50-річчю Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Традиційний захід привернув до себе увагу представників 29 закладів, студенти, аспіранти та співробітники яких взяли участь у його роботі.

Була організована робота семи секцій і двох круглих столів: «Джерела з історії Харківщини другої половини XIX – першої половини XX ст.: специфіка і проблеми інтерпретації» та «Міський простір другої половини XVIII – XX ст.: будівлі, знаки, ідеї».

Інтерес учасників викликала презентація двох проектів, підготовлених студентами і співробітниками Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а також Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова: «Каразінський університет на карті Харкова» (О. Трахтманенко, О. Сусла) та «Родина Бекетових на карті Харкова» (Б. Безчетний, В. Варавіна, О. Волошина, А. Єрмоленко та ін.).

Під час пленарного засідання студентам-волонтерам за участь в організації етнографічного фестивалю «Перлини Слобожанщини. Аланські витoki» були вручені грамоти від благодійного фонду «Харків з тобою». Учасники також мали змогу відвідати виставки, які працювали на історичному факультеті, в Музеї археології та Музеї історії університету.

Після підбиття підсумків найкращі доповіді були відзначені преміями. Премія імені А. Ф. Луньова (картина художниці Н. С. Вербук) була вручена студенту історичного факультету Каразінського університету В. Капліснку, премію імені Героя України, академіка НАН України П. Т. Тронька отримав С. Бліндер (НУ «КМА»), а премією імені А. Г. Слюсарського була удостоєна доповідь студентки Г. Гнатченко (ХНУ імені В. Н. Каразіна).

Альков Володимир
(ХНМУ, старший викладач)

ЕПІДЕМІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ: ХОЛЕРА Й ТИФ НА ХАРКІВЩИНІ 1919 року

Як відомо, супутниками війни завжди є розруха та хвороби. 1919 року Харківщина перебувала в центрі військового протистояння, що вилилося в значні проблеми для охорони здоров'я населення.

Медики доповідали, що в усіх повітах ситуація була катастрофічна: не було медикаментів, перев'язочного матеріалу, коштів на утримання лікарень, поштові станції не діяли, лікарям неможливо було пересуватися, а отже, діставатися хворих при роз'їзній системі надання допомоги. Наприклад, лікарі не могли дістатися до Богодухова, не кажучи вже про маленькі села. Телефони теж не працювали, ускладнюючи координацію дій. Тим часом, захворювання на холеру спостерігалися по всіх цих повітах. Серед пасажирів Південної залізниці щодня було по 15 випадків захворювання. Смертність була високою. Приміром, у Куп'янську з 28 хворих померли 17. Необхідна в таких випадках дезінфекція за відсутності спеціальних засобів виявилася неможливою. Коли заразні бараки були ще переповнені холерними хворими, про себе дав знати тиф. У Харкові вже було 106 зафіксованих захворювань на тиф, що створювало небезпеку його поширення.

Зауважимо, що призов до всіх армій конфлікту медичних працівників ставив губернію в умови дефіциту лікарського та фельдшерського складу. На той час більшу частину регіону контролювала Добровольча армія. Незважаючи на доволі ефективну організацію, внаслідок військових дій інфраструктури, особливо транспортної, було завдано нищівного удару, а в деяких повітах військові дії продовжували точитися. Направляти хворих до інфекційного відділення вчасно було неможливо навіть у Харкові. У губернській лікарні з недоправлених до інфекційної лікарні 47 хворих померли 15. Смертність хворих там складала 32-34 %. Виникла необхідність у санітарному автомобілі, який просили навіть у сусідніх губерніях.

Задля вирішення питання дезінфекції, вдалося сполучитися з Білгородом, де був значний запас негашеного вапна. Тим не менш, всім дезінфекційного засобу вистачило. Із початком епідемії у інфекційному бараку Богодухова дезінфекційних засобів не було, тому лікарі просили залізничників виділити вагон вапна. У цьому місті не працював і асєнізаційний обоз, бо неможливо було винайняти місцевих за знецінені гроші. Це сприяло поширенню інфекцій, адже у кожному дворі була відхожача яма. У губернському місті не вистачало перев'язочного матеріалу. У інфекційній Миколаївській лікарні не було соломи, в якій була гостра потреба для наповнення матраців. Ціна на спирт була настільки висока, що деякі організації не мали змоги його купити. Усе це ускладнювало боротьбу з епідеміями.

Крім іншого, на холеру та тиф страждали біженці, яких на Харківщині накопичилося вдосталь. У Харкові стояло 75 вагонів з біженцями з Бірюченського та Валуйківського повітів і 25 — з біженцями із західних губерній, а також 8 вагонів з біженцями з Білопілья. У місті, крім звичайних біженців, накопичилися також румуни та хорвати, що прямували на Дон, але були затримані в Харкові. Місць для їхнього розміщення не було. У 7 повітах, за даними доктора С. Ігумнова, одночасно було 240 хворих на холеру. У Харкові проф. В. Фавр зафіксував 242 випадки, з яких місцевих було лише 145, інші — приїжджі. На висипний тиф захворіли з серпня 1918 по липень 1919 р. 8487 осіб з місцевих та 2000 біженців. На поворотний тиф захворіло 1580. Ці цифри значно перевищили захворюваність у дореволюційні роки. Невдовзі тиф охопив і Добровольчу армію. Очікували на 2-2,5 тис. хворих, адже через брак палива не діяли бані, не було білизни та «вошебоск» тощо. Тиф фактично заступив холеру, і мешканцям дуже пощастило, що епідемії спалахнули неодноразово.

Карантину в таких умовах дотримуватися було неможливо, тому увагу було зосереджено на підтриманні санітарії. Наприклад, у Богодухові одним «Новичкіним» колодязем з хорошою водою користувалися 1/3 жителів. Вони забруднювали його своїми відрами, що могло розповсюдити холеру. Було вирішено прилаштувати насос та кришку. На станціях Харків та Куп'янськ діяли бараки, на інших — вагони-ізолятори. У поїздах робилася дезінфекція.

Завдяки мобілізації сил та ресурсів поширення епідемічних хвороб вдалося обмежити. Військові дії та економічна криза призвели до величезних втрат від холери та тифу, відкинувши охорону здоров'я в губернії на рівень XVIII ст., коли відповідних можливостей взагалі ще не було.

Арістархова Марина*(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)*

РОЛЬ НИКАНОРА ХАРИТОНОВИЧА ОНАЦЬКОГО В СТВОРЕННІ СУМСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ

Протягом останніх 20-ти років серед українських науковців значно зріс інтерес до теми становлення і розвитку музейної справи в Україні, особливо це стосується першої третини двадцятого століття. З цим періодом пов'язана діяльність багатьох визначних музеснавіців України, серед яких не останнє місце в збереженні та музесфікації пам'яток мистецтва належить постаті Никанора Харитоновича Онацького (1875–1936).

Актуальність досліджуваної теми визначається необхідністю більш детально вивчити етапи становлення Сумського художнього музею та роль Никанора Онацького в створенні та розвитку його діяльності.

На тлі революційних подій 1917 року, які не минули і територію України, виникла проблема збереження пам'яток, яка посприяла створенню музею в Сумах. Спочатку це була невелика кількість поодиноких предметів мистецтва і старовини, які надходили до музею протягом 1917–1918 років зі зруйнованих війною навколишніх садиб і маєтків. У цей час Н. Онацький входив до складу спеціальної комісії, яка займалася збиранням предметів мистецтва та старовини.

У 1919 році в одному з сумських особняків, що нині відомий як пам'ятка архітектури — Будинок Сумовської, була виявлена частина художнього зібрання київського колекціонера Оскара Гансена. Саме Онацькому і було доручено проведення роботи із систематизації та складання описів знайденої колекції.

У 1920 році за сприяння Никанора Онацького було створено музей. Протягом 1917–1920 років предмети старовини надходили до Сум з регіону. 1 березня 1920 року органами Наросвіти, його було призначено на посаду директора музею. В перший рік музей навіть не мав власного приміщення. І лише з передачею трьох колишніх банківських споруд музею, колекції київського колекціонера О. Гансена та предметів старовини та мистецтва, що надходили до Сум з регіону протягом 1917–1920 років всі музейні надходження сформувалися в системне музейне зібрання. Але ще декілька років велася

пошукова, наукова та організаційна робота по формуванню музейних колекцій.

Роботу зі створення музею було завершено на початку 1927 року. На секції образотворчих мистецтв міськради було заслухано доповідь Н. Онацького «Про стан Сумського округового музею». Результатом семирічної праці на музейній ниві наприкінці 1927 року стало видання книги Никанора Онацького «Сім років існування Сумського музею».

Подальша доля фундатора музею в умовах тоталітарного режиму складалася трагічно. З 1927 по 1931 роки ситуація навколо Н. Онацького ставала все більш напруженою та драматичною. Після першого допиту в Сумському ДПУ, яке відбулося в травні 1929 року він, у червні цього ж року, виступає з публічними покаяннями у газеті «Плуг і молот» з приводу колишнього, хоча і короткочасного, перебування в партії есерів (з березня 1917 по червень 1918 рр.). Його заява стала початком енкавеесівської справи, до якої, починаючи з 1930 року, час від часу підшивалися доноси тих, хто спілкувався з ним по роботі і бував удома. 30 грудня 1931 року він, разом із членами комісії, підписав акт про «передачу всіх музейних експонатів та звичайного інвентаря». Так закінчилась його діяльність в Сумському музеї і він був вимушений покинути Сумщину.

Науково-громадська діяльність Никанора Онацького тісно пов'язана з музеєзнавчою та пам'яткознавчою діяльністю на Сумщині. Завдяки його наполегливості та відданості справі, ми маємо чудову колекцію сумського художнього музею, а його музейний досвід потребує більш детального вивчення.

Безрукова Тетяна

(РЦДІУОТ, керівник історико-красназничого гуртка)

ПАМ'ЯТКООХОРОННА РОБОТА КРАЄЗНАВЦІВ У СЕЛИЩІ БУДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ. ПЕРЕМОГИ ТА ПОРАЗКИ

Без духовного багатства, сконденсованого в понятті «патріотизм», неможливий повноцінний внутрішній світ людини. Надійним фундаментом, на якому успішно формується національна свідомість українців, є історична пам'ять, що зберігає кожен сторінку життя,

боротьби рідного народу за соціальні, політичні, національні права на всіх етапах його розвитку.

Актуальність роботи полягає в тому, що вперше детально описано пам'яткоохоронну роботу клубу «Краснавець» районного центру дитячої та юнацької творчості (далі — РЦДЮТ) Харківської районної ради у селищі Буди Харківської області.

Метою роботи є поглиблення пізнавального інтересу учнів до пам'яток рідного краю, розвиток пам'яткоохоронного руху на Харківщині. Для підвищення ефективності навчально-виховного процесу з пам'яткоохоронної діяльності, автор використовує впровадження нетрадиційних форм, прийомів і методів навчання, такі як квести, брейн-ринги, пам'яткознавчі вікторини, які забезпечують всебічне і глибоке засвоєння гуртківцями пам'яткоохоронних знань, навичок, навчаються виявляти, описувати та зберігати пам'ятки.

У статті опрацьовані методичні посібники та статті про пам'яткоохоронну роботу. Безперечно, у своїй роботі автор використовувала архівні матеріали. Це, насамперед, збірки архівних матеріалів «Харківський район» (три частини), пам'яткоохоронні наукові збірники.

Клуб «Краснавець» створено у 1995 р. як історико-красназнавчий гурток РЦДЮТ Харківського району на базі Будянської середньої школи № 1. З того часу більше 2000 школярів Харківського району були залучені до науково-пошукової роботи на ниві красназнавства, пам'яткоохоронної роботи.

Дослідження з історії селища Буди Харківського району Харківської області, що проводять учасники клубу «Краснавець» з 1995 р., дали підставу для звернення у 2007 р. до управління культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації про внесення селища Буди Харківського району Харківської області до «Списку історичних населених пунктів України» згідно «Закону України «Про охорону культурної спадщини» (ч. II, ст. 6, п. 16).

Вивчення історії підприємства — найбільшого у Європі виробника фаянсового посуду, започаткованого визначним промисловцем і меценатом кінця XIX – початку XX ст. М. С. Кузнецовим у 1887 р.; встановлення чотирьох меморіальних дощок на будівлях — історичних пам'ятках селища; наказ міністерства культури і туризму України від 13.07.2009 за № 521/0/16-09 «Про затвердження науково-проектної документації щодо меж і режимів використання зон охорони пам'яток та історичних ареалів та занесення об'єктів культурної спадщини

до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», у якому шість будівель селища визнано пам'ятками. Це — перший і значний крок для досягнення мети. Та, на жаль, з того часу багато що втрачено.

У 2007 р., за рішенням сесії депутатів Будянської селищної ради, одну із старіших вулиць перейменовано у вулицю імені засновника фаянсового підприємства в Будах М. С. Кузнєцова. Такої вулиці немає на теренах колишньої Російської імперії. На превеликий жаль, ситуація навколо деяких пам'яток у селищі просто жахлива. Зняли металевий дах на сторожці колишнього Свято-Миколаївського храму. Співробітники Харківського науково-методичного центру охорони культурної спадщини організували виїзд на місце, здійснили фотофіксацію сучасного стану пам'ятки. Є шанс, що спільними зусиллями ми врятуємо залишок культової споруди. І зовсім кепські справи навколо старого корпусу фаянсового підприємства. Ліквідатор АТЗТ «Будянський фаянс» Оксана Кузнєцова ще у 2009 р. відмовилася підписувати охоронний договір. А наприкінці весни 2011 р. почали руйнувати старий корпус. Автор статті і голова ветеранської організації селища Буди З. Леонтєва написали ряд звернень, зокрема, до: голови Харківської обласної державної адміністрації (далі ХОДА) Михайла Добкіна, начальника управління культури і туризму ХОДА Дмитра Кузнєцова, начальника управління містобудування та архітектури ХОДА Михайла Рабіновича, голови Національної Спілки краєзнавців Петра Тронька, голови УТОПІК Петра Толочка, голови Будянської селищної ради Всеволода Біліченка. З управління містобудування та архітектури ХОДА 21.06.11 № 01-04/1067-2/991 надійшов лист у якого повідомляється, що: «Управлінням направлені листи до власників (балансоутримувачів) об'єктів з вимогою укладання охоронних договорів, які визначають подальший режим використання пам'яток та заходи, необхідні для приведення їх до належного стану». Ми, зі свого боку, будемо постійно контактувати з управлінням для того, щоб врятувати унікальну пам'ятку, наш легендарний завод. Найближчим часом плануємо дати інформацію на сайт «Буды. Новостной портал», який є дуже популярним серед молоді та земляків, які живуть за межами краю.

Без усвідомлення національних традицій, поширення знань про історію та культуру, не може бути відродження нації. Тому, пам'яткоохоронна робота стає одним із пріоритетних напрямків роботи гуртків позашкільної системи освіти інтелектуального напрямку.

Бліндер Степан
(НУ «КМА», студент)

ОЛИЦЬКИЙ КОЛЕГІУМ У ПРАЦЯХ ДОСЛІДНИКІВ ХІХ – початку ХХ ст.

Колегіум, заснований у 1630-х рр. в Олиці — приватному волинському містечку Альбрехта Станіслава Радзивіла — незважаючи на своє тривале, майже до середини ХІХ ст., існування, досі не знайшов належного місця в історіографії. У давніших працях цей навчальний заклад лише принагідно згадували як колонію Замойської академії або як семінарію Луцької дієцезії, покликану готувати священницькі кадри. Сучасний доробок про Олицьку школу налічує лише декілька статей, і то узагальненого змісту та широкої часової перспективи — без аналізу витоків колегіуму, його правового статусу та освітнього і соціального виміру функціонування.

Визначальним у конструюванні образу Олицького колегіуму упродовж ХІХ ст. став акт єпископської візитації 1821 р., про який детальніше піде мова у наступному параграфі. Юзеф Лукашевич, автор першої фундаментальної праці з історії освіти в Речі Посполитій «*Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*», процитував його за публікацією 1822 р. у третьому томі альманаху «*Szkoły akademickie*», що побачив світ у Познані у 1851 р. Після стислого огляду Краківської і Замойської академій, Лукашевич доволі детально описує їхні академічні колонії, у тому числі й Олицьку [7, S. 472-481]. Щодо оцінки статусу Олицької школи, то, на думку Лукашевича, вона була радше семінарією, аніж світською школою [7, S. 479]. Компілятивний характер твору Лукашевича очевидний, за що пізніше, на зламі ХІХ–ХХ ст., Ян Кароль Кохановський ніцівно оцінить цю працю як зібрання свідчень, «розсіяних по підручниках, словниках і енциклопедіях, що не становлять наукової вартості за браком джерельного підґрунтя» [6, S. 13]. Проте для аматорів Лукашевич був авторитетом. Зокрема, волинський історик-любитель Тадеуш Єжи Стецький у першому томі праці «*Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym*» (Львів, 1864) називає Олицький колегіум, посилаючись на Лукашевича, «*seminarium ołyckie*» [9, S. 148].

Далі до кінця XIX ст. Олицький колегіум не привертав уваги дослідників аж до появи у 1898 р. опублікованої магістерської дисертації Костянтина Харламповича «Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века», яка повернула цю школу в наукову дискусію. Втім, Олицький колегіум, як і решта «латинських» шкіл, Харламповича мало цікавили: в центр його уваги поставлено «обследование внешней и внутренней судьбы православных школ», тобто те, як за наступу Реформації та єзуїтського шкільництва розгорталася православна освіта, реагуючи на новації, привнесені католиками і протестантами [5, С. V]. Серед католицьких навчальних закладів він, серед іншого, згадує про Луцьку соборну школу та Олицьку колегіатську школу, яка, за його висновком, «в Луцькій єпархії мала більше значення» [5, С. 15]. Очевидно, подвійний статус Олицького колегіуму, переплетеного із соборною школою, викладач якої фінансувався містом, але підлягав плебанові, та семінарією як духовним навчальним закладом вплинуло на те, що Харлампович кваліфікує цей осередок двоїсто — як «колегію і семінарію»; утім, це стосується лише «легітимованого» періоду його існування — з 1638 р., причому, на думку Харламповича, у колегії викладали тільки «первинні начала науки», як і в попередній соборній школі, а чотири вищі дисципліни — у «семінарії» [5, С. 17]. Втім, двоєдиність навчального закладу Харлампович вважає тимчасовою, адже, за його словами, у такий спосіб було покладено підґрунтя для подальшої остаточної трансформації соборної школи в семінарію [5, С. 124].

Майже одночасно з появою праці Харламповича поживаються інтерес до освітніх закладів Речі Посполитої і в польській історіографії, хоч прямих перегуків між тим і другим, як видається, немає. Мова, передусім, про вихід у світ із інтервалом всього в один рік монографій Яна Амброжія Вадовського «Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej» (Варшава, 1899–1900) та Яна Кароля Кохановського «Dzieje Akademii Zamojskiej (1594–1784)» (Краків, 1900). Вадовський, канонік Замойської колегіати й професор історії Церкви Люблінської духовної семінарії, не тільки опублікував каталог усіх викладачів Академії за 1595–1784 рр., але й оприлюднив інші документи з історії Замойської академії та додав до них широкий коментар із залученням рукописних джерел архіву Замойської капітули. Окреме місце тут знайшлося і для Олицького колегіуму. Утім, запропонований Вадовським опис статусу Олицького колегіуму нічого нового не до-

дав [11, S. 114-115], хоч автор посилався не на Лукашевича, а на звіт Францишека Альбіна Симона 1889–1890 рр. про стан римо-католицьких навчальних закладів.

Черговим, справді новаторським кроком у дослідженні Замойської академії, стала монографія знаного науковця, співзасновника Варшавського Наукового товариства Яна Кароля Кохановського «*Dzieje Akademii Zamojskiej (1595–1784)*» (Краків, 1900). До її написання автор не лише залучив різноманітні джерела з архіву Замойської ординації, але й систематизував та інтерпретував їх, вибудовуючи візію історії університету, яка надовго стала канонічною та досі визначає розуміння історії Олицького колегіуму. За Кохановським, цей навчальний заклад послужив свого роду «розмінною монетою» для легітимації Замойської академії як «справжнього» університету; цитуючи Вадовського, він курсивом виділяє, що Олицький колегіум «хотів бути залежним від Академії, як донька від матері» [6, S. 96]. Приспівання Олицької школи у 1637 р. до Замойської академії, вважає Кохановський, символізувало завершальний пачбель становлення Академії, фактичне визнання її «вищими» студіями.

Окремий пласт історіографічного матеріалу про Олицький колегіум складають краєзнавчі розвідки, завдяки яким ми часто дізнаємося про ті нюанси, звістки про які з плином часу безслідно зникли. З піднесенням інтересу до краєзнавства на 1861–1917 рр. припадає розквіт такого типу праць у Російській імперії, що знаменувало, за оцінкою дослідників, певну взаємодію імперської ініціативи з локальною [1, С. 45, 48]. Серед найпомітніших розвідок, автори яких пишуть про Олицький колегіум, варто згадати статтю «Местечко Олыка Дубенского уезда» волинського священика Аполонія Сендульського, опубліковану у «Волинских епархиальных ведомостях» 1878 р. [3, С. 564-585], а також позицію «Олыка» в другому томі фундаментальної праці «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» (Почаїв, 1899) викладача Волинської духовної семінарії Миколи Теодоровича [4, С. 969-984]. Серед польських дещо пізніших праць на окрему увагу заслуговує мистецтвознавча розвідка «Олыка» історика мистецтва, очільника Комісії з історії мистецтва Польської академії умінь («*Umiejętności*») Станіслава Томкевича, опублікована в часописі «*Prace Komisji Historji Sztuki*» у Кракові 1923 р. [10, S. 1-37].

Аполоній Сендульський згадує «училище, которое Ставропольский [мова про Шимона Старовольського — С. Б.] называет: *Academia*

bonarum artium», в контексті «благодійностей» князя Радзивіла, який спорудив у місті мурований костел і шпиталь. Варто зауважити, що Сендульський чи не вперше звернув увагу на фундатора Олицької школи Францишека Ксаверія Засерського. Звертаючись до гербівника Каспера Несецького, автор піддає критиці (уточню, безпідставній) те, що датою піднесення Засерського до сану інфулата був 1631 р., адже, за словами автора, костел почали будувати лише у 1635 р. [3, С. 570].

Як і Сендульський, Микола Теодорович розлого оповідає про Радзивілів, а, характеризуючи Альбрехта Станіслава, згадує його доброчинство, причому підкреслює, що фундатор не заклав «семинарію для духовенства» чи «училище, которое Старовольский называет: Academia bonarum artium» [4, С. 976-977]. Джерелом для автора слугувала праця Миколи Петрова «Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края», де той, у свою чергу, використав уже згадувану книжку Тадеуша Ежи Стецького «Wolyn pod względem statystycznym...», статтю Аполонія Сендульського, річний календар для каноніків Луцько-Житомирської дієцезії за 1882 р. та аматорський географічний компедіум 1845 р. «Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym...» [2, С. 124; 8, S. 860-862].

Що ж до статті Станіслава Томкевича, то його заслуги в дослідженні мистецької спадщини Олики важко переоцінити, адже він уперше описав реліквіарій костелу, долучивши його фотографії та знімки надгробних плит крипті. Коротко окресливши історію міста, Томкевич локалізує Олицький колегіум у міському просторі, зокрема вказує, що світські будівлі із західного боку огорожі костелу Св. Трійці слугували за помешкання для колегіатського кліру і школи; у 1838 р. вони завалилися, але були відбудовані, а школу закрили у 1846 р. [10, С. 35].

Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що історія Олицького колегіуму на початку ХХ ст. залишалася цілком не вивченою, а ті нечисленні згадки про нього заторкували школу лише в контексті Замойської академії або ж ранньомодерної освіти в цілому. Поза тим, розглянуті вище праці спираються на одноманітну джерельну базу, яка мандрує із розвідки у розвідку, а відтак, складається парадоксальне враження, ніби функціонування Олицької школи — це лише історія її створення і зникнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пашков А. Историческое краеведение конца XVIII – начала XX в. как социокультурное и историографическое явление (на примере Карелии) / А. Пашков // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. — 2012. — № 6. — С. 45-57.
2. Петров Н. Волинъ. Исторические судьбы Юго-Западного края / Н. Петров. — Санкт-Петербург: Типография Товарищества «Общественная польза», 1888. — 438 с.
3. Сендульский А. Местечко Олыка Дубенского уезда / А. Сендульский // Волинские епархиальные ведомости. — 1878. — № 14 (Часть неофициальная). — С. 564-585.
4. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии / Н. Теодорович. — Почаев: Типография Почаево-Успенской Лавры, 1889. — Т. 2: Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский. — С. 433-1120 + VII с.
5. Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века / К. Харлампович. — Казань: Типолитография Императорского университета, 1898. — XIII + 524 + LXII с.
6. Kochanowski J. K. Dzieje Akademii Zamojskiej (1595–1784) / J. K. Kochanowski. — Kraków, 1899–1900. — 345 + XCVI s.
7. Łukaszewicz J. Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794 / J. Łukaszewicz. — Poznań, 1851. — Т. 3. — 516 s.
8. Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym / Opr. przez M. Baliński, T. Lipiński. — Warszawa: Nakład i druk S. Orgelbranda, 1845. — Т. 2, cz. 2. — S. 547-1431 + VIII s.
9. Stecki T. J. Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym / T. J. Stecki. — Lwów: Druk i nakł. Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1864. — Т. 1. — 385 + XII s.
10. Tomkowicz S. Олыка / S. Tomkowicz // Prace Komisji Historji Sztuki. — Kraków, 1923. — Т. 3. — Zesz. 1. — S. 1-37.

11. Wadowski J. Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej / J. Wadowski. — Warszawa: Gazeta Rolnicza, 1899–1900. — 341 s.

Боженко Анастасія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, аспірантка)

**МОДЕРНЕ МІСТО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.
ЯК ЄДНІСТЬ ЦЕНТРУ/ПЕРИФЕРІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ
м. ХАРКОВА)**

Теорія «центру-периферії» широко застосовується як в макродослідженнях, стосовно глобальних світ-систем І. Валлерстайна, так і мікро-, зосереджуючись на окремих міських поселеннях. Дослідження центр-периферійних зв'язків у модерному Харкові дозволяє вивчити основні стратегії влади щодо благоустрою міста, напрямки мобільності мешканців міста, повсякденні практики харків'ян, їхні уявлення про ці зв'язки. Тема є актуальною у зв'язку з підвищенням зацікавленості до урбаністичних досліджень в історичній науці. Новизна полягає у спробі автора створити цілісний образ міста через вивчення його центр-периферійних зв'язків. Джерелами до нашого дослідження є письмові, а саме: довідкові — путівники по Харкову, харківські календарі та пам'ятні книжки, справочинні — звіти Харківської міської думи та трамвайної комісії, періодичні видання — «Южный край», «Жало», особового походження — мемуари В. Карпова, К. Антонович; візуальні — плани міста 1866, 1870, 1915 рр. тощо. До історіографії відносимо роботи Д. Багалія, Д. Чорного, О. Вільшанської. Методологія дослідження полягає у критичному аналізі письмових та візуальних джерел, використанні міждисциплінарного підходу та звернення до антропологічної парадигми.

Одним із завдань нашої розвідки є розв'язання проблеми фізичного розташування центру та периферії м. Харкова станом на другу половину ХІХ – початку ХХ ст. Звертаючись до путівника 1905 р. за авторством М. Гусева, бачимо, що автор відмовляє місту у дуальній структурі, поділяючи його за трьома аспектами на більшу кількість частин. Центр Харкова локалізовано між річками Харків і Лопань, на місці історичної фортеці. Статус колишніх передмість мали Іванівка, Пески, Панасівка, Клочки, Гончарівка, Москалівка, Зайківка, Чугуївка, Журавлівка та Основа, проте на початку ХХ ст. вони вже сприймалися як частина міста.

Великий вплив на колонізацію колишніх передмість мало проведення залізничних шляхів через Гончарівку та Панасівку. З'являлися камінні будинки на місці дерев'яних, збільшувалася густота населення. Більше того, зникали кордони між окремими місцевостями Харкова.

Проблемним залишалося транспортне сполучення окраїн з центром. Другою трамвайною комісією планувалося з'єднати з центром (Павловською площею) Холодну гору, Лису гору, Іванівку, Клочки, Новий парк, Технологічний Інститут, Заїківку, Журавльовку, Міську скотобійню та кінець Грековської вулиці при наявному з'єднанні Головного вокзалу, Москалівки, Університетського саду, Кінної площі, вулиці Старо-Московської і Балашовського вокзалу. Сучасниками нерідко відзначався різкий контраст у благоустрої центру та периферії. Так, Катерина Антонович зазначала, що передмістя Харкова були освітлені нафтовими ліхтарями, відтоді як у центрі запалювали газові.

Таким чином, у другій половині XIX – на початку XX ст. можна побачити, що, з одного боку, завдяки розгалуженню транспортної системи зв'язки центру та периферії Харкова ставали все більш тісними, проте з іншого — збільшувався контраст у благоустрої і відповідності вимогам модерного міста.

Буланий Микола

(ДНУ імені Олеся Гончара, студент)

ШОТЛАНДСЬКА ПРИСУТНІСТЬ НА РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ЗА ПИСЬМОВИМИ ДЖЕРЕЛАМИ XVI – I пол. XVII ст.

Феномен шотландської присутності в Речі Посполитій є одним з цікавих проявів міжетнічної взаємодії у ранньомодерну добу. Вона була незначною, проте характерно вказувала на вплив етнічного фактору на торгівельні справи. Як зазначав Ф. Бродель, причинами приходу шотландців у руські землі в XVI – I половині XVII ст. було ослаблення кочовиків на територіях Прикордоння. Саме тоді відбувся рух московитів до Поволжя, Дону та Дністра. Натомість, на їх землі йшли селяни з Прибалтики, України чи Польщі, а на місця останніх — вихідці з Шотландії.

Актуальність. Проблематика дослідження шотландського питання на теренах руських земель дозволяє більш детально вивчити аспекти

міжетнічних та міжрелігійних зв'язків, їхній вплив на соціально-економічне, культурне життя. Водночас, важливим фактором виступають спроби врегулювання подібних впливів з боку держави.

Джерела та історіографія. Джерельна база питання є доволі розпорошеною та здебільшого представлена нормативно-правовими актами щодо обмежень шотландців (статут 1563 р., постанова ординарного сейму 1650 р.), рідше — актами гродських книг (відписи, привілеї). Присутність шотландців фіксується й у художній літературі. Так, епіграма XVII ст. згадує типову «шкотську» подорожню суму: «від чого ж ви, ваша милість, пане суддя гродський, вуха опустили, наче мішок шкотський». Що ж до історіографії дослідження, то вона представлена спорадичними згадками в творах українських істориків та економістів (М. Грушевський, А. Чуткий), так і зарубіжних дослідників (Ф. Бродель, Г. Литвин).

Методи роботи. При дослідженні використовувались загально-теоретичні методи наукового пізнання (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення), а також методи герменевтики та верифікації джерел.

Висновки. Шотландці, які прибували до руських земель, найчастіше були релігійними емігрантами. Мешкали вони анклавом, здебільшого, у містах Галицької землі (Львів, Замостя), де ставали переважно жовнірами чи купцями. Тож не дивно, що слово «шкот» швидко стало синонімом мандрівного крамаря.

Роль шотландців у внутрішній торгівлі Речі та постачанні до її ринку західноєвропейських товарів стає зрозумілою через фігурування їх у сеймових постановах серед груп, яким накладались обмеження у торговельних справах, бо «міста велику шкоду терплять». Шотландцям за статутом 1563 р. заборонялись оборудки, якщо вони не мали постійного місця проживання в межах держави. Про подальшу монополізацію торгівлі крамом свідчить сеймова постанова 1650 р., де є окремий розділ «Шкотські товари» з перерахованими видами галантереї (рушники, білила, віники, ножі, намиста, голки, нитки, панчохи, наперстки та н.). Оскільки всі ці товари були позначені як шотландські, то вони обкладались окремим податком і продаж у Речі Посполитій здійснювали лише шотландці.

Вплив шотландців спостерігався й у монетарному обігу держави. Завдяки торговельним зв'язкам, до обігу руських земель були введені англійський нобль або «корабельник», що виступав як засіб нагромад-

ження капіталу, а серед срібних монет чільне місце зайняв стерлінг 937-ї проби. Попри торгівлю галантерєю, шотландці займалися й іншими секторами господарства. Так, купець О. Бохен у першій чверті XVII ст. був орендарем у Чернігівській землі та провадив торгівлю лісом на ринках Києва та інших міст.

Здебільшого, шотландців приймали до міського права, але вони й самі створювали братства в окремих містах. Вже наприкінці XVI ст. став діяти «головний шотландський сейм», а у 1603 р. Сигізмунд III Ваза навіть призначив капітана А. Юнга очільником шотландців та надав право збору податків. Проте, ця ідея не набула продовження.

Як етнос, шотландці зберігали групові зв'язки, відчуття окремішності та власну мову, не дивлячись на мандрівний характер їх діяльності. Проте, на середину XVII ст., коли нові емігранти не прибували, етнічна група почала швидко культурно асимілюватись.

Таким чином, слід визначити, що попри дисперсний характер проживання шотландці протягом XVI – I пол. XVII ст. змогли активізувати економічне життя руських земель Речі Посполитої, навіть попри державні спроби обмеження монополізації у певних сферах торгівлі. Враховуючи все ж таки замкнений характер общини, невелику кількість представників, торгівельні обмеження та відсутність постійних зв'язків із батьківщиною, етнос швидко став об'єктом асиміляції польським елементом. Тож, вивчення шотландців дозволяє наочно дослідити аспекти існування малого етносу в жорстких рамках традиційного суспільства.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація: економіка і капіталізм. Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе / Ф. Бродель. — М.: Прогрес, 1986.
2. Грушевський М. Історія України-Русі. Т. VI. [Електронний ресурс] / М. Грушевський. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur.htm>
3. Литвин Г. З народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648) / Г. Литвин. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016.

4. Чуткий А. Нариси з економічної історії України. Книга 2. Становлення житниці Європи (друга половина XV – перша половина XVII ст.) / А. Чуткий. — К.: Темпора, 2015.
5. Cześl J. Sejm warszawski 1649–50 r. / J. Cześl. — Wrocław, 1977.

Бутенко Юрий

(Змиевское научное краеведческое общество, президент)

ПРЕПОДАВАНИЕ КРАЕВЕДЕНИЯ В ЗМИЕВСКОМ ЛИЦЕЕ № 1 ИМЕНИ З. К. СЛЮСАРЕНКО НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Преподавание краеведения имеет на Слобожанщине довольно давнюю историю — ещё в начале XX века в средних учебных заведениях читался курс родиноведения [6]. Тем не менее, краеведение и сейчас ещё не вошло в число тех предметов, которые имеют гордое название «основных» и достаточное количество часов преподавания.

Актуальность же краеведения как междисциплинарного предмета несомненна, поскольку понятие Родины начинается с родной улицы, родного села (города) и того историко-этнографического региона, в котором родился. В этом отношении педагогический опыт Змиевского лицея № 1 имени З. К. Слюсаренко представляет определённый интерес и новизну.

Если обратиться к учебным пособиям, то мы увидим тот же недостаток, что и в учебниках по истории и географии — широкое обобщение (по Слободской Украине, в нашем случае). Вряд ли такой подход уместен, ибо краеведение подразумевает региональную географию и региональную же (или ещё уже, локальную) историю. Так, например, огромная часть материала в учебном пособии по харьковщиневедению посвящена городу Харькову [8].

Поэтому преподавание краеведения должно опираться на местную краеведческую литературу, публикации в местной прессе и местные же источники. В Змиевском лицее № 1, помимо преподавания курса харьковщиневедения, работает музейный комплекс, содержащий в своих фондах значительное количество рукописей, писем, книг, фотографий, документов. На базе музейного комплекса создан кружок «Юные краеведы». И если харьковщиневедение преподаётся один раз в две недели, то указанный кружок работает три раза в неделю, охватывая две группы по 19 человек.

Результатом такой работы является публикация юными краеведами биографий знаменитых земляков [2; 4 и др.], заслуженных учителей лицея [5; 7], изучение источниковой базы по истории Змиевского района [3], а также конкурсные исследования в Малой академии наук [1].

Сказанное позволяет сделать два основных вывода. Во-первых, работа кружков и школьных музеев, как форма преподавания краеведения, является эффективной и далеко ещё не исчерпавшей всех своих возможностей. Вместе с тем, следует отметить острую необходимость создания и внедрения учебных пособий с более узкими географическими рамками (уровня населённого пункта и района), а также увеличение количества часов, отведённых на изучение харьковщиноведения. Также, вероятно, имеет смысл ввести градацию в преподавании истории и географии родного края: 8 класс — краеведение родного села (города), 9 класс — краеведение района и, наконец, 10 класс — краеведение историко-этнографической зоны в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зміївський край за часів сталінізму (1921–1953 рр.) : Збірка дослідницьких робіт / Ю. О. Солдатенко, А. С. Богацька, В. В. Майстро, Є. В. Полях; упоряд. та наук. ред. Ю. О. Коловрат-Бутенко. — Х. : Мачулін, 2016.
2. Калітіна К. Капела учителів міста Змієва / К. Калітіна // Вісті Зміївщини. — 2011. — 28 жовтня. — С. 3.
3. Маковецкая В. М. Типология и критический анализ письменных исторических источников по истории Змиевского района 1964–1985 годов / В. М. Маковецкая // Змиевское краеведение. — 2016. — № 2; URL : zsls.esrae.ru / 21-35 (дата обращения: 24.10.2016).
4. Нанака Р. Перехід Зміївської середньої школи № 1 до кабінетної системи викладання / Р. Нанака // Історія Змиевского края. — Змиев. — 25.10.2011. — Режим доступу : <http://colovrat.at.ua/publ/6-1-0-134> (дата звернення : 18.09.2016).
5. Обозна Д. С. Зміївський ліцей № 1 у обличчях. Світлана Васиївна Хохітва / Д. С. Обозна // Вісті Зміївщини. — 2016. — 21 жовтня. — С. 7.

6. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния / Д. К. Педаев, А. С. Федоровский, В. Г. Аверин, В. И. Талнев, Н. Ф. Сумцов. — Х., 1918.
7. Свиначенко В. В. Зміївський ліцей № 1 у обличчях. Валентина Василівна Титаренко / В. В. Свиначенко // Вісті Зміївщини. — 2016. — 13 жовтня. — С. 8.
6. Харківцинознавство : Навчальний посібник для учнів 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. — 3-є вид., перероб. й доп. — Х., 2011.

Вар'ян Оксана
(ЗНУ, *здобувач*)

ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ — БУДІВЛІ ЯК СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Суспільно-політичні зміни в Україні, спричинені Революцією гідності, сприяли активізації уваги дослідників до проблем формування національної політики пам'яті, започаткували процес переосмислення радянського минулого, сучасного культурного та публічного просторів. Складовою публічного простору, яка стала об'єктом пильної уваги громадськості та предметом гострих дискусій, виступили об'єкти культурної спадщини. В якості маркерів міського простору пам'ятки впливають на формування колективної ідентичності. Меморіальні споруди, до яких належать будівлі-пам'ятки, виконують функцію місць пам'яті, виступають символами простору, що обумовлює актуальність їх дослідження як складової формування колективної ідентичності.

Дослідженню місць пам'яті присвячені праці П. Нора, А. Ласгара, публічний простір аналізується Х. Арндт. До теорії місць пам'яті, колективної пам'яті звертались вітчизняні дослідники Г. Денисенко, О. Денисенко, В. І. Огієнко, О. М. Любовець, Л. Нагорна, О. П. Розумная, Г. Фесенко та ін.

Метою даної роботи є спроба дослідження символічного простору, утворюваного в процесі переосмислення пам'яток історії — будинків м. Мелітополь Запорізької області, пов'язаних із встановленням радянської влади. В якості символів пропаганди дані споруди, бу-

лучи частиною історичної забудови населеного пункту II пол. XIX – поч. XX ст., втратили у суспільній свідомості зв'язок із своїм початковим призначенням.

У м. Мелітополь із періодом встановлення радянської влади пов'язані 4 історичні будівлі, що перебувають на державному обліку. Будинок, де проходив 1-й Мелітопольський повітовий з'їзд рад робітничих, солдатських та селянських депутатів, 1-й з'їзд комуністичних осередків Мелітопольського повіту — це двоповерхова адміністративна будівля, зведена 1880 р., де розміщувались земська управа, повітове з питань військової повинності відомство, з'їзд мирових суддів, відділення окружного суду, повітова училищна рада, дворянська опіка.

Початкове функціональне призначення будинку, де розміщувався військово-революційний комітет і штаб Червоної Гвардії, потребує уточнення. За усними переказами у даній будівлі II пол. XIX – поч. XX ст. мешкав лікар Ріднік. У цьому ж будинку протягом 1935–1941 рр. перебував Мелітопольський аероклуб. У 2013 р. на будівлі встановлено меморіальну дошку на честь 17 Героїв Радянського Союзу — випускників аероклубу та Мелітопольського військового авіаційного училища льотчиків-спостерігачів.

Будинок, де засідав виконком Мелітопольської ради робітничих і солдатських депутатів, військово-революційний комітет, є особняком купця І. В. Юрицина, зведеним на поч. XX ст. І. В. Юрицин відзначився меценатською діяльністю, на його кошти в Мелітополі було побудовано початкове училище, зруйноване під час Другої світової війни.

Переосмислення пам'яток культурної спадщини, прив'язаних до подій радянського періоду, належить до передумов набуття нових смислів публічним простором міста в межах якого відбувається формування колективної ідентичності городян.

Вус Надежда

(Змиевское научное краеведческое общество, зав. Первомайским отделением)

ПАМ'ЯТНИК СТАРИНЫ В ВЫМИРАЮЩЕМ СЕЛЕ

Первомайский район Харьковской области относится к 17-му благочинию Харьковской епархии. В районе действуют 8 православных церковных приходов. Вознесенский храм с. Берека — старейший

в районе, единственный сохранившийся с дореволюционных времён, все остальные — новострой недавнего времени, часто — перестроены из других зданий или жилых домов.

Вознесенский храм с. Берека построен в 1870 году по проекту епархиального архитектора Ф. И. Данилова. Это — один из его первых законченных проектов на этой должности. Церковь освящена в 1870 г. Строительство велось на средства прихожан и заняло 3 года. Церковь каменная с такой же колокольной, однопрестольная. Причта положено настоятель и псаломщик. Земли церковной — 1 десятина, фруктовый сад — 1426 кв. саж. Пахотной земли — 33 десятины, с неё настоятель получал 70 руб. дохода, а псаломщик — 30 руб. Церковный дом каменный, под железной крышей, на 6 комнат, построен на деньги общества. В нём жил священник и находилось приходское училище, которым заведовал настоятель.

Приход Вознесенской церкви насчитывал от 3 до 5 тысяч человек (1879 г. — 3239; 1915 г. — 5054). Сейчас население Берекского сельского совета около 1300 человек. Содержание церкви всегда осуществлялось силами прихожан. За период стабильного существования с 1870 по 1917 гг., церковь регулярно ремонтировалась, настоятели были постоянные. Все они были людьми уважаемыми, имели награды Синода. При церкви действовала церковно-приходская школа.

После 1917 года церковь терпела различные притеснения: земли, сад, школа, дома священников были национализированы. Священники и церковнослужители лишены избирательных прав. Регистрация рождений, браков и смертей перешла в ведение сельских советов. В 20-е годы церковь действовала, но её полномочия были значительно сокращены, а на каждое религиозное событие, требовалось особое разрешение от райисполкома. Община продолжала поддерживать свою церковь (24 октября 1926 г. на пожертвования прихожан проведен ремонт и покраска церкви).

В 1930 г. церковь была закрыта и передана под клуб. Роспись закрашена, закрыта лепниной. В 1983 г. сделана пристройка. В 2007 г. восстановлена православная община, которой было передано помещение пристройки для проведения богослужений. В 2009 г. общине возвращено помещение храма, клуб перенесли в пристройку. Сейчас переход между клубом и церковью разобрали, но из-за ветхого состояния здания, службы ведутся в фойе, основное здание закрыто, проводится мелкий текущий ремонт, но требуется полный капитальный.

В 2012 г. открылась центральная алтарная икона «Царь Славы». Община в Береке маленькая, собрать деньги на полноценный ремонт храма невозможно.

В настоящее время ведется оформление документов на землю. Передана информация в районную администрацию для внесения Вознесенского храма в путеводитель по Первомайскому району. Ведется сбор подписей на получение охранного свидетельства как памятника старины, но свидетельство выдается только полностью сохранившимся объектам.

Гламазда Владимир

(ХНУ имени В. Н. Каразина, студент)

«ЗАПИСКИ Д. А. ХИЛКОВА» КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ ХАРЬКОВЩИНЫ 1885–1892 гг.

Исследование оставленных Д. А. Хилковым записок является актуальным для изучения истории нашего края. Этот источник очень важен, поскольку в нем содержится информация о социальных и религиозных процессах, которые охватили, в том числе, и территорию Харьковской губернии.

«Записки Д. А. Хилкова» в качестве исторического источника использовал Е. В. Агарин, который рассмотрел массовый переход павловских крестьян в секту толстовцев. Д. В. Кудинова указывает на взаимоотношения Д. А. Хилкова с павловскими крестьянами. В работе В. П. Потоцкого исследуется вопрос о продаже земли Д. А. Хилкова крестьянам по низкой цене. Однако, до сих пор «Записки Д. А. Хилкова» специально не анализировались как исторический источник. В частности, не поднимался вопрос о том, насколько точно Д. А. Хилков передает взаимоотношения крестьян со священниками, с местными чиновниками и помещиками.

«Записки Д. А. Хилкова» были написаны в Ржевске в 1896 году. Опубликованы «Записки...» в Мэлдоне в 1898 году В. Г. Чертковым. В своих записках Д. А. Хилков описывает жизнь от начала воинской службы (1875) до момента ссылки на Кавказ (1892). Однако, для истории нашего края интересным остается период с 1885–1892 гг, когда князь находился в своем имении, в Павловке.

В своих «Записках...» Д. А. Хилков отмечает, что сначала он считал воинскую службу целью своей жизни, однако, в 1884 г., разочаровавшись в прелестях военной жизни, уходит в отставку. Во время жизни в Павловке князь интересуется учением Л. Н. Толстого и проповедует его крестьянам. В 1886 г. он даже принимает решение о продаже земли крестьянам по низкой цене. Д. А. Хилков пишет о несправедливости по отношению к крестьянам со стороны чиновников, священников, помещиков. Эта несправедливость, по мнению Д. А. Хилова, заключалась в требованиях священников вносить дополнительные средства в казну церкви. Однако, следует учитывать, что записки Д. А. Хилова носят ярко выраженный личностный характер, поэтому, безусловно, в освещении фактов, которые описывал князь, была определенная односторонность.

Таким образом, «Записки Д. А. Хилова» являются важным источником, который позволяет уточнить наши представления о взаимоотношении крестьян села Павловки Сумского уезда с местными священнослужителями, дворянами и чиновниками, лучше понять специфику распространения толстовства на Харьковщине.

Гнатченко Ганна

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)

«ПОТЕБНІАНА» У СТРУКТУРІ ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ ПРОФЕСОРА О. В. ВЕТУХОВА (1869– 1941) (НА МАТЕРІАЛАХ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ХНУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА)

У середині ХХ століття відбувся антропологічний поворот, який зумовив зростання ролі «людського фактора». Цим пояснюється збільшення уваги до життєвого і творчого шляху окремих особистостей, до вивчення їхньої спадщини.

Здатність особи як активного суб'єкта репрезентувати свою добу, зумовлює інтерес до таких джерел Національного архівного фонду, як документи особового походження. У Музеї історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна зберігається особовий архівний фонд професора О. В. Ветухова (1869–1941), більшість матеріалів якого до цього часу не були введені до наукового обігу.

Серед документів фонду особливу увагу привертають ті, що пов'язані із постаттю професора Харківського університету, видатного українського мовознавця, етнографа, літературознавця, педагога та громадського діяча О. О. Потебні. Він відіграв величезну роль у формуванні особистості О. В. Ветухова. Після смерті професора його учень взявся активно досліджувати та популяризувати діяльність свого вчителя. Це зумовило збереження у фонді десятків документів, присвячених діяльності О. О. Потебні.

Варто відзначити видову різноманітність цих документів. Спогади про О. О. Потебню зустрічаються у матеріалах для автобіографії, написаних О. В. Ветуховим у 1933 р., де він описує зовнішній вигляд, характер та ставлення професора до студентів: «носив окуляри, коричневий жакет... а входячи в аудиторію вклонявся студентам». Постать О. О. Потебні як «філософа-вченого» постає і в листуванні Олексія Васильовича з релігійним мислителем і поетом П. О. Флоренський, де О. В. Ветухов пояснював чому відмовився від наукового ступеня і як на це вплинув його вчитель. Також, у фонді зберігся лист статистичного відділу Харківської міської громадської управи до О. В. Ветухова «об удовлетворении городской Думой ... его ходатайства о переименовании Ново-Проложенной улицы в улицу Потебни» (9 марта 1917 г.).

О. В. Ветухов написав ряд праць, узагальнюючих наукову діяльність О. О. Потебні. У фонді збереглися рукописи цих робіт: «Язык, поэзия, наука» (1895), «О. О. Потебня» (1898), «О. О. Потебня в останні чотири роки життя на лекціях в університеті та вдома (1888–1891)», «До розуміння Потебні» (1926) тощо. Варто відзначити, що серед документів фонду збереглися автобіографічні записи О. О. Потебні, що були зібрані О. В. Ветуховим, де йдеться про обставини вступу, навчання та викладання у Харківському університеті, що О. О. Потебня був першим, кого відправляли з Харківського університету за кордон тощо.

Отже, матеріали особового архівного фонду О. В. Ветухова містять значну кількість документів, що репрезентують життєвий шлях та різні сфери діяльності О. О. Потебні, показують внесок О. В. Ветухова в популяризацію наукового доробку професора. Різновидність документів фонду, присвячених О. О. Потебні, обумовила збереження частини з них лише в рукописному варіанті, що робить їх змістову складову ще більш цінною.

Гуменяк Андрій

(ДВНЗ «ПНУ імені Василя Стефаника», аспірант)

СТАВЛЕННЯ ДОМІНІКАНЦІВ ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІДІЄЦЕЗІЇ ДО УГКЦ в другій половині ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.

Дане питання розглянуте в контексті українсько-польських відносин, оскільки позиція домініканців досліджуваного періоду була на користь польського патріотизму. Причинами конфліктів між орденом проповідників та греко-католиками була сукупність факторів, що призводили до ускладнень українсько-польських відносин, в тому числі, релігійна нетерпимість, політика австрійської та польської влади, історичне минуле в складі Речі Посполитої тощо. Політична ситуація на території Галичини і, здебільшого, польське походження членів ордену суттєво вплинула на рівень політизації домініканців.

Документи до вивчення даної проблеми умовно можна поділити на дві групи. До першої належать звіти, списки та листування про стан парафій, де віднайдено фактичний матеріал про позитивні моменти відносин домініканців Галичини із українськими греко-католиками. У пресі міжвоєнного періоду відображено конфлікт із приводу парцеляцій та продажів майна, що негативно впливало на українсько-польські відносини того часу.

Дане питання донедавна вивчалось польськими істориками Даміаном Кнутелем [7], Алоїзієм Барвачем [6] та Марексом Мілавіцьким [8]. Цінність їх праць полягає у висвітленні причин релігійних конфліктів, однак, у їх розпорядженні не було достатньо документів, які б висвітлювали стабілізаційні періоди у ставленні домініканців до греко-католицької церкви.

Галичина була територією, де поляки і католики становили меншість. В 1936 р. на територіях деяких домініканських парафій (Підкамінь, Єзупіль, Чортків, Тисмениця, Богородчани) відображалася саме така ситуація. З уваги на те, що на території домініканських парафій більшість була греко-католицькою, орден був змушений із нею співіснувати [9, с. 112]. Дуже важко говорити про співпрацю, частіше доходило до конфліктів на національному ґрунті. На таку ситуацію скаржився пріор підкаміньського монастиря Стефан Плащця. В листі до Міністерства віросповідань і народної освіти він просив про повернення давньої каплиці Матері Божої, яку австрійська влада

передала греко-католицькій парафії ще у XVIII ст. Прохання також було мотивоване політичною агітацією проти римо-католицького обряду [8, с. 154].

Австрійська влада сприяла розвитку греко-католицьких парафій та перешкоджала діяльності римо-католицьких. Єдиним порятунком віддалених від великих осередків парафій було будівництво каплиць. Адміністратор чортківської парафії Аньол Сібек у листі до Будівничої фундації костелів і каплиць при митрополичій курії у Львові з 9 червня 1938 р. виклав прохання видати кошти на будову каплиці в Черкавцизі. Тут також йшлося про необхідність завершення робіт у короткі строки, нестачу деталей та достатньо високу чисельність поляків. Більшість домініканських парафій мали каплиці, і парафіянам не доводилося долати великі відстані до парафіяльного костелу [9, с. 114].

З боку римо-католиків та греко-католиків доходило до так званої «крадіжки душ», тобто повторного хрещення дітей, які належали попередньо до іншої конфесії, та переписування до своїх метричних книг. Найбільше це прослідковувалося в сзупільській парафії. Парафія тисменицьких домініканців за 1920-ті рр. зменшилася на 1,5 тис. осіб. Крім «крадіжки душ», причиною могло бути виселення парафіян у інші околиці [9, с. 115].

Серед львівських домініканців були незадоволені можливим приєднанням Галичини до Української Держави внаслідок Брест-Литовського мирного договору. Про події українсько-польської війни можна довідатися з хроніки кляштора в Підкамені, де зафіксовано факт руйнування військами УГА костелу. Хроніст назвав українців дичиною, яка «одержавши владу, сама не знала, що мала робити». На кляштор було накладено штраф 50 тис. австрійських крон за переховування владики та 25 тис. за підбурення населення проти українців [10, с. 643].

На території Галичини однією із перших справ повернення домініканської спадщини була вимога у 1921 р. отця Степана Плащиці повернути каплицю Богоматері, яку австрійська влада віддала греко-католикам. В «Архіві Актів Нових» зберігається справа із його кореспонденцією. У листі Департаменту віросповідань він мотивував повернення поширенням у тій каплиці політичних акцій проти поляків. Однак, ця справа не була виграною, і до 1939 р. каплиця належала греко-католикам [10, с. 645].

Протиріччя із греко-католиками виходили за межі релігійних відносин. У листі конвенту отців домініканців у Сзуполі до греко-като-

лицької єпископської консисторії відбулася справа суперечки монастиря ордену проповідників у Єзуполі й Ганусівцях про придатність доріг на парцелях в Узині [2, арк. 125]. Особливо у Львові та Жовкві під час парцеляцій домініканці противились продажу земельних ділянок українцям [4, с. 3].

Спротив української громадськості викликав продаж церкви Св. Василіан на вулиці Зиблікевича у Львові отцям домініканцям у 1932 р. Причина продажу — скрутне фінансове становище «Народного Дому». У газеті «Діло» цей факт оцінювався наступним чином: «Коли б це справді відповідало дійсності, то був би це нечуваний злочин, довершений на нашому народі...» [5, с. 3].

Варто наголосити і на позитивних моментах відносин домініканців і українських греко-католиків. Домініканець Садок Баронч співпрацював із Антоном Петрушевичем у ході написання праці про орден василіан [7, с. 39]. Є свідчення існування контактів жовківського конвенту домініканців із крехівським монастирем василіан [1, арк. 21].

Протягом 70–90-х рр. другої половини ХІХ ст. зафіксовано пожертви римо-католицьких парафіян Хінде Шеллер, Агрипіни Кручковської та Йозефи Кжановської спільно для домініканців та греко-католицької церкви в Жовтанцях. Парафіяльне управління підтвердило, що конвент домініканців у Львові як колятор і патрон греко-католицької церкви в Жовтанцях на потребу храму у 1881 р. пожертвував 499 злотих [3, арк. 10].

Було ініційовано проведення спільних місій. Для благословення місії в Тисмениці 19–28 жовтня 1935 р. відправлено молебень на честь Діви Марії. Після молебні було оголошено науку та розпорядок місії. Протягом терміну перебування місіонерів у Тисмениці оголошувалися місійні науки, науки для дітей, богослужіння, сповіді та причастя [6, с. 104].

Отже, ставлення домініканців до греко-католиків мало суперечливі моменти. Воно виходило за межі релігійного ґрунту і політизувалося в роки польсько-українських конфліктів, особливо польсько-української війни. Незважаючи на перевагу негативних моментів в контексті українсько-польських відносин, на локальному рівні можна говорити про співпрацю ордену проповідників із українськими греко-католиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЦДІАЛ, Ф. 146, Оп. 13, Од. зб. 5586. — 24 арк.
2. ЦДІАЛ, Ф. 146, Оп. 13, Од. зб. 7743. — 137 арк.
3. ЦДІАЛ, Ф. 159, Оп. 9, Од. зб. 451. — 19 арк.
4. Чи це по католицьки і по християнськи? Як оо. Домінікани парцелюють землю? // Діло. — № 91. — 26.04.1936. — С. 3.
5. Переговори у справі продажу церкви СС. Василянок // Діло. — № 287. — 25.12.1932. — С. 3.
6. Ceremonial misji i rekolekcji dominikanskich / oprac. Alojzy Barwacz; popr. i uzupeł. Jan Nowacki. — Warszawa: Dominikanski Ośrodek Kaznodziejski, 2001. — 402 s.
7. Knutel, D. G. Sadok Barącz (1814–1892) / D. G. Knutel // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku. Tom 2; pod redakcją J. Maternickiego, P. Sierzeży, L. Zaszkilniaka. — Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. — S. 34-40.
8. Miławicki, Marek. «Świat ode mnie zawsze rzeczy nadzwyczajnych wymagał, a ponadto niesłusznie». O. Sadok Barącz OP (1814–1892) w świetle źródeł / Marek Miławicki // Lehahajer. Czasopismo poświęcone dziejom Ormian polskich. — 2013. — nr 2. — S. 153-198.
9. Miławicki, Marek. Duszpasterstwo parafialne OO. Dominikanów w archidiecezji Lwowskiej w okresie międzywojennym. Rekonesans badawczy / Marek Miławicki // Studia Pastoralne. — 2014. — nr 10. — S. 112-132.
10. Miławicki, Marek. Wydarzenia roku 1918 widziane zza klasztornej muru. Kroniki klasztorów dominikańskich jako źródło do badań wydarzeń wojennych / Marek Miławicki // Rok 1918 w Europie Środkowo-Wschodniej / pod redakcją Daniela Grinberga, Jana Snopko, Grzegorza Zackiewicza. — Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010. — S. 642-659.

Добровольська Ірина*(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)*

КАРТОГРАФІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОХОВАНЬ ВЧЕНИХ-ГЕОГРАФІВ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

На сьогодні некрополі стали одними з найбільш відвідуваних місць у світі та залишаються популярним напрямом туристичних маршрутів. Кладовища часто включають в ознайомчі маршрути містом, внаслідок чого відвідування місць одиничних і масових поховань з пізнавальною, меморіальною, дослідницькою метою, навіть сформувало поняття «некропольний туризм». У світі вже давно проводять екскурсії по найстарішим та найцікавішим некрополлям, серед них Новодівоче у Москві, Хайгейтське у Лондоні, Пер-Лашез у Парижі тощо. В Україні подібними маршрутами можуть відзначитись лише Личаківський цвинтар у Львові, де навіть у нічний час організовують екскурсії, та Байковий цвинтар у Києві.

Як і будь-який інший, даний вид туризму потребує не лише інформаційного забезпечення у вигляді списків пам'яток, історичних довідок, а й наявність відповідного картографічного забезпечення з відображенням місць розташування поховань та оптимальних маршрутів руху по території кладовища. Територіальне розміщення найцінніших національних некрополів представлено у працях О. О. Бейдика, де наголошується, що «карти — це важливий чинник і складова формування загального уявлення про національні архітектурно-історичні рекреаційно-туристські ресурси, вони виступають як підґрунтя або результат дослідження територіального розміщення, структури, ступеня збереженості та використання некрополів».

Відсутність картографічного забезпечення некрополів як складової історико-культурної спадщини обумовило необхідність даного дослідження. На прикладі м. Харкова було запропоновано методику укладання картографічних творів локального рівня для потреб некропольного туризму. Окремою частиною роботи став збір інформації про місця поховань географів Харківського національного університету та укладання відповідних картографічних творів, що стало продовженням праці з картографічного відображення життя і здобутків науковців факультету геології, географії, рекреації і туризму.

У місті Харкові значна кількість представників університетської спільноти похована на кладовищі № 13 (вул. Пушкінська, 108), серед них — видатні геологи Дмитро Миколайович Соболев та Олександр Васильович Гуров. Професори І. Ф. Леваковський, О. А. Івановський, Г. П. Дубинський поховані також у Харкові. Проте науковці кафедри фізичної географії та картографії поховані і далеко за межами міста. Так, В. І. Лапшин був похований на Першому Християнському цвинтарі в Одесі (після його зруйнування перепохований), П. І. Кешпен — у маєтку Карабах поблизу Алушти, Є. П. Ковалевський — у церкві архистратига Михайла Троїце-Сергіївої пустелі під Петербургом, А. М. Краснов — у створеному ним Батумському ботанічному саду в Грузії.

Використання подібних карт у туристичній галузі та навчальному процесі добре проілюструє історію міста та видатних вчених, які жили тут, сприятиме популяризації знань про культурні цінності української нації та дбайливому відношенню до пам'яток історії, значно розширить кругозір та підвищить загальний рівень культури молоді.

Исофатова Эмма

(ХНУ имени В. Н. Каразина, студентка)

СОХРАНЕНИЕ ПАМЯТИ ОБ ОККУПАЦИИ ХАРЬКОВА В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ: МЕМОРИАЛЫ И ПАМЯТНЫЕ МЕСТА

Одним из самых значимых праздников в истории Харькова является день 23 августа, который ознаменовал победу и освобождение города от фашистских захватчиков. О военном прошлом города напоминают улицы и площади современного города, мемориалы, а почтение воинам, освободившим город — неизменная традиция для харьковчан.

В октябре 1941 года немецко-фашистские войска захватили Харьков — первую столицу Украинской ССР. С этого момента в истории города наступил период оккупации, которая во многом определила его дальнейшую судьбу.

В результате войны, Харьков оказался одним из самых разрушенных городов в Европе. Были уничтожены сотни памятников истории и архитектуры, вывезены в Германию многочисленные художествен-

ные ценности, в том числе картины и гравюры Рубенса, Веласкеса, Дюрера, Ван Дейка из Художественного музея и других собраний.

Увековечивание памяти о победе началось уже во второй половине XX века. Так, в 1959 году на месте боев в Харькове появилась улица 23 Августа. А в 1981 году был открыт величественный памятник Воину-освободителю. Сегодня этот памятник — не только место встречи и напоминание о войне, но и символ героизма.

Одним из самых грандиозных памятников Харькова, посвященных военному периоду, является Мемориальный комплекс Славы, который ежегодно собирает возле себя представителей городских властей, ветеранов, деятелей культуры и науки, а также простых горожан в знак памяти о военном прошлом города.

Харьковские студенты и выпускники вузов с началом войны первыми встали на защиту Родины. Об этом сегодня жителям города напоминает «Памятник студбатовцам» — добровольцам студенческого батальона, которые ушли на войну в 1941 году. Памятник в их честь был открыт лишь в 1999 году, хотя изготовлен раньше.

В декабре 2002 года по проекту архитектора А. Ю. Лейбфрейда был открыт мемориальный комплекс жертвам нацизма в Дробицком яру, на восточной окраине Харькова.

Торжественные мероприятия по поводу Дня скорби и чествования памяти жертв Великой Отечественной войны, как правило, проходят возле мемориального комплекса «Дробицкий яр», на Мемориале Славы в Лесопарке и возле памятника-монумента в сквере Партизанской славы. Спустя большое количество лет, ученые и краеведы стремятся воссоздать ранее неизвестные фрагменты того периода и воспитать у современных харьковчан интерес к судьбе города и его героям.

Имена героев увековечены в названиях проспектов и улиц города: маршалов Г. К. Жукова и И. С. Конева, генералов П. С. Рыбалко и Людвиг Свободы, полковника И. О. Танкопия, майора Е. Б. Асхарова. Харьковчане чтят подвиги целых воинских подразделений, защищавших и освобождавших город от врага. Их названия присвоены улицам: Харьковских дивизий, Гвардейцев Широнинцев, Героев Сталинграда и другие. Немало среди них харьковчан и жителей Харьковской области. Это — С. А. Борзенко, М. Т. Кисляк, И. М. Дзюба, И. П. Камышев и многие другие.

Современный город имеет множество произведений скульптуры и архитектуры, отражающих историю города и духовную жизнь об-

пчества каждой исторической эпохи. Несмотря на изменения в социальной структуре города, модернизацию, смену интересов, почтение памяти жертв оккупации давно стало традицией для харьковчан.

Память о нелегком прошлом своего города имеет огромное значение для настоящего и будущего. Большое количество памятных мест, наименования улиц, которые хранят в себе эпизоды оккупации 1941 – 1943 годов, вечера памяти, возложение цветов, новые исследования по теме, современные подходы к интерпретации событий Великой Отечественной войны — достоверное свидетельство того, что период оккупации в истории Харькова — одно из самых важных событий, о котором будут помнить и интерес к которому не угаснет с годами.

Ільїн Вадим

(ХНМУ, асистент)

СТАН ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В РАДЯНСЬКОМУ ХАРКОВІ ПРОТЯГОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 80-х років: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Свого часу Марк Блок писав, що революції перестануть грати позитивну роль у справі оприлюднення раніше недоступних архівних джерел, коли суспільство розумно організує свою пам'ять у боротьбі з головними винуватцями забуття: з недбалістю, яка втрачає документи та пристрастю до тасмниць, яка їх приховує та знищує.

Саме недбалість та хаос перехідної доби після здобуття Україною незалежності спричинили те, що текстові звіти міського відділу охорони здоров'я за другу половину 80-х – першу половину 90-х рр. так і не надійшли до Державного архіву Харківської області та Архівного відділу Харківської міської ради й фактично були втрачені. Внаслідок цього, важливі зміни, які відбулися в функціонуванні охорони здоров'я Харкова в період «перебудови», залишаються джерелознавчою «білою плямою», яку лише частково можна заповнити відомостями місцевої періодики.

Збереглися копії втрачених справ, зроблені в 90-ті рр. харківським істориком І. Ю. Робаком, але на них неможливо поспілатися, оскільки ці справи не встигли каталогізувати. Копії містять цінну інформацію, характер викладу якої помітно відійшов від казенного оптимізму, клішованих фраз попередніх часів до реалістичної констатації фактів. Метою тез є введення цих даних в історіографічний обіг.

Завдяки копіям втрачених справ нам відомо, що стан харківської охорони здоров'я напередодні розпаду СРСР характеризувався інтенсивною розбудовою медичних стаціонарів та спеціалізованих медичних центрів. До 1990 року харківські лікарні підійшли з тією кількістю ліжок (21720), якої планувалося досягти згідно з перспективним планом розвитку охорони здоров'я в Харкові лише 2000 р. Разом з тим, 60 % ліжок все ще розміщувалося в старих пристосованих приміщеннях. Згідно проведених тоді опитувань, 56 % респондентів були незадоволені станом стаціонарів.

Поряд з розробкою в Харкові унікальних зразків медичної техніки (сапфірові імпланти, апарат «Аналгедента», що знімав біль під час лікування зубів, кріоультразвуковий апарат «Мороз-01»), відчувався гострий дефіцит найпростішого устаткування, коли 1990 р. у хірургічних відділеннях замість скальпелю оперували лезами для гоління.

Через недостатню кількість підготовлених медичними вишами вузьких спеціалістів, нижче нормативної була забезпеченість спеціалізованою допомогою, хворі госпіталізувалися до непрофільних відділень, падала якість їхнього лікування. Ліжковий фонд вимагав перепрофілювання відповідно до актуальної структури захворюваності.

Внаслідок нестачі медичних кадрів пустували добре обладнані спеціалізовані кабінети в поліклініках, значну частину лікарських посад на станціях швидкої допомоги займали фельдшери, а 62 % лікарів становили люди пенсійного віку.

Звіти кінця 80-х рр. виявили низьку ефективність та формалізм суцільної диспансеризації, яка розпочалася 1983 р. Так, протягом другої половини 80-х рр. відбулося п'ятикратне зростання кількості посмертно виявлених випадків раку.

У Харкові відродилися давно приборкані інфекційні хвороби (дифтерія, педикульоз), зросла захворюваність на сифіліс, з'явилися хворі на СНІД.

Співставлення змісту втрачених справ з довідками ЦК Компартії України, Міністерств охорони здоров'я СРСР та УРСР за період кінця 80-х рр. дає змогу стверджувати, що перелічені явища в розвитку харківської охорони здоров'я мали загальноукраїнський характер.

Іськов Ігор*(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студент)*

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТНОГО СПОРЯДЖЕННЯ САЛТІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Одним з найважливіших елементів комплексу озброєння середньовічного воїна було захисне спорядження, яке захищало його від ураження зброєю ближнього бою та металевим озброєнням. Його наявність у населення салтівської культури є досить фрагментарним.

Дана тема розроблялася такими видатними археологами як М. Я. Мерперт, С. О. Плєтньова, А. В. Криганов, О. В. Комар та О. В. Сухобоков.

До захисного спорядження традиційно відносять шоломи, щити, кольчуги та панцир, але на салтівських пам'ятках майже не збереглося ніякого захисного спорядження і тому виникає питання: з чим пов'язана майже повна відсутність захисного спорядження: з поховальними традиціями чи з тактикою ведення бою?

Шоломи із синхронних пам'яток представлені єдиним типом — багатопластинчастими, які складаються з чотирьох пластин. Вони походять із могильника Казазово, хазарського кургану біля с. Стівбиці, та поховання кочівника з Манвеловського комплексу. Єдиним відомим шоломом салтівської культури є шкіряний шолом із залізним каркасом, який походить з Дмитріївського могильника. Їхня рідкість пояснюється тим, що шоломи для аланів до монгольського часу не є характерними.

Залишки щитів представлені умбоном з Верхнього Салтова, двома мідними щитами з Червоної Гірки, хоча атрибуція даних знахідок є дискусійною. Салтівське населення для захисту від стріл могло користуватися невеликими дерев'яними щитами, подібним до того, який знайдений в одному з поховань могильника Аймирлиг у Туві, але простежити залишки дерева археологічно майже неможливо.

На графічних зображеннях доби Хазарського каганату відсутні воїни в захисному спорядженні. Виключення становлять кістяні накладки із Шиловського кургану, де є зображення кольчуг та панцирів, а також виріб з кістки, знайдений у Серкелі із сценою ураження важкоозброєного воїна легкоозброєним вершником. Також відсутні зображення щитів.

Кольчуги хазарського часу представлені знахідками з могильника Борисово, Казазово, Чмі, Ставбищ та Мощової Балки. Кольчуга з могильника Чир-Юрт поєднувалася з панцирними пластинами. Залізні пластини обладунку знайдені також на Борисівському могильнику. На пам'ятках басейну Сіверського Дінця відсутні знахідки кольчуг, проте зустрічаються фрагменти виробів з кольчужного плетіння, які ніяк не відносяться до захисного спорядження. Цікавою є знахідка залізних пластин обладунку з Цариного городища, проте дана пам'ятка має більш пізні шари, ніж салтівська культура. Один панцир був розкопаний В.О. Бабенком на Верхньосалтівському могильнику.

Підводячи підсумки, можна зауважити, що матеріал могильників, з яких походить більша частина захисного спорядження не є репрезентативним, адже він відображає скоріше свідомість тих людей, які здійснювали поховання, ніж комплекс озброєння похованої особи. Так, у деяких ранньосередньовічних похованнях кольчуга була замінена її символічним фрагментом, панцир — однією пластиною, кінь у похованнях вершників міг замінюватися опудалом, тощо.

Військова тактика населення Хазарського каганату, на відміну від західноєвропейської, не передбачала наявності побудови війська: атака здійснювалася в розсіпну, кіннотники обстрілювали супротивника стрілами і відходили, щоб викликати дезорганізацію рядів супротивника і тоді вже вони починали атакувати розрізненого супротивника. При даній тактиці перевага надавалася легкому спорядженню вершника, яке на території лісостепоного варіанту салтівської культури наявне у військових похованнях. Усі відомі щити не могли витримати удару клинкової зброї і використовувалися як допоміжний засіб для захисту від стріл.

Знахідки захисного спорядження кавказького регіону пояснюються військовою загрозою арабів. Для протистояння важко озброєному супротивнику був необхідний обладунок. Так, у двох катакомбах могильника Чмі були знайдені кольчуги разом з мечами, що є ознакою важкоозброєного воїна. На території Північно-Східної Хазарії не було необхідності протистояти важко озброєному супротивнику. Серед стрілецького озброєння пам'яток салтівської культури цього регіону бронебійні наконечники стріл є рідкістю, а на пам'ятках сусідньої роменської культури захисне спорядження представлене фрагментарними знахідками виробів з кольчужного плетіння та щи-

том з Битицького городища, а броньбійні наконечники масово починають зустрічатися з X ст., коли салтівська культура перестала існувати.

Калугін Олег

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, аспірант)

ПРОФЕСОР О. С. ФЕДОРОВСЬКИЙ ЯК КРАЄЗНАВЕЦЬ

Вивчення творчої спадщини та життя видатних науковців, зокрема, істориків, завжди посідало важливе місце у історичних дослідженнях. Адже дослідження шляху їх становлення, формування наукових поглядів, допомагає зрозуміти не тільки їх особистість, але й в цілому рівень розвитку тогочасної науки та тих засад, які були закладені ними у фундамент науки сучасної.

Однією з таких яскравих постатей української, і, зокрема, харківської, науки був Олександр Семенович Федоровський (1885–1939) — історик, археолог, геолог, географ, педагог та громадський діяч. Проте, нажаль, його багатогранна постать значною мірою була загублена у «коловороті історії», але в останні роки не значною мірою, але поступово, починаючи з 90-х років минулого століття, почала відроджуватися вченими на сторінках своїх праць (йде річ приблизно про 30 згадувань про вченого та постійне звертання до його наукового доробку).

Постать Олександра Федоровського сама по собі була феноменальною, бо він належав до так званих «зубрів науки», тобто він був з плеяди вчених, які не були спеціалістом «однієї галузі». І в кожній з них він був яскравим спеціалістом та досягав певних якісних висот. Зокрема, саме Олександр Семенович був фактичним засновником харківської археологічної школи, традиції якої збереглись до нашого часу. І в той же час, він був блискучим спеціалістом у питаннях історії, краєзнавства, охорони пам'яток, музеєзнавства. Не менш відомі і досить актуальні (про що свідчить кількість цитувань його доробку) zostалися праці вченого, присвячені питанням геології, зокрема, такої специфічної науки, як палеонтології. Саме тому така багатогранна особистість як О. С. Федоровський, та його науковий спадок зокрема, потребує детального, спеціального аналізу.

На наш погляд, О. С. Федоровський, наряду з деякими іншими тогочасними науковцями, сприяв інституалізації археологічної науки.

Його праці стали своєрідною точкою біфуркації, коли історична наука почала виокремлюватися у різні наукові напрями. Археологічна наука в цей час, остаточно стає окремим соціальним інститутом і тому виокремлюється у певні «категорії знань». Віднині вчені стали спеціалістами у конкретній галузі знань, що призвело до «якісного стрибка» науки вперед. Олександр Семенович — один із останніх, хто займався в Харкові багатьма науковими проблемами на матеріалах Харківщини і саме за його життя відбувся цей перехід. Тому його можна назвати одним із останніх представників «старої школи», його наукові доробки є за своєю суттю останніми досягненнями тієї школи і початком нового етапу розвитку.

Ще однією стороною діяльності О. С. Федоровського була викладацька робота. Йому довелося викладати такі дисципліни, як «Геологія», «Палеонтологія», «Археологія» та ін. Майже 30 років він брав участь в археологічних експедиціях у басейні Сіверського Дінця. Різноміснну діяльність вченого підтверджує його участь у роботі Всеукраїнської асоціації сходознавства (де він очолював секцію «Археологія та мистецтво»).

Таким чином, в особі О. С. Федоровського харківська (і українська) наука мала талановитого, різнопланового вченого з широким колом інтересів, а також викладача та організатора наукової діяльності.

Каплієнко Владислав

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студент)

ВИНИКНЕННЯ БОН У ХАРКОВІ (1918–1920 рр.)

Історія імітування місцевих грошей у Харкові дозволяє простежити процес створення бон та його особливості з найважливіших подій, які в той час відбулися: у Харкові радянська влада була встановлена з 23 листопада по 7 грудня 1917 р. Але в квітні 1918 р місто було окуповане німецькими військами і разом з ними прийшли війська Центральної Ради, і петлюрівці. Обстановка в місті стала дуже складною. Уже до березня 1918 р. в місті почав відчуватися грошовий голод, особливо на купюри дрібних номіналів (менше 25 руб.). Оскільки фронт відрізав Харків від центральної влади і гроші не доставлялися. Банки працювали погано, в результаті населення, в основному, зберігало гроші вдома. Селяни привозили продукти в місто, продавали їх на ба-

зарах, але самі не могли нічого купити і гроші осідали в селі. Тому їх в обороті ставало все менше і менше. До того ж, частина грошей з банків була вивезена при евакуації. З середини 1918 р. в обігу з'явилися гроші українського буржуазного уряду, але їх теж було недостатньо.

Багато підприємств, організацій та громад міста стали думати про випуск своїх грошей. У першій половині березня 1918 р. Харківське Губернське Земство провело нараду всіх фінансових органів губернії, учасники якого прийшли до висновку, що потрібно випустити місцеві гроші, особливо у дрібних номіналах. Нарада запропонувала професорам А. Н. Анциферову, і М. Н. Соболеву приступити до розробки таких бон. На початку квітня 1918 р., губернським земством було розглянуте питання про номінали і необхідну кількість бон. Вирішено було випустити бон на суму 10 млн. руб. 1-рублевих — на 3 млн., 3-рублевих — на 3 млн., 5-рублевих — на 2 млн., 10-рублевих — на 1 млн. і 25 -рублевих — на 1 млн. руб.

В цей же час земська управа вступила в переговори з Харківською конторою Державного банку про заснування в конторі банку Центральної каси, а на засіданні міської думи приймається рішення про порушення перед Центральною Радою клопотання про дозвіл випуску містом бон. Вирішено було, що центральна каса створюється в Державному банку, під контролем її керівника і повинні випускатися бони, потім передаватися в касу Державного банку, а натомість повинні видаватися великі кредитні квитки і казначейські знаки.

Випуск бон був розрахований більш ніж на 6 місяців, потім Державний банк зобов'язаний зібрати їх, а натомість видати кредитні білети. Бони передбачалося забезпечити процентними паперами земства. Фінансова рада губернської земської управи приступила до підготовчої роботи з випуску бон українською мовою, які складалися з серії і номерів бон. Виговлялися «місцеві» гроші часто примітивним способом залежно від винахідливості та можливостей організацій, на різних сортах паперу, різного формату, друкувалися на машинці, писалися від руки, тиражувалися на розмножувальній техніці або штампувалися.

Здійснюючи рішення земського зібрання, Губернська земська управа в квітні 1918 р. дала замовлення двом місцевим друкарням — Дрейшпуля і Левіна — про друкування бон. Вони приступили до їх виготовлення, але потім почалися перипетії між різними державними і фінансовими установами, і тільки до середини травня було

вирішене питання про випуск пробних бон. Директор Кредитової канцелярії Лерхе дав згоду на їх випуск, але до середини червня про ти випуску Харківських бон виступила комісія при Міністерстві внутрішніх справ, про що вона повідомила губернську земську управу. Великі дебати викликали тексти на бонах і правила їх обігу на території губернії, що призвело до подальшої затримки їх випуску. З цього приводу почалося і тривало до жовтня 1918 р. листування між Міністерством фінансів, земством, кредитної канцелярією, конторою Державного банку.

А в цей час до Харкова наближалася Червона Армія і губернському земству було вже не до випуску грошових знаків, а 3 січня 1919 р. влада в Харкові перейшла в руки радянської влади. В кінці січня губернське земство перестало існувати і питання про випуск бон відпало. Так і не були випущені в обіг бони Харківського губернського земства. Але вони були віддруковані і потрапили до жителів Харкова.

Бони Харківського губернського земства добре оформлені, з малюнком складним, багатобарвним: одна сторона російською, інша — українською мовою. Папір щільний, без водяних знаків. Розмір — 105х68 мм. Бланки без номерів і підписів. Малюнки і тексти на всіх бонах однакові, бони різних номіналів відрізняються лише забарвленням.

Харків'янам довелося користуватися всіма видами загальнодержавних грошей Російської імперії, Тимчасового уряду, банкнотами УНР, Української Держави, Директорії, РСФРР, СРСР, а також денікінськими, донськими знаками, німецькими марками, австрійськими кронами, грошовими сурогатами, дозволеними урядом, талонами Торгсина, чеками Внешпосилторга і твердою валютою зарубіжних країн.

Капушак Ярослав

(ДВНЗ «ГНУ імені Василя Стефаника», студент)

ПАЛАЦ ПОТОЦЬКИХ В м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Актуальність дослідження. Палац Потоцьких є визначною, з точки зору історико-культурної спадщини, спорудою, з багатою та досить цікавою історією. Він по праву може вважатися своєрідною «візитною картою» міста. Ця пам'ятка архітектури була свідком визначних подій минувшини Станиславова—Івано-Франківська, і збереглася до нашого

часу. На жаль, на сьогодні стан її є незадовільним. Палац поки перебував у приватній власності.

Наукова новизна — автором дослідження була зроблена спроба комплексно проаналізувати і систематизувати матеріал, що висвітлює проблематику історичного розвитку та сучасного становища однієї з найбільш визначних історико-архітектурних пам'яток міста Івано-Франківська — палацу Потоцьких.

Історіографія даної теми. Історіографічну основу роботи складають: опис польського історика-краєзнавця М. Грибовича, який присвятив свої дослідження питанню історії Станиславова — Івано-Франківська з часу його заснування А. Потоцьким, та опису найбільш відомих архітектурних пам'яток міста. Серед сучасних українських дослідників даної теми слід виділити праці І. Бондарева, Б. Гаврилів, М. Головатого, З. Соколовського, Ю. Федунішина, В. Заник та ін., де висвітлюються проблеми містобудування, історико-архітектурного розвитку міста, історії пам'яток та визначних місць Станиславова — Івано-Франківська з давніх часів до сьогодення. Краєзнавці у своїх дослідженнях також зазначають про різних відомих історичних діячів, події та легенди, пов'язані з найбільш знаними архітектурними спорудами міста.

Висновки. Упродовж 1672–1682 рр. фортифікації міста були розширені у північно-східному напрямку, одночасно із побудовою магнатського палацу родини Потоцьких. Останній з тильного боку був охоплений муром з двома новими бастіонами. Для з'єднання палацу з містом довелося розібрати східну куртину та дещо переробити прилеглі бастіони, які стали напівбастіонами. Втіленням цього проекту у життя займався капітан Карл Беное, який змінив Ф. Корассіні на посаді головного архітектора.

Про вигляд і будівництво міста-фортеці Станиславова досить цінні свідчення подає у своєму щоденнику німецький дипломат і мандрівник Ульріх фон Вердум, який у 1672 р. проїжджав теренами Західної України.

Після банкрутства останнього власника Станиславова Антона Прота Потоцького, місто і магнатський палац у 1801 р. переходять у володіння Австрійської імперії, яка ще у 1772–1795 рр., внаслідок трьох поділів Речі Посполитої, захопила Галичину.

У приміщенні палацу Потоцьких австрійці розмістили військовий шпиталь. Останній не змінював свого призначення, по суті, до 2004 р., коли він опинився у приватній власності.

Сьогодні проводиться активна робота щодо повернення цієї визначної пам'ятки архітектури у власність міста, ведуться переговори із її теперішнім власником, на території поблизу палацу майже щороку відбуваються археологічні розкопки, питаннями відновлення палацового комплексу займаються громадські організації.

Кириченко Максим

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, аспірант)

ЩОДО ДЕЯКИХ ДЕТАЛЕЙ ГІПОТЕЗИ Б. О. РИБАКОВА ВІДНОСНО УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ ПРО КУЗЬМУ ТА ДЕМ'ЯНА

Авторству Б. О. Рибаків належить гіпотеза про давню столицю східних слов'ян, розташовану в Середньому Подніпров'ї, що бере свій початок від одного зі скіфських городищ-гігантів і веде спадщину до релігійного центру Київської Русі — середньовічного Переяслава. За припущенням Б. О. Рибаків, на існування стародавньої слов'янської столиці в Середньому Подніпров'ї вказує скіфська легенда про золоті дари, що випали з неба: сокира, чаша, плуг і ярмо. На доказ зв'язку скіфської легенди I тисячоліття до н. е. з культурою слов'ян Подніпров'я, Б. О. Рибаків залучає українську легенду про ковалів Кузьму та Дем'яна, які, як і скіфські сколоти, отримали з небес дар: золоту кузню, в якій вони, за допомогою золотих інструментів виготовили плуг з ярмом і, запрягши в нього ворожу їхньому народові змісподібну істоту, яка фігурувала, як вважає Б. О. Рибаків, і в скіфській легенді, зорали землю, утворивши легендарні Змісві вали. Причинами залучення легенди про Кузьму та Дем'яна до джерельної бази питання про давню столицю слов'ян стали для дослідника: наявність схожих зі скіфською легендою мотивів, а також збіг географічного ареалу побутування легенди про Кузьму та Дем'яна в XX ст. з ареалом проживання представників чорноліської культури і геродотових сколотів I тисячоліття до н. е.

У своїх логічних побудовах і висновках Б. О. Рибаків посиляється на дослідження російського філолога Василя Гіппіуса і українського історика Віктора Петрова, опубліковані в журналі «Етнографічний вісник» в 1929, 1930 рр., і предметом яких стала легенда про Кузьму і Дем'яна. Однак, у зазначених доробках не йдеться про таку вузьку ге-

ографічну поширеність легенди, яку пропонує Рибakov. В. В. Гіппіус вказує на поширення персонажів Кузьми та Дем'яна в фольклорі великоросів і білорусів. Віктор Петров, у свою чергу, вказував на те, що багато мотивів казки про Кузьму та Дем'яна перегукаються з циклом легенд про святого Георгія Побідоносця, що поширений у всій Євразії. В дослідженні В. П. Петрова дійсно йдеться про придніпровський регіон, але тому лише, що саме його дослідник обрав для свого нарису. Тож, з географічною складовою доказу Б. О. Рибакoва погодитися не можна.

Що ж стосується схожих мотивів легенди про Кузьму та Дем'яна і скіфської етногенетичної легенди, то тут ми знаходимо більше приводів погодитися з Б. О. Рибакoвим. До невід'ємних для легенди про Кузьму та Дем'яна мотивів, що відсилають нас до скіфської легенди, можна, на наш погляд, віднести наступні: події легенди відбуваються в дуже давні часи; головні герої ховаються від змії в надісланій богом кузні; знаряддя праці ковалів були величезними і золотими; противник святих, лише іноді виступає в ролі хтонічної істоти чоловічого роду (змій чи чорт), але найчастіше це саме змія, тобто істота жіночого роду; змія живе або в печері, або виходить з моря; борозна, зорана за допомогою міфічного плуга і змії — не просто оборонна споруда, але ще й кордон. Серед згадок місця події або проживання ковалів домінують Київ і Переяславль.

Таким чином, в легенді про Кузьму та Дем'яна можна побачити відгомони давнього міфу про створення світу і про епоху поділу праці та введенні ремісничих нововведень. Можливо також, що мотиви про золотий плуг і зведення укріплень, відсилають нас, як і вказав Б. О. Рибakov, до часів зведення перших городищ. Величезну зміну української легенди можна порівняти зі змісненого богинею одного з варіантів скіфської легенди: обидві вони живуть або в печері, або у водоймі і є втіленням підземного світу. Таким чином, гіпотеза Б. О. Рибакoва хоч і має вразливі місця, але, все ж, має під собою деяке обґрунтування і вимагає більш детальної розробки та розширення джерельної бази.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОРІГ У СЛОБІДСЬКІЙ УКРАЇНІ на початку XVIII ст.

У другій половині XVII —XVIII ст. Слобожанщина зазнала багатьох змін: територіальних, соціальних, економічних та ін. Господарське освоєння Слобожанщини українцями відбувалося досить швидко, незважаючи на напади татар. Свідченням цього є розвиток сільського господарства, ремесел, мануфактур, торгівлі. Поряд з цими сферами формувалася «нова» система шляхів сполучення на основі системи попередньої доби.

Перша фіксація у картографічних джерелах шляхів сполучення на території Східної України відбувається у 20-х роках XVIII ст. в картографічних матеріалах Деліля. Карти Деліля свідчать, що на початку XVIII ст. у цьому регіоні ще переважали шляхи степовиків і спеціальних заходів до перебудови їх місцевим населенням не робилося. Однак, тенденція до створення системи доріг уже спостерігалася. Дороги будувалися поселенцями для власних потреб і були ефективним засобом поширення господарчого освоєння краю.

Крім того, в зазначений період вперше виходили накази з регламентації функціонування дорожніх мереж. Так, у 1734 р. видано наказ, за яким було заборонено власникам земельних наділів, розташованих уздовж доріг, розорювати шляхи і тим самим зменшували ширину доріг, ускладнювали рух ними. Також, утримання доріг було повинністю, яку селяни мусили виконувати в проміжку між польовими роботами.

З заселенням цього регіону відбулося і переформатування «старих» доріг у зв'язку зі зміною мети їхньої експлуатації. Тобто, поступово зникали степові шляхи, а залишалися лише ті, які розпочали використовуватися, насамперед, як торгівельні. Як зазначає Д. І. Багалій, господарче освоєння Слобідської України залежало від двох причин: від матеріальної культури, яку українці принесли з собою із Задніпрянщини і природно-географічного чиннику та історичних обставин, які тут склалися. Нова система сполучень була орієнтована на населені пункти. Так, польові дороги, крім того, що поєднували села, слугували для задоволення власних господарчих потреб.

Про це свідчить те, що дороги вели до полів або проходили через поля, які знаходилися поза межами поселень.

Система сполучення, яка розпочала формуватися наприкінці XVII ст. та у XVIII ст., головним чином, забезпечувала господарчі потреби населення Слобідської України. Головним заняття слобожан було хліборобство, яким займалися не лише у селах, але й у містах. Сільське господарство розвивалося у двох напрямках: освоєння нових земель та поліпшення вже освоєних. Зі зростанням чисельності сільськогосподарського населення розорювалася цілина і навіть шляхи степовиків, які до цього були досить широкими. Адаже ці шляхи були умовними і їхня ширина була обумовлена метою їхньої експлуатації. Насамперед, це військові напади на осіле населення.

Найвідомішими шляхами та сакмами на території Слобожанщини тоді були Муравський шлях, Кальміуська й Ізюмська сакми. Муравський шлях проходив водорозділом Дніпровського та Донського басейнів. Він розпочинався від Перекопу і йшов через усю Лівобережну Україну аж на територію Московського царства (пізніше — Російська імперія) до Тули. Кальміуська та Ізюмська сакма були східними відгалуженнями Муравського шляху.

Для продажу збіжжя, селяни використовували шляхи сполучення губернського та загальнодержавного значення. Слобожанни возили також зерно на продаж до Криму та Одеси, де міняли його на сіль, рибу та інші товари. Сільськогосподарська продукція, вироблена в Слобідській Україні, возилася також до Росії, Польщі та Німеччини. Для цих потреб використовували «старі» степові шляхи, започатковані ще кочівниками, насамперед, Муравський шлях, Кальміуську та Ізюмську сакми. Крім цього, продовжували функціонувати дороги, закладені осілим населенням у XVII ст. — Сагайдачний та Ромоданський шляхи. Найбільш активно використовувалася стара мережа комунікацій чумаками. Чумацький промисел процвітав аж до середини XIX ст., тобто, до появи залізниць. Тому степові дороги втратили свої комунікаційні функції лише у другій половині XIX ст.

Варто зазначити, що на початку XVIII ст. були перші спроби використання доріг для поштових цілей.

Отже, дорожні комунікації у Слобідській Україні на початку XVIII ст. були представлені двома мережами сполучення, які слугували, насамперед, для сільського господарства та торгівлі.

**МУЗЕЙ ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ
ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
(НА ПРИКЛАДІ КАМ'ЯНСЬКОГО
ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ
О. ПУШКІНА ТА П. ЧАЙКОВСЬКОГО)**

Наукова проблема. Охорона пам'яток — важливе завдання державних органів і громадських організацій. Бережне ставлення до пам'яток історії та культури — патріотичний обов'язок кожного громадянина України. В наш час дедалі менше уваги приділяється збереженню історичної пам'яті невеликих населених пунктів нашої країни, але саме через ці осередки, що здебільшого представлені у вигляді музеїв, відбувається становлення історичної свідомості кожної людини.

Новизна. Аналогів Кам'янському музею, що об'єднав двох світових геніїв, немає. У цьому його унікальність і неповторність. Експозиція музею розташована в шести кімнатах і складається з шести розділів:

1. Соціально-економічна характеристика Кам'янки першої половини XIX ст.
2. Пушкін і Україна.
3. Пушкін і декабристи.
4. Життя і творчість П. І. Чайковського у Кам'янці.
5. П. І. Чайковський і Україна.
6. Пушкін, декабристи, Чайковський і сучасність.

Ми проаналізували зв'язок впливу збереження та вшанування пам'яток матеріальної культури на прикладі створення музею О. С. Пушкіна та П. І. Чайковського.

Актуальність теми. Проблема збереження та популяризації пам'яток матеріальної та духовної культури є дуже актуальною для невеликого міста Кам'янки. Літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського, заснований у лютому 1937 року, розміщений в одному з флігелів колишньої садиби Давидових, так званому «Зеленому будиночку», спорудженому на початку XIX ст. Проведення літературних зустрічей, конференцій, різноманітних конкурсів серед школярів традиційно проводяться в межах музею щорічно. Це значно покращило обізнаність кам'янчан щодо творчості великого ком-

позитора та поета і розширює кругозір мешканців міста. В експозиції літературно-меморіального музею представлені меморіальні речі родини Давидових, особисте піаніно П. І. Чайковського, прижиттєвий портрет композитора, написаний в Кам'янці та інші важливі матеріальні пам'ятки.

Історіографія. Даною темою займалися такі знані історики як В. І. Дмитренко, В. П. Косцов, М. А. Шкаліберда. Із видання «Історія міст і сіл Української РСР», том 24 — «Черкаська область» взято інформацію про виникнення музею.

Джерела:

1. Чайковский П. И. Полное собрание сочинений. Т. 7 / П. И. Чайковский. — М., 1962. — 450 с.
2. Черкаська правда. — 1969. — 13 грудня.
3. Шамрай О. Г., Таран Г. М., Бондаренко Л. О. Місто на скелястих берегах Тясмину / О. Г. Шамрай, Г. М. Таран, Л. О. Бондаренко. — С. 56-84.

Методи. Теоретичний науковий метод, спостереження.

Висновки. Збереження культурної спадщини та пошук потенційних вирішень проблем охорони пам'яток культури займають важливе місце в історії будь-якого регіону України. Таким чином, створюються нові осередки збереження пам'яток матеріальної культури, організовуються вистави, зустрічі тощо. В Кам'янці пам'ятки служать меті розвитку науки, народної освіти і культури, формування високого почуття історичної свідомості, ідейно-морального та естетичного виховання молодого покоління.

Лобенко Сергей
(НТУ «ХПІ», аспірант)

А. В. ГУРОВ — ИССЛЕДОВАТЕЛЬ СЛОБОЖАНЩИНЫ

На современном этапе развития Украины остро стоят проблемы формирования национального самосознания и возрождение духовно-интеллектуального потенциала новой страны. В частности, отечественная историография пополнилась рядом работ, которые в той или иной степени отражают развитие естествознания в Украине, ос-

вещают судьбы и отдельные периоды научно-педагогической деятельности известных учёных-геологов дореволюционного периода.

Выдающаяся роль в геологическом исследовании Украине принадлежит Александру Васильевичу Гурову (1843–1921) — известному учёному-геологу, признанному региональным гидрогеологу, профессору Харьковского университета и Харьковского технологического института, непревзойденному знатоку геологического строения Полтавщины, Харьковщины и Приазовья, полезных ископаемых Украины, самоотверженному исследователю Донбасса, первооткрывателю каменной соли в Бахмуте, ярком новатору в изучении горных пород и окаменелостей, талантливому педагогу и популяризатору геологических знаний, инициатору создания первой как в Украине, так и в России глубокой артезианской скважины. Его исследования и научное наследие являются важным источником в изучении тогдашнего состояния развития геологических знаний, были и остаются идеальным образцом высокой библиографической культуры учёного и его вкладом в создание информационно-библиографического ресурса по вопросам геологии.

А. В. Гуров был замечательным педагогом, достойным продолжателем традиций харьковской школы геологов, воспитавшим плеяду талантливых специалистов. В то же время он стал одним из выдающихся украинских геологов — знатоком геологии Донецкого бассейна. Также проводил геологические исследования на территории Харьковской, Екатеринославской, Полтавской, Курской, Воронежской губерний и Области Войска Донского, совершал многочисленные экспедиции, экскурсии и путешествия в Крым, по Западной Сибири, Кавказу и Среднему Уралу.

Прежде всего, учёный решал проблемы прикладной геологии, принимая активное участие в исследованиях каменного угля, железных руд, каолина, каменной соли, меди, мергеля и других полезных ископаемых.

Под его руководством пробурена первая скважина, открывшая в Бахмуте залежи каменной соли, а известная глубокая скважина в Харькове раскрыла подмеловую артезианскую воду. Именно это первое глубокое бурение в Харькове, успешно проведённое под руководством А. В. Гурова, стало вехой в истории геологического и гидрогеологического изучения Харьковщины и всей Днепровско-Донецкой впадины, потому что позволило открыть её богатые подмеловые артезианские воды (были

определённые подземные водоносные горизонты на территории Харьковской, Полтавской и Екатеринославской губерний).

В 1905–1917 гг. учёный проводил частные гидрогеологические исследования, связанные с бурением скважин на воду, изучал первые подмеловые скважины Полтавы, проводил многие консультации учреждениям и отдельным лицам по вопросам геологических и гидрогеологических исследований. Его гидрогеологическая деятельность способствовала развитию прикладной гидрогеологии, связанной с бурением артезианских скважин и колодцев, оборудованием грунтовых колодцев, питьевых и минеральных источников, строительством прудов.

Таким образом, успех профессора А. В. Гурова, его научные достижения были обусловлены не только его личностными качествами (трудолюбие, настойчивость и др.), но и интересом к его родному краю и улучшению уровня жизни в нем.

Марющенко Карина

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)

ВНЕСОК І. Я. ФРАНКА У ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Відповідно до Указу Президента України «Про вшанування пам'яті Івана Франка у зв'язку з 160-річницею від дня народження та 100-річчям від дня смерті Івана Франка», 2016 рік в Україні проголошено роком вшанування пам'яті Івана Франка. З приводу цього, на кафедрі фізичної географії та картографії була розпочата робота по дослідженню його внеску у розвиток географічної науки та створенню історико-біографічного атласу «Іван Якович Франко», на картах якого знайшли відображення основні віхи його життя та діяльності.

Із географічними дослідженнями І. Франка у напрямках етнографії, соціально-економічної географії та краєзнавства, студенти 3 курсу факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна знайомляться в рамках вивчення курсу «Географічне краєзнавство і туризм». Іван Франко проявив себе як визначний краєзнавець-дослідник та історіограф Галичини, Волині й Поділля, він першим в Україні в історіографічній статті «Галицьке краєзнавство» (1892 р.) обґрунтував поняття «краєзнавство» як науку і виклав її суть, значення та місце у житті суспільства. На його думку, добре поставлена краєзнав-

ча робота дає «змогу докладно ознайомитися зі своїм краєм й усією Батьківщиною, з її географічним положенням, ґрунтами, кліматом, шляхами сполучення, містами, людьми, суспільним устроєм, історією, пам'ятниками».

З діяльністю І. Франка пов'язаний і розвиток самодіяльного туризму на Галичині. Як істинний географ-природодослідник, він розумів, що лише безпосередня праця «в натурі» може дати плідні наслідки та не уявляв собі вивчення географії України без польових досліджень — географічних експедицій, пізнавальних екскурсій, туристично-краснзнавчих подорожей, стаціонарного вивчення окремих регіонів, наголошуючи про їх велике пізнавальне значення. Результати його краснзнавчих досліджень та зібрані етнографічні матеріали свідчать про прагнення піднести географічну науку на вищий рівень ніж він був на момент його наукової діяльності.

Особливе місце в роботі вченого займала етнографічна діяльність. З метою аналізу та систематизації краснзнавчих матеріалів, у 1893 р. він організував «Кружок етнографічно-статистичний для студіювання життя і світогляду народу», а згодом — «Кружок для устрою мандрівок по нашій країні».

Дослідник рідного краю, І. Я. Франко, був організатором науково-пізнавальних подорожей та експедицій, тому окремий розділ атласу присвячено саме його краснзнавчим мандрівкам. Так, на картах атласу відображені маршрути мандрівок, які він організовував, збираючи етнографічні матеріали Галичини. Зокрема, це маршрути про-світницьких мандрівок передової студентської молоді у 1883–1889 рр., а також етнографічної експедиції по Бойківщині у 1904 р., першої багатоденної мандрівки на конях у 1908 р. та інших.

Таким чином, розробка історико-біографічного атласу надала можливість наочно представити постать І. Я. Франка як дослідника краю, простежити його наукову діяльність, показати внесок в українське краснзнавство.

Миславський Інокентій*(НЮУ імені Ярослава Мудрого, студент)*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Постановка наукової проблеми: робота присвячена дослідженню основних недоліків чинного законодавства України в сфері охорони пам'яток історії та культури, а також проблемам практичного застосування вітчизняного законодавства у цій сфері. Наукова проблема полягає у тому, яким чином на практиці виробити ефективну систему охорони історичної спадщини України, виходячи з наявних проблем його практичного виконання. Додатковим аспектом проблематики теми дослідження є пошук шляхів вдосконалення законодавства.

Актуальність теми дослідження: рівень цивілізованості країни визначається її повагою до власної історичної спадщини у вигляді матеріальних пам'яток історії. Таке ставлення повинно знаходити свій прояв у зберіганні та охороні таких пам'яток. На сьогодні значна кількість повноважень концентрується в місцевих органах влади. Через це зростає рівень їхньої відповідальності за здійснення охорони історичних пам'яток. Тож, вельми значущим як для правової науки, так і для історичного краєзнавства постає питання належної реалізації законодавства у сфері охорони історичної спадщини. Якісне дослідження визначеної тематики можливо розглядати як завдання для правознавства та як умову для збереження і вивчення культурних пам'яток для історії.

Методологія дослідження: при проведенні дослідження обраної теми було застосовано ряд загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження. Серед них переважали: метод аналізу та синтезу, метод порівняння, метод правового експерименту та прогностичний метод.

Нормативна база дослідження: при проведенні аналізу теми увага приділена Конституції України, Цивільному кодексу України, Кримінальному кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про охорону культурної спадщини».

Наукова розробка обраної тематики: обрана тема відзначається великою кількістю наукових праць. Але, виходячи зі специфіки обраної тематики, вбачасмо доцільним звернути увагу на розробки правового характеру. Серед них можливо виділити багатотомне видання «Правова доктрина України», розроблене за ініціативи Національної академії правових наук України, а також ряд коментарів до Цивільного та Кримінального кодексів України.

Висновки дослідження: нами виокремлено ряд недоліків чинного законодавства України та проблеми його практичної реалізації. Серед найбільш істотних проблем: низький рівень правової культури громадян, конфлікт прав, недостатня чіткість встановлених критеріїв класифікації пам'яток та їхнього поділу на загальнодержавний та місцевий, виокремлення культурних пам'яток з-поміж культурних об'єктів, тощо. Але в межах однієї роботи повністю розкрити обрану тему неможливо. Перспективними залишаються розробки стосовно винайдення шляхів подолання наявних проблем та вивчення проблематики правового захисту окремих категорій культурних пам'яток.

Момот Анастасія

(ІНПУ імені В. Г. Короленка, науковий співробітник)

АНТРОПОНІМІКА МЕШКАНЦІВ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКУ НА СТОРІНКАХ «ГЕНЕРАЛЬНОГО ОПИСУ ГЕТЬМАНЩИНИ»

Однією з характеристик соціуму, будь-то історичного чи сучасного, є аналіз особистих найменувань осіб, які утворюють це суспільство. Дослідження такого ґатунку мають міждисциплінарний характер і здійснюються із залученням інструментарію спеціальної галузі знань, яка вивчає власні назви людей — антропоніміки, а також напруцювань філологічної науки.

Актуальність даної теми визначається тим, що українські історики лише впродовж останніх десятиліть, слідом за європейськими колегами, почали заперечувати «історію без людей» та робити спроби її залюднення. Наприклад, Ю. Волошин, досліджуючи населення міста Полтава другої половини XVIII ст. проаналізував, у тому числі, й полтавську антропоніміку. Філологічний аналіз антропонімів Гетьманщини здійснювали Ю. Блажчук, С. Веретільник, С. Глущик.

Джерельна база дослідження: «Генеральний опис Гетьманщини 1765–1769 рр.», а саме — перепис села Козлов Третьої Переяславської сотні, який зберігається у ЦДІАК у м. Київ (фонд 57, опис 1, книга 298, арк. 1-127). Опис містить дані про 1071 мешканця села різного віку та статі.

Аналізуючи дане джерело, ми дійшли таких висновків:

- Розмаїття чоловічих імен мешканців с. Козлов — 88 у 530 осіб, жіночих — 49 у 541 жінки.
- Найпопулярнішими чоловічими іменами були: Іван, Федір, Григорій, Семен, Петро, Василь; жіночими: Анна, Марія, Мотрона, Параскева, Євдокія.
- У записах конкретних осіб — як чоловіків, так і жінок, переважали однолексемні антропонімоформули (лише власне ім'я). Для означення господаря домогосподарства та його дружини використовували дволексемні антропонімоформули — у першому випадку особове ім'я + прізвищева назва, у другому — ім'я + ім'я по батькові. Також двочленна модель запису імені зустрічається при фіксації дорослих дітей, які утворили власні сім'ї, старших родичів, підсусідків і робітників, що проживали у домогосподарстві. Шість разів у джерелі зустрічається трилексемна формула запису, вона складалась з: ім'я + ім'я по батькові + андронім. Ці записи позначали жінок старшого віку, вдів, які були головами домогосподарств або головами родин, що проживали в окремих хатах двору.
- Вдалося ідентифікувати 128 прізвищ (за твердженням дослідника української ономастики Юліана Редька, їх доречніше називати прізвиськами, адже постійні прізвища закріплюються на початку XIX ст.). Найпопулярнішими виявились прізвища, які походили від календарних імен: Андрієнко, Дмитренко, Самойленко. Другу позицію посідали ті, що походили від індивідуальних ознак перших носіїв: Безкровний, Довженко, Чуприна. Третю групу становили прізвища, утворені за соціальною приналежністю чи родом занять: Бердовка, Коваль, Кравець, Чабан. Рідше траплялися прізвища, які походили від назви представників тваринного, рослинного світу, явищ природи: Балан, Гусак, Кабак, Колос, Кот, Засуха. Нечисленною є група, утворена від назв місцевості чи національності: Бойко, Боярка, Коломойченко.

Подальший щільний аналіз конкретної локальної спільноти створить підстави для пояснювальних узагальнень.

Мороз Юліана

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)

ТРЕТЯ ЛІНІЯ НІМЕЦЬКОЇ ОБОРОНИ НА ТЕРИТОРІЇ с. МИРОЛЮБІВКА, ЛЮТИЙ – ВЕРЕСЕНЬ 1943 РОКУ. ІСТОРІЯ ВИСОТИ № 4736

Тема нашого дослідження — спроба зробити свій посильний внесок у визначення місця нашого населеного пункту (села Миролубівка) на тлі розгортання подій війни: від оборонних боїв Червоної Армії у 1941 році до наступу та визволення Дніпропетровщини у 1943–1944 рр.

Проблематика: дослідження з визначення місця Миролубівки на тлі розгортання подій війни: від оборонних боїв Червоної Армії у 1941 році до наступу та визволення Дніпропетровщини у 1943–1944 рр.

Актуальність роботи полягає в тому, що сімдесят років після війни ще не є тим відрізком часу, коли ми можемо сказати, що вся історія війни досліджена. Так, вважалось, що на території Миролубівки не велися бої, військових частин не було і, тим більше, це питання не вивчалось.

Науковою новизною дослідження є розгляд даних питань на прикладі роботи пошукової експедиції, що надасть роботі особливої значущості. Як свідчення історії використані спогади місцевих людей, яким на той час було 12-16 років: Ф. Н. Варава та Є. К. Житченко.

Основними методами є:

1. Теоретичні методи: за допомогою аналізу та синтезу архівних документів, наукової літератури потрібно дослідити та систематизувати історичний матеріал щодо даної теми.

2. Емпіричні методи: за допомогою зібрання спогадів, інтерв'ю, наповнити, оживити та підтвердити теоретичний матеріал дослідження.

Історіографія:

1. Про Синельниківське підпілля, підпільника В. Георгієвського. Реп.: Тайна одного подполья // Торг. дом. — 1999. — 11 февр. — С. 6.

2. Романчук Л. А. Жовті сліди на гарячому попелі, або Слід на потертій фотографії: хронікал.-іст. есей / Л. А. Романчук. — Дніпропетровськ: Січ, 1998. — 167 с.
3. Собори наших душ. Літературно-художнє видання. Випуск 17. — Дніпропетровськ: Ліра, 2015. — 250 с.
4. Шевченко С. М., Кучеров Є. Д., Дорошев С. В. Пам'ятники и мемориали героям-освободителям Днепропетровской области (Днепропетровщина помнит... 1941–1945. Их подвиг бессмертен!) / С. М. Шевченко, Є. Д. Кучеров, С. В. Дорошев. — Днепропетровск, 2015. — 176 с.

Джерела:

1. Альохін В. І. Синельниківщина — вчора, сьогодні, завтра... (час, події, люди): 2000 р.
2. Караванченко А. П., Федоренко Д. Т. Непокоренный Павлоград / А. П. Караванченко, Д. Т. Федоренко. — М.: Политиздат, 1965. — 158 с.
3. Книга Пам'яті України. Дніпропетровська обл. Т. 1. — Дніпропетровськ: Січ, 1993. — 731 с.
4. Немикін А. К., Коцур В. М. Бойова слава Дніпропетровщини: Нариси про Героїв Радянського Союзу / А. К. Немикін, В. М. Коцур. — Дніпропетровськ: Січ, 2000. — 335 с.

Висновки:

1943 р. — за наказом Верховного Головнокомандувача за звільнення нашого міста від німецько-фашистських загарбників встановлено іменувати: 333-я Синельниківська стрілецька дивізія та 25-а гвардійська Червонопрапорна Синельниківська стрілецька дивізія. Під час бойових дій 1943–1944 рр. у приміщенні агрошколи с. Миролюбівка працював пересувний польовий госпіталь (ППГ в-ч 44747). На території Синельниківщини — 42 братські могили та меморіальні комплекси, де поховано більше двох тисяч чоловік. На могилах встановлено пам'ятники,obelіски. На території Миролюбівської сільської ради 4 братські могили та пам'ятник 300 односельчанам, що не повернулись із фронтів війни.

Морозова Ольга
(ЧНУ імені Петра Могили)

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ МИКОЛАЇВЩИНИ

Важливим завданням учених-краснзнавців є введення до наукового обігу нових, раніше невідомих, архівних матеріалів. Архівні фонди дуже часто до сьогодні залишаються маловивченими. Аналіз і опрацювання архівних документів є необхідним елементом розвитку сучасної історичної науки.

Фонди Державного архіву Миколаївської області є багатим джерелом вивчення історії рідного краю, зокрема історії розвитку польської меншини міста. У першу чергу хотілося б звернути увагу на фонд Миколаївського державного архіву № 448 «Василь Андрійович Страдомський (1831–1902) — старший судовий лікар Чорноморського флотського екіпажу» (25 справ). Тут містяться дані з біографії Василя Андрійовича Страдомського, яскравого представника польського роду Страдомських, подані його сином Борисом Васильовичем.

Тут можна знайти послужні списки й свідоцтва, документи про навчання Василя Андрійовича у Мглинському повітовому училищі, а також у Київському університеті, матеріали про присвоєння йому звань й накази про нагороди, документи — дозволи на в'їзд за кордон, некролог В. А. Страдомського тощо. Крім того, фонд містить рукописи статей корабельних медичних журналів, зокрема Корабельного медичного журналу, що вів Страдомський на пароплаві «Тамань», короткі огляди діяльності товариства морських лікарів м. Миколаєва за 1866–1867 рр., 1869–1870 рр, надруковані статті В. Страдомського тощо. Представлені і документи, що відображають службову й суспільну діяльність Василя Андрійовича, зокрема документи про участь лікаря в різних товариствах Миколаєва, його особисті листи, з яких можемо дізнатись біографію його батька — Андрія Івановича Страдомського. Цікавість для дослідників представляють рукописи Василя Андрійовича про історію прізвища Страдомських й герба «Прус». Фонд знайомить нас і з успіхами доньки Василя Андрійовича — Ольги Страдомської, учениці Миколаївської Маріїнської гімназії тощо.

Вивчення й аналіз збережених документів дозволить відтворити картину розвитку медичної, освітньої й релігійної справи в Миколаєві

Немцев Сергей

*(ХГУ, ассистент кафедры всемирной истории и историографии, заведующий
археологической лаборатории)*

ТИПОЛОГИЯ И ДРОБНАЯ ХРОНОЛОГИЯ НОЖЕК АМФОР ГЕРАКЛИИ IV в. до н. э.

1. Типология и хронология целых форм амфор детально разработана.
2. При работе с профильным материалом упор делался на разработке типологической и хронологической схемы развития ножек амфор конического типа-стандарта (типы целых форм амфор — I, I-A, II, II-A по типологии С. Ю. Монохова).
3. При характеристике ножек амфор биконического типа-стандарта (тип III по типологии С. Ю. Монохова) исследователи ограничивались констатацией «значительной высоты максимального расширения ножки» без попытки разработки типологической и хронологической схемы развития.
4. В сводке целых амфор Гераклеи тип III составляет 25 %.
5. Анализируя выборку ножек гераклейских амфор объемом 391 шт., удалось выделить четкие количественные значения метрических признаков для амфор как конического, так и биконического типа-стандарта. Также удалось разработать типологическую и хронологическую схему развития ножек амфор III типа по типологии С. Ю. Монохова.

Нестеренко Вікторія*(ХНУ імені В. Н. Каразіна, старший лаборант)*

ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ХАРКОВА 60-тих років XIX ст.: ПОТЕНЦІАЛ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ АРХІТЕКТУРИ

Архітектура в історичній перспективі розглядається найчастіше з мистецтвознавчої точки зору, хоча її невід'ємними аспектами є технічний та соціальний аспект. Цю тезу можна знайти і в роботі радянського історика 20-х років XX ст. Н. П. Анциферова, і в сучасній статті з цієї теми в англomовній Вікіпедії. Але й досі існує дуже мало комплексних досліджень міського простору в історичному контексті з урахуванням цих трьох аспектів. Тому, метою данної роботи буде дослідження архітектурного наповнення міст з точки зору соціології архітектури.

Соціологію архітектури виокремлюють як напрям соціології. Наразі вона розвивається в Америці та Німеччині, російськомовний читач може познайомитись з нею завдяки праці М. Б. Вільковського «Соціологія архітектури». Мета цього напрямку — виробити теорію для пояснення взаємозв'язку між забудовою та соціальними явищами. Передусім, вона вивчає забудову сучасних міст, але ми пропонуємо використовувати її як основу для історичних досліджень на прикладі Харкова 60-тих років XIX ст.

Забудову Харкова у своїх роботах описували Д. І. Багалій, О. Ю. Лейбфрейд, Б. А. Бондаренко, О. А. Яцина та інші, завдяки чому ми знаємо розташування різних будівель, їх стильові ознаки та різні проблеми, пов'язані з будівництвом. Проте, наразі необхідно додати комплексне осмислення архітектури з точки зору формування міського простору, в якому врахувати і соціальні аспекти. В якості нашого основного джерела виступають справи фонду Будівничого відділу Харківського губернського правління, які зберігаються в ДАХО. На основі цих матеріалів наразі складеться електронна база даних.

Для отримання дозволу на будівництво, мешканець міста мав подати документи до Будівничої управи, які обов'язково перевіряв головний архітектор. Надавалася заява визначеного зразку (до речі, найчастіше її складав писар, навіть якщо замовник був письмeнним) з зазначенням типу будівлі та матеріалом, а також докладне креслення території, яка мала бути забудована і самого будинку, окремо малював-

ся фасад. Головний архітектор мав поставити свій дозвіл на кресленні або ж зазначити причину відмови.

Ці архівні документи є масовим джерелом (за період 1862–1865 рр. збереглося біля 500 справ). Вони дають нам змогу відповісти на наступні запитання — хто будувався (соціальний стан), в якому районі, з яких матеріалів та в якому стилі. Цінність цих документів полягає в тому, що дослідники досі зосереджували свою увагу на значних пам'ятках архітектури, державній та колективній забудові, оминаючи за відсутністю джерел масове приватне будівництво представників нижчих верств населення. Таким чином, ми можемо проаналізувати архітектурне наповнення міського простору Харкова з точки зору естетики, соціології та технічного виконання проєктів.

Нестеренко Лідія

(ЧОППО імені К. Д. Ушинського)

**«АКТИ-СПИСКИ ГРОМАДЯН, НАСИЛЬНО
ВИВЕЗЕНИХ В РАБСТВО ДО НІМЕЧЧИНИ» —
ОДНЕ ІЗ ДЖЕРЕЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ
ТРАГЕДІЇ ОСТАРБАЙТЕРІВ
(НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Минуло понад 70 років з часу закінчення Другої світової війни, проте донині в архівних установах зберігається значна кількість документів, які залишились з певних міркувань поза увагою істориків. Частину документів лише нещодавно було допущено для загального користування. Окремі ж продовжують залишатись під грифом «Цілковито таємно» і надалі. Це списки поліцаїв та ін. Відсутність повної бази документів ускладнювало роботу над проблемами окупаційного режиму на Чернігівщині у 1941–1943 рр. Тож до недавнього часу майже недослідженою була і проблема остарбайтерів Чернігівщини.

В останні роки даному питанню присвячено ряд робіт А. Морозової [1], А. Нестеренко [2], В. Плотникової [3] та ін. У них подано узагальнені статистичні матеріали, проаналізовано листи та опубліковано свідчення самих остарбайтерів.

Метою даної роботи є показати діяльність Чернігівської обласної комісії по розслідуванню злочинів нацистів та проаналізувати «Акти-списки громадян, насильно вивезених в рабство до Німеччини»

по Чернігівській області. Джерельною базою є документи Держархіву Чернігівської області (фонд Р-3031).

При написанні роботи було використано конкретно-пошуковий метод, історико-аналітичний методи, а також методи аналізу і синтезу.

Створена в Радянському Союзі Надзвичайна комісія по розслідуванню злочинів німецько-фашистської влади проводила облік всіх фактів, які відносилися до вивезення радянських людей в Німеччину. Її головою став М. Шверник, відповідальним секретарем — П. Бого-явленський. Комісія провела поіменний облік тих гітлерівських чиновників і приватних осіб в Німеччині, які повинні в експлуатації і загибелі радянських громадян в неволі.

По отриманні особливих розпоряджень зверху в обласних центрах було створено обласні комісії для сприяння діяльності Надзвичайної державної комісії. У Чернігівській області її очолив секретар обкому КП(б)У М. Кузнецов.

У 1944 р. у всіх 39 районах області було створено комісії по встановленню та розслідуванню злочинів німецьких окупантів та їхніх прибічників. Головами та членами комісії ставало керівництво району. Наприклад, у Срібнянському р-ні головою комісії став секретар Срібнянського райкому КП(б)У С. І. Ніколасенко. Членами комісії стали: В. І. Сколовський — голова Срібнянського райвиконкому, І. К. Лещенко — начальник районного земельного відділу, А. І. Драгола — завідувачий РВНО [4].

У всіх сільських радах області також було створено такі ж комісії, куди було включено керівників та працівників підприємств, колективних господарств, установ тощо. Протягом 1944 р. ними було підготовлено списки всіх вивезених на примусові роботи до Німеччини по населених пунктах своєї сільської ради. У документі зазначали ППП громадян, їх вік, стать, дату вивезення та причетних до цього осіб (німецьких комендантів, старост сіл, поліцаїв та ін.).

Комісіями також було створено акти про насильницьке вивезення громадян сільської ради на каторжні роботи до Німеччини, які було підписано всіма членами комісії. У деяких населених пунктах було утворено кілька комісій. Так, у м. Борзна комісіями було створено 6 актів, можливо по кількості громад, які були в місті в період окупації [5].

Достовірність даних ще додатково письмово посвідчували 3-4 корінні жителі сіла. У с. Рудьківка Бобровицького р-ну всіх 3 свідків було ще і допитано працівником Бобровицького РВНКВС Южа-

ковим, складено протоколи допитів та попереджено про відповідальність за подачу неправдивих свідчень на підставі ст. 89 КК УРСР [6].

Влітку 1944 р. ці акти було подано до районних комісій. На їх основі були складені узагальнюючі документи по районах, в яких було вказано загальну кількість вивезених до Німеччини жителів району. Всі 890 актів було передано до Чернігова.

Таким чином, протягом кількох місяців 1944 р. було встановлено загальну кількість вивезеного населення Чернігівської області до Третього Рейху (41 578 осіб) [2, с. 30], встановлено дати відправлення, прізвища німецьких та українських посадовців, які були повинні у цьому тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛА

1. Морозова А. «...Здесь вы узнаете почти всю правду...» / А. Морозова // Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північного регіону України», № 6). — 2014. — Випуск 18 (21). — С. 70-82.
2. Нестеренко Л. О. Українські оstarбайтери: повернення історичної правди / Л. Нестеренко // Інформаційно-методичний матеріал до 70-річчя початку масового звільнення оstarбайтерів із примусового рабства в Німеччині / Л. О. Нестеренко. — Чернігів, 2015. — 40 с.
3. Плотникова В. Доля громадян України, які постраждали від нацистських переслідувань / В. Плотникова. Матеріали міжрегіональної науково-теоретичної конференції «Героїчні сторінки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років у патріотичному вихованні української молоді». Частина II / укл. Л. Нестеренко. — Чернігів: ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, 2014. — С. 52-53.
4. Держархів Чернігівської області, ф. Р.-3013, оп. 1, спр. 86, арк. 1.
5. Держархів Чернігівської області, ф. Р.-3013, оп. 1, спр. 9, арк. 35-40.
6. Держархів Чернігівської області, ф. Р.-3013, оп. 1, спр. 5, арк. 6-8.

Проценко Михаил*(ХНУ имени В. Н. Каразина, заместитель директора Центра краеведения)*

ГЛАВНАЯ ГОСТИНИЦА НА ГЛАВНОЙ ПЛОЩАДИ СТРАНЫ (ГОСТИНИЦА «ИНТЕРНАЦИОНАЛ-ХАРЬКОВ»)

В короткий, но необычайно емкий событиями период истории Харькова, когда он был столичным городом, были задуманы и в значительной мере осуществлены грандиозные строительства, которые должны были символизировать пафос новой эпохи, его неоспоримые преимущества над старым миром и воодушевлять советских граждан на новые свершения. Украинское советское правительство тех лет поставило своей целью превратить Харьков не только в образцово-показательный социалистический город, который должен был изумить мир, но и сделать его грандиозной площадкой социальных экспериментов в поисках новых форм человеческой жизнедеятельности. В блистательной череде таких проектов были самый большой в Европе театр массового действия и такой же стадион, первый в Европе небоскреб и уникальная, величественная площадь им. Ф. Э. Дзержинского. Этот перечень задуманных построек можно продолжить. И сегодня туристов из разных концов страны и из-за рубежа привлекают некоторые, сохранившиеся до нашего времени, сооружения эпохи раннего социализма.

Гостиница «Интернационал» — крупнейший и самый комфортабельный отель того времени. Сооружение гостиницы (а это была непростая задача) выпало на долю молодого, талантливого и энергичного архитектора Григория Александровича Яновицкого (1897–1964). Его учителями были такие крупные харьковские зодчие, как А. И. Ржепишевский и Л. Е. Эйнгорн.

Гостиница, с самого начала ее проектных работ, находилась под пристальным вниманием не только многочисленных руководящих градостроительных инстанций, но и правительства Украины. В процессе возведения корпусов первоклассного отеля в проект неоднократно вносились изменения и дополнения. Уже с самого начала планировалось, что высота потолков будет составлять не менее 3,5 м. Во всех номерах были необходимые удобства: стальные шкафы, кровати, письменные столы, стулья, телефоны, радио и другое.

Планировались номера разной степени комфортности и обозначались они буквами А, Б, Г, Ж, Д, Е, З, И. Тип «А» — номер на две комнаты на две персоны с прихожей, отдельным умывальником и другими удобствами. Тип «Б» — такой же номер, но меньше по площади. Тип «Г» — однокомнатный для одного постояльца с прихожей, душем и умывальником. Тип «Ж» — такой же номер на одну комнату, но на две персоны с полным санитарным обслуживанием. Типы номеров «А» и «Ж» — похожие варианты на тип «Г». Такие виды номеров расположены в корпусе, который выходит на улицу Тринклера. Тип «Д» отличается от предыдущих вариантов тем, что не имеет отдельной прихожей. Площадь такого номера доходит до 21 м². Тип «Е» — номер на две персоны с обустройством общей площадью до 18,9 м², находится в середине квартала. Тип «З» представляет собой номер на одну персону и составляет половину номера типа «Е», площадью 9,6 м². Тип номера «И» — рассчитан на одну персону с полным обустройством площадью 12,06 м².

На каждом этаже были обустроены холлы. Рядом с главным вестибюлем на первом этаже размещалась кофейня общей площадью 468 м², причем, она имела еще один вход со стороны площади Дзержинского. На втором этаже размещались читальные залы и главный холл. Также был запланирован и выставочный зал. Кроме ресторана, который имел обширную террасу с выходом на площадь Дзержинского, во всю длину помещения ресторана. Вместимость ресторана составляла 350-400 мест. Также был запроектирован и отдельный банкетный зал, рассчитанный на 50-60 человек. Предусматривалось, что ресторан мог в течении дня предоставить 2000-2500 обедов в день. Украшали гостиницу широкие мраморные ступени во двор, где в теплое время можно было расположить ресторанный-трельяжные кабины вокруг большого цветника с фонтаном и трибуной для концертов.

Опуская многие технические подробности (обустройство лифтового хозяйства и т. п.), отметим, что это была одна из самых передовых в техническом отношении гостиниц Европы.

Радченко Віталіна

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)

ПАМ'ЯТКИ СКУЛЬПТУРИ ХАРКОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

З другої половини XX століття і до сьогодні скульптура як мистецтво привертає все більше уваги дослідників. Про це свідчать різноманітні роботи та всезростаючий інтерес до встановлення пам'ятників, скульптурних композицій, меморіальних дошок, що збільшується з кожним роком у зв'язку з необхідністю вшанування діячів, подій. Надання міському середовищу естетичності спричинило розвиток садово-паркової архітектури, пам'яток-символів та ін. Ця тема залишається не достатньо вивченою, що спонукає останнім часом фахівців мистецтвознавства, істориків, екскурсоводів та інших до її вивчення.

У другій половині XX ст. відбудова жителями міста Харкова сприяла активному використанню скульптурних монументальних творів у архітектурно-ландшафтному середовищі Харкова. У харківських майстрів не було своєї бази для виготовлення металевих пам'ятників, тому вони змушені були створювати скульптуру лише з бетону та гіпсу. До того ж на зведення пам'ятників з більш дорогих матеріалів не було коштів.

У 1945–1990 рр. творчим методом радянських скульпторів стає соціалістичний реалізм. Особливо виразно у монументальній скульптурі проступає героїчна сутність. Саме вона свідчить про суспільні ідеали та особливості державної політики цього часу. Втілений у монументальній скульптурі образ відрізняється внутрішньою зосередженістю та глибиною думки. Жахливі наслідки Великої Вітчизняної війни наштовхнули уяву скульпторів на створення пам'ятників, присвячених загиблим солдатам та тим, хто був у тилу.

У післявоєнній скульптурі міста чітко простежується бажання художників висловити у своїй творчості духовне та емоційне багатство радянської людини, її здатність до більш глибокого естетичного освоєння навколишнього світу. У зв'язку з цим розширюється коло життєвих явищ, виражених мистецтвом скульптури.

В добу керівництва М. С. Хрущова комуністичні думки були традиційними, а мистецтво намагалось опанувати нові засоби, яких

не було в сталінську епоху. З часом, в 1970-ті рр., партійні керівники та художники знов повернулись до традицій реалістичного мистецтва.

Радянські художники продовжували створювати скульптурні портрети. Зазвичай вони зображували звичайних людей, що будували комунізм. У 1960–1970-ті рр. у скульптурі розвивається новий тематичний жанр — анімалізм. У цьому жанрі працював С. Якубович та О. Сарудейкін. Цей період також характеризується масовим виготовленням та встановленням меморіальних дошок. Усі вони викликали незадоволення громадськості, оскільки були досить одноманітними. Згодом ситуація змінилась на краще. Центр Харкова став насиченим різноманітними за художнім рівнем дошками.

Характеризуючи добу післявоєнної скульптури можна відзначити таких митців як В. Ватагіна, Л. Жуковську, В. Литвинова, М. Овсянкіна, М. Рябініна, Д. Сову, І. Ястребова та інших, які зробили значний внесок у розвиток монументальної та станкової скульптури Харкова.

З часом тематика скульптурних творів розширювалася. Більшого розвитку набувало скульптурне мистецтво в творчості харківських митців, що стало нагальною потребою вивчення і висвітлення.

Мистецтво дарує усім людям естетично насичені враження і невинно розвивається. Тому минуле міста можна вивчати не тільки за підручниками, а ще й за скульптурою, якою воно збагатилося за роки свого існування. Тож, Харків можна вважати містом з багатою історією. Вивчення особливостей скульптури дозволить зрозуміти та по-новому оцінити історію Харкова, а через неї — й історію країни в цілому.

Салій Вікторія

(ХНУМГ імені О. М. Бекетова)

ПЕЧЕРИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ КРАЄЗНАВСТВА

Термін «спелеологія» (від гр. «спелеон» — печера) запропонував у 1890 р. французький археолог Еміль Рів'єр. Зміст цього поняття весь час змінювався. Під спелеологією нині розуміють одну з наук про Землю, що вивчає походження, розвиток, геологічні, гідрогеологічні та мікрокліматичні особливості печер, їх сучасну і древню фауну, технічні прийоми проникнення під землю і роботи в підземних умовах.

Спелеологія взаємопов'язана з іншими науками та науковими дисциплінами: карстознавством, геологією, гідрологією, метеорологією, медициною, геоморфологією, археологією, палеозоологією, гляціологією та ін. Спелеологія в Україні — наука відносно молода. Лише наприкінці 1950-х рр. туристи і вчені почали комплексно досліджувати тасмниці, які зберігали в собі печери і шахти, до цього цей напрямок наукової роботи носив епізодично-описовий характер.

Українська спелеологія до 1917 р. — це спелеологія одинаків, які не мали ані спортивної підготовки, ані спорядження для дослідження складних печер. Тому в літературі є дані лише про легкодоступні печери: Балаганську, Ангарську, Вертебу, Кришталеву на Поділлі; Великий Бузук в Криму тощо. У 1908 р. науковець М. Орлович та інженер Г. Гутковський зробили опис привхідної частини Кришталеві печери в Кривче на Тернопільщині. На початку 1930-х рр. інженер В. Нехай дослідив ближній район лабіринту і подав його опис та карту в «Путівнику по печері Кривче» 1933 р. Тоді ж був прокладений і частково обладнаний перший в Україні екскурсійний маршрут під землею, який користувався величезною популярністю.

Вертеба — одна з великих лабіринтових печер Західного Поділля. Її назва походить від старослов'янського «вертеб», що означає «печера, важкодоступна яруга, балка». Археолог Г. Осовський у 1890–1895 рр. і В. Деметрикевич у 1898–1904 рр. у цій печері знайшли велику кількість предметів матеріальної культури різних епох. Відомий польський археолог Б. Януш у книзі «Археологічні пам'ятки Східної Галичини» (1916 р.) образно назвав печеру «Наддністрянською Помпесю». Перший опис правої частини печери археологи А. Кіркор і С. Козібродський склали у 1844 р. У 1876 р. відомості про Вертебу подає краснзнавець Г. Грушпещький у книзі «Про печери від Карпат до Балтики». У 1920–1930-х рр. у Вертебі було прокладено перший оглядовий маршрут для туристів і зроблені перші спроби організації масових екскурсій.

«Радянський» період характеризується комплексним підходом до вивчення карсту на основі детальних геологічних досліджень, що виконувалися у зв'язку з вирішенням практичних завдань. У довоєнні роки були детально досліджені печери Криму (П. Василевський, П. Шелтов). У ряді печер Криму почалися біоспелеологічні дослідження (Я. Бірштейн). Нові матеріали по вивченню печер і неглибоких (до 60 м) шахт Криму були узагальнені Зайцевим.

Післявоєнний етап розвитку спелеології характеризується різким посиленням роботи з вивчення карсту. З 1958–1959 рр. почали активні спелеологічні дослідження наукові колективи Інституту мінеральних ресурсів Сімферополя та інших закладів. Велику роль у координації досліджень відіграла Міжвідомча комісія по вивченню геології і географії карсту та Комісія карсту і спелеології АН СРСР, а також Всесоюзний інститут карстознавства і спелеології.

Період 1962–1980 рр. став часом активних спелеологічних досліджень. Ентузіасти з різних міст зайнялися дослідженнями відомих на той час печер, розшукували входи і заново відкривали загублені. Почалися пошуки невідомих печер. У різних карстових областях України спелеологами і спелеотуристами було відкрито і пройдено більше 3,5 тис. різних печер та шахт. Наведемо приклади.

Печера Озерна (Голубі Озера) — одна з найбільших у світі карстових печер у гіпсах, розташована неподалік Коралівки Борщівського району на Тернопільщині. Це єдина печера Поділля з великими підземними озерами. Ця велика печера Поділля була відкрита і детально досліджена львівськими спелеологами. У 1963 р. група львівських спелеологів під керівництвом М. П. Савчина провела першу розвідку привхідної частини лабіринту печери, а в листопаді 1963 р. тернопільські спелеологи розпочали планомірну топографічну зйомку лабіринту. Комплексна карстова експедиція АН УРСР під керівництвом відомого спелеолога і вченого В. М. Дублянського досліджувала печеру, яку першопрохідники найменували «Озерною» (печерою Голубих Озер).

У 1961–1963 рр. спеціалізований загін Комплексної карстової експедиції АН УРСР під керівництвом В. М. Дублянського провів детальну топографічну і геологічну зйомки лабіринту Кришталевої печери біля Кривче. Після вивчення загальної довжини складної системи карстових порожнин Кришталева печера виявилася найбільшою гіпсовою печерою у світі (22 км) й увійшла до десятки найбільших печер планети.

У березні 1966 р. недалеко від Чорткова на околиці Залісся розпочалось дослідження лабіринтової печери Млинки — 4-ї за величиною печери Поділля 15-ю експедицією Тернопільських спелеологів під керівництвом Б. Максимова. Восени дослідницькі роботи продовжили спелеогрупи Ю. Апостолюка, В. Старичкова, Я. Семенціва, А. Казіріза.

Знаходиться Оптимістична печера в мальовничому куточку України — Поділлі (Подільська височина). Це одне з наймальовничіших місць України, розташоване в басейні П. Бугу і лівобережжя Дністра і Збруча, висота 471 м. Поблизу села Королівка, Борщівського району, Тернопільської області.

Чи могли подумати у 1966 році спелеологи клубу «Циклоп», що їх відкриття прославить Тернопільську область на весь світ. Що грандіозний складний лабіринт, який вони тоді виявили, не матиме собі рівних у всьому світі серед гіпсових печер. Але це ще не весь список всього самого-самого, яким може похвалитися Оптимістична печера. За 45 років досліджень спелеологи відкрили понад 230 кілометрів ходів, печер і галерей.

Це робить Оптимістичну найдовшою печерою світу в гіпсах, другою за протяжністю печерою на Землі, але першою в Європі, і найдовшою печерою Старого Світу. Більш того, вона ще й красується на сторінках книги рекордів Гінеса як найбільш протяжна гіпсова печера на всій земній кулі. Печера Оптимістична складається з десяти районів. Починається ця найбільша і найцікавіша печера з непривабливого району. Коридори тут невеликі, досить різноманітні. Стіни сірі, частіше вимазані гіпсом. Район називають «Старий» або «Вхідний». Його довжина — 9,9 км.

Якщо говорити про найкрасивіший район — то це Заозерний. Потрапити до нього можна через завали в залі Аква-Віта. Перед очима відкриються грандіозні обсяги. А кристали — від дрібних, ніби іній, до величезних, завбільшки з пляшку з-під шампанського, зовсім прозорих. Побачити цей музей природи — гідна нагорода тим, хто не злякався труднощів, і подолав майже п'ятикілометровий шлях, де доводиться йти зігнувшись, стрибаючи по каменях, лазити по скелях. Полегшувє шлях те, що на трасі обладнані підземні табори, де можна відпочити, випити кухоль гарячого чаю, перекусити.

Цікавинкою печери є так званий «печерний сніг» — скупчення на дні ходів печери прозорих голчастих кристалів гіпсу, які починали свій ріст у печерному повітрі, а потім осідали на підлогу ходів і там продовжували своє зростання. Такі скупчення нагадують снігові замети. Хотілося б ще додати, що у цьому році, 8 травня, дослідженням печери «Оптимістичної» виповнилось 50 років.

Самойленко Ілона

(ХДУ, старший лаборант)

СЕРЕДНЬОВІЧНІ ОБ'ЄКТИ НА БІЛОЗЕРСЬКОМУ ПОСЕЛЕННІ (РОЗКОПКИ 2015–2016 РР.)

У 2015–2016 рр. на території Білозерського поселення античного часу (с. Дніпровське Білозерського району Херсонської області) експедицією Херсонського державного університету вперше виявлено системний культурний шар середньовічного часу. Серед ґрунтових об'єктів наявні господарські ями та напівземлянки, які представляють особливий інтерес.

Білозерське поселення відоме як пам'ятка IV – початку III ст. до н. е., досліджувалось стаціонарними розкопками В. П. Билаговою з 1989 р. Проте, існувала потреба в уточненні його південних меж. У 2015 р. територія поля на південно-західній околиці с. Дніпровське, над правобережними притоками Дніпра — Корабелкою та Кошовою — була досліджена шурфуваннями. Оглянуто більше 12 га поля, закладено 17 шурфів, загальною площею 104 м². В одному з шурфів, вздовж дороги на с. Янтарне, виявлено три ґрунтові об'єкти. Найбільш цікавою виявилась напівземлянка № 1 прямокутної конструкції, розміром 3,5х2,1 м, з прямими стінками та плоским дном, зафіксованим на глибині -0,93 м від рівня материка. Заповнення темне, насичене попелом, зі значною кількістю речового матеріалу, а також залишків металургічного виробництва у вигляді шлаків та криць. Серед речового матеріалу виділяються амфори XII – XIII ст., круговий червоноглиняний та полив'яний посуд. Слід відмітити орнаментовану подвійними хвилеподібними лініями глечикоподібну посудину. Представлено глиняні вироби (дископодібні прясла з керамічних стінок), кістяні — руків'я, гузик та гральний астрагал; та найбільш різноманітними є вироби з бронзи та заліза.

У 2015 р. також було досліджено шурф над береговим урвищем, у якому виявлені два ґрунтові об'єкти. Ситуація виявилася цікавою тим, що поховання, віднесене до перших століть нашої ери, було перерізане та частково зруйноване середньовічною ямою, з матеріалами, синхронними напівземлянці № 1 над дорогою. Оскільки, шурф не було остаточно досліджено та задля уточнення стратиграфічної ситуації, у 2016 р. на місці шурфу було закладено розкоп VII.

У квадраті 4 нового розкопу також було виявлено житло-напівземлянку № 4 з середньовічним матеріалом. Цікавою є конструкція цього об'єкту. У плані — прямокутна, розмір котловану 3,2х2,4 м, з підковоподібною кам'яною піччю (0,75х0,66 м) в південно-західному кутку, передпічною ямою, підтрикутною в плані, з двома стовповими ямками у кутках діаметром 0,3 та 0,35 м. Серед знахідок виділяється ціла полив'яна миска з загнутим краєм, ребром, на кільцевому піддоні, покрита світло-зеленою поливою та прикрашена коричневими концентричними колами всередині, а назовні залишена в кольорі глини. Присутні також ф-ти амфор, червоноглиняних, полив'яних та ліпних посудин. Знайдено половину ротаційного жорнова, орнаментований сіткою та ялинкою астрагал, ф-ти заліза та залізних виробів, ф-т бронзового виробу, грузило із стінки амфори тощо.

Матеріал, знайдений в обох напівземлянках, дозволяє припустити, що вони є синхронними та належать до одного культурного горизонту.

Селегеев Сильвестр

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студент)

НАРОДНІ БІБЛІОТЕКИ-ЧИТАЛЬНІ м. ХАРКОВА В ІСТОРІОГРАФІЇ (кінець XIX – початок XXI ст.)

З кінця XIX ст. і до наших днів з'явилася значна кількість різноманітної літератури, що висвітлює історію народних бібліотек-читалень (далі — НБЧ) дореволюційного Харкова, відкритих місцевим Товариством поширення в народі грамотності. З огляду на це, одним із головних завдань для сучасних дослідників бібліотечного минулого Слобожанщини є, на нашу думку, саме систематизація та аналіз накопиченого історичного матеріалу.

Певні історіографічні та бібліографічні узагальнення напрацьовані вчених з цієї тематики зроблені (Г. М. Єрофєєва, В. В. Сєдих та ін.). Однак, і досі процес вивчення історії НБЧ Харкова залишається недостатньо дослідженим, що й обумовлює наукову новизну даної розвідки.

Перші повноцінні роботи з історії народних книгозбірень м. Харкова були присвячені Першій бібліотеці-читальні імені М. О. Некрасова (А. Г. Єфимович, А. Б. Хавкіна). Пізніше з'явилися розділи та підрозділи у фундаментальних працях О. А. Дідріхсона і Д. І. Багалія та Д. П. Міллера. Загалом, ці роботи мали популярний харак-

тер і були написані, як правило, учасниками харківського народно-бібліотечного будівництва.

Дореволюційними авторами, з певною ідеалізацією, НБЧ зображувалися як центри народного просвітництва (у руслі західних ліберальних цінностей та принципів). Особливо наголошувалося на громадських засадах їх створення та функціонування. Діяльність, склад фондів висвітлювалися відносно відкрито, багатоаспектно.

У радянський час НБЧ м. Харкова практично не вивчалися. Винятком є тільки розділ у дисертації та стаття Н. Я. Фрідьєвої, які відносяться до 1950-х рр. Підходячи до історії народних бібліотек з позицій марксизму-ленінізму, Н. Я. Фрідьєва також, звичайно, дивиться на них як на центри народного просвітництва, але такого, що веде до побудови комуністичного суспільства. Вона вписує НБЧ як явище прогресивне у загальну схему боротьби пригноблених класів з панівними у царській Росії. Саме революційна діяльність (а точніше — «революційні дії») членів комітетів НБЧ Харкова та реакційні заходи проти них російського уряду, стають центральними в її дослідженнях. Схожий підхід до НБЧ спостерігається і у статті В. І. Кізченко та А. П. Ткачука, надрукованої у 1985 р.

Варто зазначити, що у радянський період з'являються і роботи біографічного характеру, присвячені видатним діячам, з-поміж інших, і народно-бібліотечної справи (Й. Є. Баренбаум, Ю. В. Григор'єв та ін.).

Сучасний історіографічний етап характеризується відновленням інтересу до історії НБЧ, проблемно-тематичним різноманіттям розвідок, зростанням кількості антропологічно орієнтованих праць (Н. М. Березюк, Н. І. Капустіна, В. М. Ковальчук та ін.), намаганням дослідників вписати народні книгозбірні м. Харкова до українського національно-культурного простору тощо. Водночас, мусимо зазначити, що абсолютна більшість робіт з цієї тематики стосуються харківських НБЧ лише опосередковано, висвітлюючи їх історію у контексті більш широких проблем: діяльності Харківського товариства поширення в народі грамотності (Г. В. Коломієць та ін.), історії бібліотек та бібліотечної справи Харкова (Г. М. Єрофєєва, В. Д. Ракитянська та ін.), України (В. В. Сєдих та ін.) і т. д.

Отже, за більш ніж 100-літню історію вивчення харківських НБЧ дослідниками накопичено значний фактичний матеріал, розставлено певні акценти, відтворено біографії окремих учасників

народно-бібліотечної справи Харкова тощо. Але, попри це, сучасні наукові уявлення про вказані заклади залишаються поверхневими та фрагментарними.

Соляник Дмитрий

(ХНУ имени В. Н. Каразина, студент)

ОТРАЖЕНИЕ ВЗГЛЯДОВ прот. ИОАННА ФИЛЕВСКОГО НА УСТРОЙСТВО ЦЕРКВИ В «ЦЕРКОВНОЙ ГАЗЕТЕ» (1906 год)

Священник Иоанн Иоаннович Филевский является значимой фигурой в жизни города Харькова конца XIX – первой четверти XX вв. В это время он занимался преподавательской деятельностью в Харьковском университете, Харьковском коммерческом училище, изучал историю Церкви. С февраля по июль 1906 года издавал «Церковную газету», редактором которой и являлся.

На данный момент жизнь и деятельность И. И. Филевского достаточно слабо освещена в научных трудах, мало внимания уделено идейной составляющей его работ, потому обращение к этой теме, на наш взгляд, является актуальным.

Отдельные аспекты жизни и деятельности о. Иоанна и организационные вопросы издания «Церковной газеты» отчасти освещены А. А. Бондаренко. В целом, концепция вышеуказанного периодического издания и идеи Филевского обзорно раскрыты И. А. Михайлиным и Д. Ю. Михайличенко. Источниковая база нашего исследования представлена редакционными статьями «Церковной газеты».

Новизной авторского подхода является рассмотрение взглядов о. Иоанна исходя из контекста эпохи и попытки определить, насколько они схожи с подобными суждениями его современников или новы для той эпохи.

В ходе исследования были проанализированы редакционные статьи «Церковной газеты» № № 1-25. Следует отметить, что в ходе революционных событий 1905–1907 гг. появляется возможность издавать частные газеты без предварительной цензуры. Примечательно то, что такое либеральное периодическое издание организовывается деятелем Православной Церкви, большая часть духовенства которой придерживается противоположных взглядов. «Церковная

газета» состояла из нескольких рубрик («Хронология», «Библиография»), где были представлены статьи анонимных авторов, сановников, мыслящих в духе обновленчества, харьковской интеллигенции, в частности, представителей кадетской партии. Нас в большей степени интересовали статьи, напечатанные в блоке статей от редакции, потому как это материалы самого о. Иоанна, единственного редактора газеты. В них высказываются идеи обновления Церкви, веротерпимости к другим конфессиям вплоть до сект, отделения Церкви от государства, ее развития путем реформ. И. Филевским выдвигаются идеи единения всех христиан. Вероятно, что подобные представления укоренились в сознании И. Филевского под воздействием деятельности «группы 32-х священников». «Церковная газета» была закрыта в июле 1906 г. из-за своих, по сути, оппозиционных взглядов: постановление принял харьковский генерал-губернатор на основании правил о военном положении.

Таким образом, можно считать, что идеи, выдвинутые о. Иоанном в «Церковной газете», сформировались под воздействием зарождающегося тогда обновленческого движения и представляют интерес для дальнейшего исследования в контексте жизни и деятельности И. Филевского, обновленчества в Российской империи и, в частности, на территории Украины.

Стороженко Ирина

(ХНУ имени В. Н. Каразина, студентка)

«ВОСПОМИНАНИЯ КРЕСТЬЯН-ТОЛСТОВЦЕВ» КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ КОММУНЫ «ЖИЗНЬ И ТРУД» 1921–1938 гг.

Одним из важнейших источников для изучения толстовской мысли являются «Воспоминания крестьян-толстовцев», написанные в 1989 г. и изданные А. Б. Рогинским.

Среди прочего, этот источник дает широкое представление об одной из ярких толстовских коммун XX века «Жизнь и труд».

Целью данного исследования является выявление информативного потенциала «Воспоминаний крестьян-толстовцев» для реконструкции истории коммуны «Жизнь и труд».

До сих пор данный источник не использовался для характеристики различных аспектов истории данного объединения.

«Воспоминания крестьян-толстовцев» касаются, среди прочего, процессов основания коммуны. Так, М. И. Горбунов-Посадов, которому удалось провести некоторое время в коммуне, упоминает, что изначально она носила название «Шестаковка», в честь бывшего помещичьего имения, находившегося недалеко от Москвы. Свое название «Жизнь и труд» коммуна получила, закрепившись уже в Кузнецком районе на Алтае в Сибири, о чем свидетельствуют данные источника.

Все толстовцы, которые жили в коммуне «Жизнь и труд» считали, что она отличалась от других толстовских коммун большей суровостью. Я. Д. Драгуновский, один из членов коммуны отмечал: «Весной в холод приходится пахать, сеять, а осенью торопиться с уборкой, а то морозы и ранняя зима съедят труды».

Е. Ф. Шершенева отмечала, что в коммуне не скрывали от власти свои религиозно-нравственные убеждения, не позволяющие им участвовать в формах насилия и убийства. Предусматривалось также вегетарианство и невозможность обучать детей в общих школах, где проводилось военное обучение.

Толстовцы отмечали, что в коммуне допускалось выделение небольшой группы коммунаров в сельскохозяйственную артель, где была небольшая личная собственность. Само выделение небольшой группы некоторые из толстовцев считали «недостатком» в коммуне, так как она нарушала принципы братской жизни.

Хоть идеология толстовства полагала собой отказ от платы налогов, налоги коммуна все-таки платила. Б. В. Мазурин, один из ее членов, отмечает, что коммуна и артель платили налоги за землю зерном, овощами, деньгами.

В «Воспоминаниях крестьян-толстовцев» описывается, что в коммуне жило много одиноких стариков, вдов с детьми, сирот, инвалидов, в чем толстовцы видели ее нравственное преимущество.

В источнике отмечается также ухудшение в 1932 г. отношений коммуны с местной властью из-за отказа Кузнецким райисполкомом в предоставлении льготам членам коммуны. Обострены были отношения и нетерпимостью представителей власти к взглядам толстовцев. Б. В. Мазурин отмечает, что в 1937 и 1938 гг. коммуна уже не могла жить полной жизнью, так как многие из ее членов были репрессиро-

вани. По словам Б. В. Мазурина: «Люди еще крепились, оставались сами собою, но коммуна уже доживала свои последние дни».

Таким образом, «Воспоминания крестьян-толстовцев» содержат ценную информацию об истории коммуны «Жизнь и труд», сравнения которой с данными других источников является перспективным направлением дальнейших исследований.

Сусла Ольга

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)

О. І. РЖЕПІШЕВСЬКИЙ: АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА

Серед харківських архітекторів, які працювали на початку ХХ ст., особливе місце належить Олександрові Івановичу Ржепішевському (1879–1930). Протягом 7 років за його проектами було побудовано 27 житлових та громадських будівель. Причому, 20 з них дійшли до нашого часу і є пам'ятками архітектури.

Першим з найвидатніших архітектурних праць Ржепішевського можна назвати Купецький банк і готель «Асторія» побудовані в стилі романтизм — однієї з великих течій архітектури межі століть. Воно зародилось у 80-ті роки ХІХ століття стараннями американського архітектора Генрі Річардсона.

Спільно з О. І. Ржепішевським і М. В. Васильєвим в 1909-му році був створений конкурсний проект будівлі Купецького банку в Харкові, який взяв 2-ю премію і незабаром був прийнятий до виконання. Так, на Україні з'явилася унікальна будівля в стилі романтичного модерну.

Навіть зараз будівля Купецького банку виглядає переконливо в оточенні більш пізньої забудови міського центру. Функціонально будинок поділявся на дві частини — в нижніх поверхах розташовувалися приміщення банку, а верхні займали номери готелю «Асторія».

В першу чергу, кидаються в очі великі фігури атлантів, які підпирають карниз. У місцях з'єднань вузьких напівкруглих еркерів об'ємні скульптури заміщені барельєфами. Нижні поверхи будівлі прикрашені малими скульптурними елементами — барельєфами і масками.

Будівля Купецького банку — один з небагатьох здійснених конкурсних проектів О. І. Ржепішевського. Його персональні й спільні роботи регулярно отримували призові місця і премії, але до реалізації справа, як правило, не доходила, часом через надто сміливий польот

авторської фантазії. Варто віддати належне Харківському купецтву за те, що воно вибрало і довело в повній мірі до завершення такий яскравий, амбітний проект. Будівництво Купецького банку також стало важливим етапом у формуванні нового вигляду Харкова. Саме в кінці першого десятиліття XX століття, на хвилі загальноросійського економічного зростання, Харків відчув себе фінансовим і економічним центром широкого регіону, і конкурс був першою пробою для місцевої еліти своїх амбіцій.

Другою з його визначних праць ми хочемо назвати прибутковий будинок промисловця Максиміліана Гельферіха, який є однією з найцікавіших будівель Харкова епохи модерну. Його архітектурне обличчя — це суміш романтичної і раціональної течій всередині модерну, яка характерна для початку 10-х років XX ст. Але найбільше індивідуальність будівлі визначена творчою манерою автора — Олександра Ржепішевського.

Дві сусідні будівлі на з'єднанні вулиці Різвяної і Благовіщенської площі в Харкові органічно виглядають разом, утворюючи невеликий ансамбль. Вулиця, на якій вони стоять, на початку XX століття була забудована фабричними будівлями. Мабуть, зіграла свою роль близькість до центру і великої магістралі — вул. Катеринославської (Полтавського Шляху). Будинки, про які йде мова, також є лицьовими корпусами невеликих фабрик, які поєднують виробничі та представницькі функції.

Житловий будинок на вул. Римарській. Вестибюль і сходові майданчики будівлі були прикрашені фонтанами і розписами в класицистичній манері, які не збереглися до нашого часу. У цьому ж будинку жив з 1912 по 1914 рр. і сам О. І. Ржепішевський. Будинок побудований за принципом кооперативу.

О. І. Ржепішевський залишився в історії вітчизняного містобудування як один з видатних майстрів стилю модерн. Хочеться сподіватися, що його ім'я буде вшановано в тих містах, які він прикрасив своїм талантом.

ЗАКОНОДАТЕЛИ МОДЫ. ЛЮДМИЛА ГУРЧЕНКО

Мода, являясь неотъемлемой частью социокультурного процесса и ориентируясь на определенный художественный стиль, параллельно выступает в роли саморепрезентации, как ее основателей, так и подражателей. Определяя эстетическое единство, законодатели моды ориентируются на особенности своего мышления и видения современной ему исторической эпохи в целом, что в дальнейшем и определяет художественный текст их произведений.

В данной работе исследуется развитие, способы и процесс установления модных тенденций в дизайне одежды на примере творчества Людмилы Гурченко как разработчика и представителя собственной коллекции женской одежды.

Следует отметить, что для творческой деятельности Людмилы Гурченко характерен «фирменный стиль», как своеобразное соотношение индивидуальности с многоплановостью ее актерской и эстрадной карьеры, «нового взгляда» на формы женской привлекательности. Изначально выступая в роли катализатора расширения советского «ню-лука» — «нового взгляда» на формы женской привлекательности — актриса формирует собственную линию, окончательно сформировавшуюся в 80-х гг. XX ст.

С учетом роста внимания к культурно-историческому значению для общества деятелей искусства и к вопросу о месте и роли их наследия, данная тема является характерной для научных исследований. В работе концентрируется внимание на роли известной харьковчанки как «икон стиля». А открывшиеся после смерти актрисы музей-мастерские и выставочные центры, где посетителям демонстрируется ею лично шитая и смоделированная одежда, еще раз подчеркивают о необходимости изменения рамок ее культурной значимости.

В соответствии с выше сказанным, вопрос о Людмиле Гурченко как о законодательнице моды изучался на основе проблемно-хронологического, психологического и исторических методов, рассматривая её творческое самовыражение как результат выражение индивидуальных качеств и запросов эпохи. Это позволило проследить, как в Советском союзе появился стиль Гурченко: как страну заполо-

нили платья с узкой талией, обтягивающим верхом и пышными юбками, как муфты также стали неотъемлемой частью гардероба советских женщин. Кроме того, были хронологически определены этапы трансформации собственной манеры одеваться: от миниатюрности нарядов 1960-х гг. до четких форм 1980-х гг. с присущим им затянутой талией, обилием рюш, воланов, гипюра, кружев, бисера, от использования декоративных воротников до ориентации к наличию бижутерии (бус, кулонов, серег, брошек и камей). А синтез отдельных сторон ее взгляда на женский образ привел к обобщенной характеристике, которая выразилась в своеобразной игре в одевание, как игре на сцене, так и некий театральный образ, взятый за повседневность.

Анализируя интервью, аудио- и видеотайлы, коллекцию нарядов, личные автобиографические произведения, воспоминания современников, поклонников и критиков, можно сделать вывод о многозначности и недосказанности стиля. Саморепрезентация Людмилы Марковны стала мнениями и взглядами, которыми руководствовались женщины советского пространства, и которые находят свое отображение и по сей день.

Данная работа отобразила эстетическое единство художественного текста стиля совместно с сохранением собственного «я» и придание первому статусу эталона внешнего вида. Мгновенного став кумиром, Людмила Марковна взяла на себя роль образца утонченной роскоши. Благодаря богатству цвета, одеваться «под Гурченко» стало отличительным штрихом для большей части советских модниц. Поэтому результаты исследования направлены на анализ процесса установления модных тенденций на примере культурного наследия актрисы, которое дополнило общую картины моды советской эпохи, на их взаимосвязь и перспективу дальнейшего использования данного вклада и его актуальность в современном дизайне.

Таким образом, путем анализа частной картины создания и продвижения «модной линии» возможен процесс, обратный редукции: перейти от локального (местного) к крупномасштабному (мировому) распространению культурных форм и приобретения ими популярности в широких кругах. Это, в свою очередь, определяет перспективу дальнейших исследований и рамок научных работ.

Федирко Артем
(ХДС, семінарист)

СВЯТИТЕЛЬ ФИЛАРЕТ (ГУМИЛЕВСКИЙ) И ЕГО ТРУД «ИСТОРИКО-СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ ХАРЬКОВСКОЙ ЕПАРХИИ»

Творчество преосвященного архиепископа Филарета (Гумилевского) еще не было проанализировано с точки зрения современных представителей исторической науки. С этим мы связываем новизну данной проблемы и ее актуальность.

Достаточно мало писателей середины XIX столетия, труды которых переиздаются в наши дни. Об архиепископе Филарете (Гумилевском) существует обширная историография (церковная и светская), но она еще не обобщена и не проанализирована исследователями. Мы ставим перед собой такую задачу.

Нам известно, что архиепископ Филарет находился на Харьковской кафедре с 1848 по 1859 гг. Владыка отличался особым талантом, большой духовностью, трудолюбием и ученостью. Во время пребывания на Слободской Украине он заботился об обеспечении духовенства, организовывал церковно-приходские школы, типографию, а также руководил храмостроительством. Он готовил программы преподавания для духовных учебных заведений на содержание которых направлял доходы от издания своих трудов. Много средств тратил архиепископ Филарет на благотворительность, в связи с чем был вынужден постоянно сокращать свои расходы.

Архиепископ Филарет получил известность своими проповедями, опубликованными в Харьковской епархии под названием «Беседы о страданиях Господа нашего Иисуса Христа», и изданием фундаментального труда — «Историко-статистического описания Харьковской епархии». Этот труд богат фактическим материалом. Кроме собственно информации о церковной старине края, он содержит массу сведений относительно политической, экономической, культурной истории Слобожанщины. Труд использовался многими поколениями последователей Филарета (Гумилевского) и, даже сегодня остается незаменимым пособием-справочником по истории Слободской Украины.

В свое время Д. И. Багалей высоко оценил «Историко-статистическое описание Харьковской епархии», отметив, что «За цю поважну працю

архієпископа Філарета можна вважати немов Нестором Літописцем слободсько-української церковної історії».

Основными методами, при помощи которых мы собираемся раскрыть данную проблему, являются историко-сравнительный и историко-генетический. При помощи первого метода мы получаем информацию о вкладе святителя Филарета в церковную историографию и в краеведение, а при помощи второго метода мы можем выяснить как менялись точки зрения на творческое наследие святителя у дореволюционных, советских и современных авторов.

В итоге нашего исследования мы пришли к выводу о том, что святителю Филарету принадлежит первенство в создании капитального историко-статистического труда посвященного Харьковской епархии. Второй наш вывод касается историографии. Большинство авторов высоко оценивает труды его Преосвященства и пользуется данными этих трудов для построений различных докладов и научных исследований. В будущем автор ставит своей задачей продолжить исследование творческого наследия Владыки и подготовить обобщающую работу по этому вопросу.

Фурсова Ирина

(ХНУ имени В. Н. Каразина, студентка)

ИСТОРИЯ ВЕРХО-ХАРЬКОВСКОГО НИКОЛАЕВСКОГО ЖЕНСКОГО МОНАСТЫРЯ

Верхо-Харьковский Николаевский женский монастырь в селе Стрелечье — один из старейших монастырей Харьковской епархии. История этой обители является особенно важной в контексте духовного возрождения нашей страны. Однако, большинство материалов, касающихся монастыря, принадлежит досоветскому времени. Мы предпринимаем попытку дать краткий очерк истории монастыря. Для этого используются сравнительно-исторический метод, метод анализа, статистические методы.

Наиболее авторитетным опубликованным источником по истории создания обители является труд архиепископа Филарета (Гумилевского) «Историко-статистическое описание Харьковской епархии».

История обители нашла отражение в ряде обобщающих работ, в которых кратко описываются все монастыри Русской православ-

ной церкви: в трудах А. Ратшина, В. В. Зверинского, Л. И. Денисова, П. Н. Зырянова и некоторых других исследователей. А также в книгах, посвященных описанию Харьковской епархии, в том числе в «Православной энциклопедии Харьковщины». Важные сведения об истории монастыря после закрытия содержит книга: И. А. Вовк, В. И. Вовк, Ж. И. Белостоцкая «Судьба храмов Верхо-Харьковского Свято-Николаевского монастыря в селе Стрелечье». Однако, нет работ, посвященных полной истории монастыря.

Перед 1917 годом в монастыре находились 4 храма, монастырь владел мельницей, прудом и рощей, а также 1241 десятинами земли. Однако, революционные события повлияли на дальнейшую историю монастыря, и Николаевский-Стрелечий монастырь прекратил существование. В 1932 году на его месте была основана психиатрическая больница, которая существует и сейчас. Из сохранившихся храмов действующий один — в честь Святой равноапостольной Елены. В 1990 году он был переосвящен в Свято-Никольский. Сейчас там проходят богослужения, а под больничные помещения приспособлены Свято-Михайловский и Казанский храм.

На сегодняшний день, в контексте возрождения церковной жизни, дополнительного исследования требуют вопросы организации монастырской жизни, описание церковной архитектуры и святынь монастыря. Необходимо более подробно изучить основные направления деятельности монастыря и ряд других аспектов.

Ховтура Анастасія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, студентка)

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА ГУБЕРНСЬКИХ МІСТ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (кін. XVIII – поч. XX ст.): ЕТАПИ РОЗВИТКУ

У XVIII ст. полкові центри Гетьманщини та Слобідської України були подібні один до одного. Вони складались з фортеці та форштадту, мали схожу соціальну структуру, спеціалізацію та архітектурний ансамбль. Кінець XVIII ст. став для цих міст поворотним етапом. Причинами цього були втрата містами військового статусу та адміністративні реформи. Протягом першої половини XIX ст. новоспечені губернські центри «адаптувались» до свого нового призначен-

ня. Урбанізаційні тенденції другої половини XIX ст. суттєво позначились на розвитку Харкова, Полтави та Чернігова. Однак, кінець XIX – початок XX ст. по-різному вплинув на губернські міста. На початку XX ст. давні та славетні Чернігів і Полтава все ж залишилися типовими провінційними губернськими містами. Інша доля спіткала Харків. На початку XX ст. досить молоде місто стало провідним центром не тільки Харківської губернії, а й всієї Російської імперії. Чому так сталося? Відповісти на це запитання допоможе дослідження соціальної інфраструктури губернських міст Лівобережної України наприкінці XVIII – на початку XX ст.

Хоча праць з історії Лівобережної України нараховується чимало, але проблема соціальної інфраструктури ніколи не була предметом окремого дослідження. Важливими для розкриття проблеми є праці, в яких знайшли відображення різні аспекти функціонування закладів інфраструктури (О. М. Бандурка, С. А. Верхратський, В. Н. Миславський) та дослідження історії губернських міст Лівобережної України наприкінці XVIII – на початку XX ст. (Д. І. Багалій, В. Я. Руденко, Д. М. Чорний).

Водночас наявні джерела дозволяють сформувати репрезентативний джерельний комплекс. Це статистичні джерела («Топографічний опис Малоросійської губернії 1798–1800 рр.», «Экономическое состояние городских поселений Европейской России в 1861–1862 годах», «Города России в 1904 году»), діловодна документація установ соціальної інфраструктури, місцева періодика («Черниговские губернские ведомости», «Южный край»), довідкові видання («Харьковский календарь», «Памятная книжка Полтавской губернии») та джерела особового походження («Путешествие из Петербурга в Харьков» Р. М. Цебрикова, «Записки и воспоминания 1888–1908 гг.» Д. О. Іваненко).

Дослідження соціальної інфраструктури губернських міст Лівобережної України надало можливість визначити три етапи розвитку. Кінець XVIII – початок XIX ст. є періодом, коли в Харкові, Чернігові та Полтаві почалося становлення соціальної інфраструктури, формування окремих її галузей. Наприкінці XVIII ст. основним «двигуном» у справі створення установ інфраструктури була міська влада.

У першій половині XIX ст. заклади соціальної інфраструктури губернських міст охопили більшість сфер життя городян та стали невід'ємною частиною повсякдення. У цей час соціальна інфраструктура сприяла накопиченню нематеріальних активів (трудових кадрів,

організаційного та управлінського досвіду). Потрібно зазначити, що такий рівень розвитку соціальної інфраструктури є характерним для Полтави та Чернігова й наприкінці XIX – на початку XX ст.

У другій половині XIX – на початку XX ст. установи соціальної інфраструктури Харкова інвестували нематеріальні активи не тільки у власний розвиток, а в покращення економіки та культури міста. Також у цей час ініціативу зі створення об'єктів інфраструктури бере на себе міська спільнота та приватний сектор, що сприяє підвищенню кількості установ та якості послуг.

Необхідно зауважити, що основними чинниками «успіху» Харкова наприкінці XIX – на початку XX ст. прийнято вважати економічний розвиток міста та його вигідне транзитне положення. Утім, економічне зростання було неможливим без налагоджених транспортних шляхів, поштової справи, наявності освічених кадрів та комфортних умов проживання для фахівців — складових соціальної інфраструктури. Виходячи з цього, розвинена соціальна інфраструктура сприяла й економічному благополуччю, й самому піднесенню Харкова.

Таким чином, дослідження соціальної інфраструктури показало, що дана сфера не тільки сприяє налагодженню сприятливих умов для життєдіяльності міського суспільства, а й визначає рівень економічного, культурного та інтелектуального розвитку міста. Дослідження соціальної інфраструктури губернських центрів в означений час виявило, що центри знаходились на різних етапах розвитку, що позначилось не тільки на їх тогочасному стані, а й на майбутньому міст.

Якуба Альона
(НФаУ, викладач)

ВНЕСОК Г. С. РИНДОВСЬКОГО У РОЗВИТОК ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ НАУКИ

Серед фармакологів Імператорського Харківського університету, слід відзначити постать Григорія Семеновича Риндовського (1814–1898).

Вчений народився в сім'ї священика в Катеринославській губернії. Цікавим є факт, що він спочатку закінчив історико-філологічне відділення, а у 1832 році — медичне відділення Харківського університету у званні лікаря. Так, через шість років після закінчення, а саме — у 1838 році його призначено ад'юнктом на медичний факультет.

Розпочавши свою викладацьку та наукову діяльність Г. С. Риндовський викладав фармацію, загальну терапію, рецептуру і діагностику. Крім того, варто зазначити, що ще виконував обов'язки секретаря факультету. Плідна праця над докторською дисертацією дала свій результат. Так, саме у 1858 році відбувся захист.

Через рік після захисту значною подією у житті фармаколога стало призначення його у 1859 році на кафедру лікарського речовинолів'я з наданням звання ординарного професора.

Слід зазначити, що Г. С. Риндовський став першим професором фармакології на той час.

З 1859 до 1862 року він викладав студентам III курсу фармакодинаміку з рецептурою (фармакодинаміка — розділ фармакології, що вивчає біохімічні ефекти і фізіологічні дії ліків на тіло людини, на мікроорганізми або паразитів, що знаходяться в середині тіла людини або зовні. Вона також вивчає механізми дії ліків, зв'язок між концентрацією лікарських речовин і досягнутою ними дією) і вченням про мінеральні води, а також токсикологію (токсикологія — наука, що вивчає отруйні (токсичні) речовини, потенційну небезпеку їхнього впливу на організми й екосистеми, механізми токсичної дії, а також методи діагностики, профілактики й лікування захворювань, що розвиваються внаслідок такого впливу). На наш погляд, досить був обширний спектр наукової діяльності професора.

Займаючи активну позицію, професор постійно прагнув збільшити обсяг викладання фармакології, залучати студентів до роботи в лабораторіях тощо. Зокрема, Г. С. Риндовський все ж таки домігся збільшення з трьох до п'яти годин на тиждень викладання фармакології, а також виділення зі складу фармацевтичної лабораторії фармакологічного кабінету. Варто зазначити, що Статутом 1835 року було передбачено «фармакологическое собрание», але більше 20 років кошти на фармакологічний кабінет не виділялися, і він був лише підрозділом фармацевтичної лабораторії. Знов-таки, вимогами професора на утримання кабінету було призначено невелику, проте щорічну суму. Колеги відмічали, що він був хорошим практичним лікарем. Також слід відзначити, що вчений, в основному, займався патолого-анатомічними та гістологічними дослідженнями, але серед його наукових робіт були й фармакологічні, зокрема, присвячені хіміко-фізіологічному вивченню атропіну, фізіологічної дії карбазот-

но-кислого аміаку. Також, він був одним із засновників Харківського медичного товариства, благодійного товариства, ботанічного саду.

Відавши двадцять чотири роки викладацькій, науковій та громадській роботі в університеті, вже у 1862 році ординарний професор, фармаколог Г. С. Риндовський залишив університет, але продовжував свою педагогічну діяльність.

Отже, вивчаючи біографію, викладацький та науковий шлях професора, не можна не відмити його значну діяльність у галузі фармацевтичної науки, адже праці та дослідження вченого є значним внеском у науку того періоду.

Якубіна Юлія

(НГУ имени Н. В. Гоголя, доцент)

НЕЖИНСКИЙ ПЕРИОД БИОГРАФИИ Н. ГОГОЛЯ В ДИСКУРСЕ ЛИТЕРАТУРНОГО КРАЕВЕДЕНИЯ

Проблема создания научной биографии Н. В. Гоголя остается актуальной и сегодня. Векторы исследований разноплановы: феномен писателя, сюжеты, мотивы, модели его произведений, отдельные периоды творчества, рецензии в литературе и литературоведении.

Переосмысление биографии и творчества Гоголя в свете современной науки позволяет избежать навязанной методологией советской эпохи модели исследования и расширить горизонты изучения личности писателя.

Отдельные периоды биографии Гоголя традиционно обозначаются на основе топоса, с которым связаны определенные годы жизни и деятельности писателя — полтавский, нежинский, петербургский. Если петербургский период рассматривается как всплеск его творческой активности и знак вхождения в литературу молодого, талантливого писателя, а отправной точкой литературной биографии — «Вечера на хуторе близ Диканьки», то нежинский период (1821–1828) — этап формирования его творческой личности — не был должным образом осмыслен в силу различных обстоятельств.

С нежинским периодом связаны годы обучения Гоголя в Гимназии высших наук кн. Безбородко, развитие его личности, формирование религиозных убеждений, определивших дальнейшее становление как духовного писателя. Социокультурное пространство Нежина

и фактор Гимназии высших наук — две доминанты, определявшие духовное развитие Гоголя. Нежин сочетал в себе историческое прошлое некогда могущественного, наделенного Магдебургским правом, торгового центра с остатками заградительных валов города-крепости, многочисленными храмами и церквями, греческой общиной со своей избирательной системой в городской магистрат, обрядовой патриархальностью окраин, имевших сельских облик (напр., Магерки), оживленным московским трактом, пронизывавшим город, почтовой станцией. Нежин времен Гоголя — средоточие интенсивного развития ремесел, торговли, многолюдных ярмарок, сочетание языковой и культурной среды ментально разнообразного населения. Героическое прошлое города развивало у Гоголя и его соучеников интерес к истории, общение с обитателями окраин определяло интерес к этнографии, подталкивало к попыткам художественного осмысления в первых гимназических сочинениях.

Высокий уровень материальной культуры Нежина удовлетворял как утилитарные, так и духовные запросы. Именно этим обстоятельством объясняется разноплановость интереса у Гоголя-гимназиста к окружающему миру — искусству возведения культовых сооружений, иконописи, живописи, художественной резьбе. О стремлении Гоголя зафиксировать и найти применение новым знаниям свидетельствует заведенная в Нежине «Книга всякой всячины, или Подручная энциклопедия».

Существенно обогащала духовную жизнь Нежина Гимназия высших наук, построенная в классицистическом стиле по проекту архитектора А. Руска. Четкими линиями, логикой пропорций, величественной колоннадой она органично дополняла архитектурный облик Нежина с возвышавшимися над ним куполами и колокольнями церквей и храмов. Гимназия своим статусом, обеспечивающим получение классного чина, интеллектуальной и религиозно-духовной атмосферой открывала возможность разнообразных контактов с городом, что определяет ее дискурс в художественном наследии Гоголя, ярчайшего представителя «нежинской литературной школы» (П. Михед) 20-30-х гг. XIX в.

Жизненные впечатления и личный опыт служили основанием для создания в художественном мире Гоголя-писателя мифологемы города, которая была бы неполной без учета Нежина — города, в котором проходило формирование его творческой личности. В художе-

ственной модели Гоголя реальный фон такого города создавался посредством изображения социальной среды, предметов материальной культуры, духовной и религиозной жизни. Показательно, что первым известным художественным образом провинциального города у Гоголя стал Нежин из гимназической рукописной сатиры «Нечто о Нежине, или Дуракам закон не писан». Своеобразное выделение пространственно-смысловых концептов провинциального города подтверждается названием разделов («Освящение церкви на греческом кладбище», «Выбор в греческий магистрат», «Всеядная ярмарка», «Обед у предводителя дворянства П***», «Роспуск и съезда студентов»). Целостность иронически изображенной картины — «нечто о Нежине» — обеспечивается введением характерных для циклической жизни провинциального города действий или процессов (выборы в магистрат, освящение церкви, званый обед, отъезд / приезд студентов, ярмарка).

Раннее сатирическое сочинение Гоголя можно считать отправной точкой в творческом пути писателя, истоки которого связаны с Нежином.

Янкул Олексій

(ХНУ імені В. Н. Каразіна, аспірант)

ПРЕМІЇ ЦЕНТРУ КРАЄЗНАВСТВА ІМЕНІ АКАДЕМІКА П. Т. ТРОНЬКА ХНУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

Перший в Україні Центр краєзнавства було засновано у 2008 р. на базі Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Коло робіт, що проводяться його співробітниками, дуже широке: дослідження історії Харківщини та її класичного університету; створення інформаційних довідок стосовно Слобожанщини, її видатних діячів і подій; участь у форумах, конференціях, які присвячені проблемам краєзнавства та пам'яткознавства; проведення профорієнтаційної роботи зі школярами і студентами тощо. Крім того, до завдань підрозділу входить консультаційна допомога тим, хто займається питаннями краєзнавства Слобожанщини. Центр активно співпрацює з вищими навчальними закладами Харкова та Харківської області, а також Національною спілкою краєзнавців України, музеями, архіва-

ми, бібліотеками та іншими установами. У 2012 р. Центру присвоєне ім'я Героя України, академіка П. Т. Тронька (1915–2011).

Центром красназнавства засновані премії за досягнення у вивченні красназнавства. Зокрема, вони вручаються учасникам традиційної Міжнародної красназнавчої конференції молодих учених, яка проводиться за підтримки ТронькоЦентру. Цей форум з 1983 р. проводиться на історичному факультеті ХНУ імені В. Н. Каразіна і є найстарішим в Україні серед заходів відповідного профілю.

Одна з цих премій носить ім'я А. Г. Слюсарського (1900–1980) — історика, професора ХДУ імені О. М. Горького, який, перш за все, займався питаннями історії Слобідської України та її видатних діячів. Антон Григорович був першим головою Харківського відділення Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури (1966–1971 рр.). Премія його імені заснована у 2010 р. і призначається за кращу доповідь з історії Слобожанщини. Номінантами премії були: Є. Рачков (2010, 2014 рр.), Ю. Коніва (2011 р.), В. Волинський (2012, 2013 рр.), В. Попович (2015 р.).

Друга премія була заснована у 2012 р. на честь славного уродженця Слобожанщини П. Т. Тронька — історика, красназнавця, громадського і державного діяча, академіка НАН України, лауреата Державної премії СРСР. З 1990 р. до 2011 р. Петро Тимофійович був Головою правління Національної спілки красназнавців України, а з 1996 р. до 2011 р. — Головою правління Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О. Гончара. До того ж, він був редактором журналів, які присвячувалися проблемам красназнавства і пам'яткознавства: «Пам'ятки України», «Красназнавство» та ін. Також він був першим головою Наглядової ради ХНУ і почесним доктором Каразінського університету. Премією нагороджуються учасники Міжнародної красназнавчої конференції молодих учених за кращу доповідь з питань місцевої історії. Стипендіатами премії були: О. Вовк (2012, 2013 рр.), С. Бондаренко (2014 р.), А. Менькова (2015 р.).

З 2016 р. ще одну премію імені П. Т. Тронька отримують школярі — переможці харківського міського турніру юних істориків за краще знання минулого рідного міста. Першим її лауреатом став учень Харківського ліцею № 141 А. Титаренко.

Таким чином, премії, засновані Центром красназнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету іме-

Аксьонов Володимир

(КЗ ХСІІІ № 15, учень)

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА РОДИНИ ГЕЛЬФЕРИХ-САДЕ У ХАРКОВІ

У роботі досліджується підприємницька діяльність Максиміліана Гельфериха, становлення його як підприємця, а його фірми й заводу як великої промислової одиниці в тогочасній Російській імперії. Також ми розглядаємо благодійну діяльність Гельфериха у другій половині ХІХ століття і його внесок у соціально-культурну сферу Харкова.

Нашою метою є дослідити історію становлення, розвитку та загибелі однієї з промислових імперій Слобідської України — підприємства Максиміліана Християновича Гельфериха-Саде, створити його портрет на тлі епохи. Наукова новизна цієї роботи полягає в тому, що ми розглядаємо цю тему з позиції розвитку туристичного потенціалу міста Харків, показуємо історію Гельфериха через матеріальні об'єкти, що залишилися після його життя. Завданням роботи є визначення місця підприємця в історії Харкова.

Тема є актуальною для туристичних фірм при розробці маршрутів Харковом.

Вишнякова Марія

(КЗ ХСІІІ № 15, учениця)

СТРІТ-АРТ ГАМЛЕТА ЗІНКІВСЬКОГО: МАРКУВАННЯ УРБАНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Одним із засобів суспільної взаємодії є мистецтво. Сучасний спосіб та сучасний ритм життя висувають нові вимоги до мистецтва. Ці вимоги знайшли відображення у літературі та образотворчому мистецтві, утворивши новий стиль — урбанізм, невід'ємною частиною якого є стріт-арт.

Метою нашої роботи є виявити актуальність та доцільність стріт-арту в просторі мегаполісу на прикладі творчості Гамлета Зінківського, його вплив на сучасного містянина як основного учасника урбаністичної системи.

Новизна теми забезпечується слабким вивченням творчості Гамлета Зінківського. Ми досліджували урбаністичний простір, у якому відбуваються міжособистісні комунікації, зокрема, на прикладі стріт-арту Гамлета Зінківського.

Своєю творчістю художник створює нові об'єкти, що привертають увагу жителів міста і перетворюються на маркери, своєрідні навігаційні знаки у нашому місті. Його твори олюднюють і навіть сакралізують міський простір та сприяють розвитку комунікації.

Гаража Роман
(КЗ ХСШ № 15, учень)

НОВИЙ ХАРКІВ (МІСТЕЧКО ХТЗ) У КОНТЕКСТІ СОЦІОЛОГІЇ МІСТА

Яким має бути місто, здатне забезпечити людину різнобічними потребами й інтересами людини — чи не головне питання урбаністики. При написанні роботи ми намагались зрозуміти, як саме можна використати ідеї та плани, що створювались містобудівниками минулого.

Актуальність теми визначена пошуком стратегії створення ідеального міста. Аналіз подібного проекту на теренах України має неабиякий сенс. Хоча він не був повністю реалізований, але став об'єктом запеклих дискусій.

Метою роботи є аналіз міського публічного простору на прикладі історії району ХТЗ — містечка «Новий Харків», побудованого у 30-ті роки XX сторіччя.

Місто має бути відкритим для жителя як у фізичному (доступність для відвідування), так і в соціальному (здатність людей вільно реалізовувати свої права) планах, привабливим для жителів і гостей міста, що підвищить його економічну ефективність, та зручним.

Автори проекту «Нового Харкова» з певних причин відмовились від багатьох його елементів, що й мали перетворити соцмістечко на «місто майбутнього». Індустріальний район і сьогодні сприймають як відокремлений від Харкова, особливий, хоча сьогодні ця частина

міста тісно пов'язана з основним Харковом транспортними зв'язками, зокрема лінією метрополітену. Ми бачимо сенс у створенні проекту розвитку району з урахуванням первісних планів розробників з метою розкриття потенціалу існуючого публічного простору та його розширення.

Гнедков Артем
(ХСІІІ № 77, *учень*)

МЕТОДИ ЛІКУВАННЯ ПСИХІАТРИЧНИХ ХВОРОБ В ХІХ ст. НА ПРИКЛАДІ САБУРОВОЇ ДАЧІ (м. ХАРКІВ)

В сучасному світі велика увага приділяється дискусіям про методи лікування психічних хвороб. Розвиток психіатрії як науки розпочався наприкінці ХVІІІ ст. і її методи значно відрізнялися від сучасних. Сабурова дача, яка була створена у 1796 році, вважється історичною пам'яткою та одночасно дає уявлення про умови лікування в ті часи.

Наше дослідження базується на загальних роботах з історії Харкова (наприклад, робота Д. І. Багалія «Історія міста Харкова»), в яких характеризуються загальні риси розвитку медицини, та спеціальних дослідженнях (П. Т. Петрюк, А. М. Бачериков, В. В. Чугунов, І. І. Кутько), в яких проаналізовано саме методику психіатричного лікування та умови життя хворих. В якості джерел були досліджені спогади лікарів (М. В. Країнського, Е. Р. Клевезаля, П. О. Бутковського, І. М. Балинського) та згадки психіатричних закладів в путівниках кінця ХІХ ст.

Варто зазначити, що поступово, з часом, психіатри виробляють більш гуманний підхід до своїх підопічних. Наприкінці ХVІІІ ст. умови утримання хворих нагадували тюрму — з ланцюгами, вузькими казематами та суворою карою за непослух. Поступово лікарі починають використовувати нові методи — приміром, вводять гамівні сорочки замість ланцюгів.

У ХІХ ст. психіатри починають різко виступати проти насильницьких методів лікування. М. В. Країнський на основі своїх спогадів критикує систему тогочасного лікування у статті з промовистою назвою «Чому в психіатричних клініках ламають ребра». Варто також зазначити, що просторові умови утримання хворих могли негативно позначатись на динаміці їх одужання. Приміром, Сабурова дача

має доволі вузькі коридори та маленькі кімнати, що могло погано впливати на хворих. Наприкінці XIX ст. поширеним є лікування електричним струмом, в путівнику по Харкову 1904 року навіть згадується відповідний кабінет.

Загалом, у XIX ст. умови лікування хворих мало нагадували сучасні. Багато з них сучасні лікарі можуть назвати неприйнятними, жорстокими і навіть травматичними. Але, одночасно з цим, серед лікарів Російської імперії йде дискусія про гуманізацію методів лікування, в тому числі — про важливість пошуку адекватного персоналу, змін у сприйнятті лікарем хворого тощо. Проведення цих дискусій та впровадження нових підходів обумовлюють стан психіатрії на сучасному етапі.

Каплій Анастасія
(РЦДІОТ, *суртківець*)

УШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВИЗНАЧНИХ МАЙСТРІВ ФАЯНСУ У СЕЛИЩІ БУДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ. ПРОЕКТ КЛУБУ «КРАЄЗНАВЕЦЬ» РЦДІОТ ХАРКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ

Доброю славою користувався в країні і за кордоном сучасний український художній фаянс. Особливо популярний, здатний задовольнити будь-які смаки — будянський фаянс. Колектив митців, який багато зробив для піднесення художнього рівня виробів Будянського фаянсового заводу «Серп і Молот», сформувався протягом 1940-х – 1950-х років. Очолив його з 1948 р. головний художник С. Панасюк. Спочатку на завод прийшли О. Рибіна і М. Ніколаєв, згодом — Р. Вакула, Г. Чернова, Ю. Піманкін, І. Сень, Г. Кломбицька, Б. Пянида. У 1980-ті роки почали свій творчий шлях В. Родіонова, В. Сідак, Л. Антонова, Ю. Пянида. Ці митці протягом багатьох років забезпечували високий рівень художньої продукції підприємства. Столові сервізи, різні комплекти посуду, набори для напоїв, тарілки, вази Будянського заводу користувалися незмінним успіхом, бо мали довершені художні форми, з великою майстерністю і смаком декоровані, як правило, вишукано і соковито розписані солями. Будянський фаянс мав свої усталені художні прикмети і не піддавався впливам швидкоominучих мод. Навпаки, сам виступав «законодавцем мод» у своїй галузі.

Актуальність роботи полягає в тому, що знання історії фаянсового підприємства у селищі Буди, творчості визначних керамістів-земляків зараз конче необхідно, щоб зберегти пам'ять про славетні сторінки історії рідного селища, яке завдяки діяльності підприємства було знане не тільки на теренах колишнього Радянського Союзу, але й далеко за його межами; знання історії створення відомих фаянсових виробів формують у молоді почуття гордості за свою державу.

Завдання дослідження — на основі вивчення виробів майстрів фаянсу 1950–1980-х років довести, що однією з головних особливостей будянського фаянсу було його глибоке національне коріння. Широка популяризація творчості будянських керамістів як серед місцевого населення так і в усій державі та за кордоном.

Будянський фаянс — це словосполучення стало знаковим і викликає в уяві щось чисте, біло-блакитне, тепле для душі. Художній будянський посуд несе в собі ласкавість, налаштовує на домашній заатишок. Будянський фаянс набув свого стилю, не втративши творчих особливостей окремих митців. Кожен з них і всі разом вони складають яскраве, самобутнє явище художньої культури України. На нашу думку, саме у 1960–1980 рр. будянський фаянс набув свого неповторного вигляду. Будянці нібито вдруге відкрили фаянс, впізнали його практичну пластичність.

Активістами клубу «Красназавець» РЦДЮТ Харківської районної ради розроблено проект заходів по увічненню пам'яті визначних керамістів селища. Ми підготували текст меморіальних дошок на будинках, де мешкали художники Галина Чернова, Іван Сень, Юрій Піманкін (по вулиці Дачна № 10), Раїса Вакула (по вулиці Пушкіна № 17), Микола Ніколасв (на початку вулиці Стадіонна), відкриття меморіальної дошки та присвоєння імені Галини Чернової Будянській дитячій школі народного мистецтва (по вулиці Садовій № 3). Починати роботу треба зі створення робочої групи по ушануванню пам'яті будянських художників, а для неї першочергове завдання — вирішення фінансового питання. Найкращий варіант, якби кошти на увічнення пам'яті визначних митців надала держава, але це малоімовірний варіант. Роботу по залученню коштів треба проводити довго і ретельно, використовуючи усі можливі засоби. Це і статті у ЗМІ, лекції у навчальних закладах та організаціях району, інформація у системі Інтернет, звернення до депутатів різного рівня тощо. Обґрунтування, текст дошок та дату масового заходу треба буде обов'язково погодити у Хар-

ківському обласному відділенню Національної спілки краєзнавців України, Департаменті культури і туризму, Харківському художньому музеї та Будянській селищній раді. Коли будуть виготовлені дошки, дату проведення масового заходу треба погодити і в навчальних закладах селища. Напередодні урочистостей треба написати список запрошених (обов'язково запросити художників, мистецтвознавців, краєзнавців, журналістів, працівників культурних та освітянських закладів Харкова), виготовити інформаційні матеріали, розіслати прес-релізи у ЗМІ. З робочою групою уточнити всі організаційні моменти починаючи із зустрічі гостей, проведення бліц-екскурсій по селищу і закінчуючи кавою-брейк.

Виконання всіх цих пунктів буде сприяти пропаганді творчості українських майстрів фаянсу і створенню атмосфери свята як для наших земляків, так і для всієї громадськості Слобожанщини.

Котенко Андрій

(Зміївський ліцей № 1 імені З. К. Слюсаренка)

ПИСЕМНІ ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНИ. ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КРАЮ

Писемні джерела завжди відігравали важливу роль в дослідженні історії того чи іншого регіону. Через свою масивність або недостатню інформативність такі дані та пам'ятки мають як ряд переваг, так і перелік недоліків.

Зокрема, проблема може полягати в тому, що писемні джерела погіршуються з плином часу та можуть бути втрачені при непередбачуваних подіях. Проте спростовувати роль писемних праць в вивченні історії занайменше невинновато та необгрунтовано.

Писемна історія завжди характеризувалася тим, що саме за документами та літописами звикли визначати істинність подій сучасні історики. Однією з найцінніших та найдавніших історичних пам'яток є звичайно ж «Повість минулих літ» Нестора Літописця. Значення цього літопису важко переоцінити, адже лівобережна частина історії Київської Русі була охарактеризована саме з цього джерела.

Конкретнішим прикладом є безпосередня база, що знаходиться в Зміївському ліцеї ім. З. К. Слюсаренка. Зокрема збірка дослідницьких робіт «Зміївський край за часів Сталінізму». В ній використову-

ються дані з Державного архіву Харківської області, архівного відділу Зміївської райдержадміністрації періоду 1921–1953 рр.

Писемні пам'ятки історії комплексно доповнюють інші види джерел, зокрема, усні та речові (археологічні). Дуже часто документальні підтвердження тієї чи іншої події підкріплюються усними джерелами або матеріальними доказами, або навпаки історична подія обґрунтовується саме писемними доказами у вигляді архівної документації.

Зокрема, за результатом особистих розрахунків, історія Другої Світової війни відновлювалася не лише з кінохронік та згадок очевидців, а, у перевазі своїй, з архівів, частина яких досі не є відкритою для вільного використання. Архіви України дали змогу також дізнатися про жертв репресій та заведені кримінальні справи щодо репресованих осіб. А враховуючи те, що зараз іде активна популяризація обізнаності про Україну та її історію, то інформація про ведення справ та їх документація є безцінною для висунення гіпотез щодо аспектів розвитку та діяльності тих чи інших устроїв на території різних регіонів, у нашому випадку, Харківського.

Тож, проблема популяризації, збереження та відкриття, а також створення нових писемних історичних джерел дуже актуальна, особливо в сучасній Україні.

Маковецька Владислава

(Зміївське наукове краєзнавче товариство, учениця)

РОЛЬ МУЗЕЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗМІЙВСЬКОГО ЛІЦЕЮ № 1 ІМЕНІ З. К. СЛЮСАРЕНКА У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

Викладання краєзнавства найтіснішим чином пов'язане з проблемою наявності джерел, що допомогли б висвітлити історію того чи іншого населеного пункту. Актуальності проблемі додає той факт, що нині вживані підручники з харківщинознавства значною мірою акцентують увагу на місті Харкові, залишаючи поза увагою велику кількість подій, які б були вкрай цікавими для жителів інших населених пунктів області.

Тому наявність місцевих історичних джерел у полі зору краєзнавців та учителів історії є актуальною та іноді визначальною. Значна роль у цьому питанні належить музейному комплексу Зміївського

ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. 14 травня 1966 року, у Зміївській середній загальноосвітній школі № 1 було створено Музей бойової слави (наказ Міністерства освіти УРСР № 39).

Історія створення музейної установи, її розвиток і структурні підрозділи певною мірою вже були висвітлені у літературі [12]. Так само в описах джерельної бази красназнавчих досліджень [див., напр.: 11] наводяться дані про фонди музейного комплексу, проводиться їх аналіз [13].

У цій доповіді зосередимо увагу на величезній кількості джерел з історії Зміївського району 1964–1985 років, які містять матеріали архівного відділу музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка. Вказана музейна установа була створена напередодні 50-річчя Жовтневої революції 1917 року [10], тому одним із завдань її працівників було висвітлення та фіксація успіхів народного господарства у «побудові комунізму». Для досягнення цієї мети червоні слідопити (тодішня назва учнів-пошуковців) робили або збирали чисельні світляни дитячих садочків, шкіл, промислових об'єктів, доріг, рекреаційних закладів, магазинів [3] і т. д. Крім того, збиралися матеріали про передовиків виробництва та сільського господарства району [1; 6], Героїв Соціалістичної Праці [4], історію заводів та фабрик Зміївщини [5], культуру [7] та медицину [2] тощо. Вказана специфіка початкового накопичення матеріалів музейного комплексу надає джерелам з цієї установи великої фактографічної та ілюстративної значущості. Значний інтерес для історика становлять спогади К. Зозулі «Паперова фабрика», які у вигляді машинопису депоновані у архівному відділі музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка [9]. Цікаві деталі наводяться у примітках рукописної поеми Ю. В. Грабіліна «Слово за капелу вчителів» [8].

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновки про те, що, наряду з іншими музейними та архівними установами Зміївського району, музейний комплекс Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка становить потужну інституцію і відіграє провідну роль у вивченні історії рідного краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 імені З. К. Слюсаренка (далі — АВ МКЗЛ). — Ф. 10. — Оп. 2. — Спр. 2. Передовики сільського господарства Готвальдівського району.

2. АВ МКЗЛ. — Ф. 6. — Оп. 1. — Од. зб. 2. Альбом «Культура та медицина Зміївщини».
3. АВ МКЗЛ. — Ф. 6. — Оп. 1. — Спр. 2. Зміївські світліни.
4. АВ МКЗЛ. — Ф. 6. — Оп. 1. — Спр. 3. Герої Соціалістичної Праці.
5. АВ МКЗЛ. — Ф. 9. — Оп. 1. — Спр. 1. Про історію паперової фабрики.
6. АВ МКЗЛ. — Ф. 9. — Оп. 7. — Спр. 1. Передовики виробництва Готвальдівського району. Переможці соціалістичного змагання.
7. АВ МКЗЛ. — Ф. 1. — Оп. 9. — Од. зб. 2. Учительська хорова капела. м. Зміїв. 1952–1967.
8. Грабілін Ю. В. Слово за капелу вчителів. Поема (3-я редакція) / Ю. В. Грабілін. — Зміїв, 2003. — 28 с. — Депонована в музейному комплексі Зміївського ліцею № 1 ім. З. К. Слюсаренка 23.08.2003.
9. Зозуля К. История развития Змиевской бумажной фабрики / К. Зозуля. — Змиев, Б. г. — 8 с. // Архівний відділ музейного комплексу Зміївського ліцею № 1 ім. З. К. Слюсаренка. — Ф. 9. — Оп. 1. — Спр. 1.
10. Наказ Міністерства освіти УРСР № 39 від 14.05.1966.
11. Зміївський край за часів сталінізму (1921–1953 рр.) : Збірка дослідницьких робіт / Ю. О. Солдатенко, А. С. Богацька, В. В. Майстро, Є. В. Полях; упоряд. та наук. ред. Ю. О. Коловрат-Бутенко. — Х. : Мачулін, 2016.
12. Комышанченко Н. Н. Экспозиция «старая школа» музейного комплекса Змиевского лицея № 1 им. З. К. Слюсаренко / Н. Н. Комышанченко, Ю. А. Коловрат // Харьковский историко-археологический сборник. — Х., 2012. — Вып. 10. — С. 79-82.

13. Маковецкая В. М. Типология и критический анализ письменных исторических источников по истории Змиевского района 1964–1985 годов / В. М. Маковецкая // Змиевское краеведение. — 2016. — № 2; URL : zsls.esrae.ru/21-35 (дата обращения: 24.10.2016).

Цимбаліста Ірина

(Зміївський ліцей № 1 ім. З. К. Слюсаренка, ліцейстка)

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК ДУХОВНОСТІ ТА ЇХ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НА ЗМІЇВЩИНІ

Священний образ Божої матері має довгу історію. Його складання займає тривалий час, вбираючи культуру Сходу і Заходу, що формувалися з давніх-давен. Його збагачення проходило шляхом засвоєння тих культурних традицій задля глибшого розкриття змісту, а це була нелегка дорога втрат (іконоборство VIII – поч. IX століть) і набуття (довершеність храмового зодчества та його оздоблення X–XI ст). Тому пам'ятки іконопису мають велике значення для духовності та культури.

Найбільше значення у вивченні іконографічних пам'яток Слобожанщини має праця архієпископа Філарета (Д. Г. Гумілевського) «Историко-статистическое описание Харьковской епархии» [2], яка описує у тому числі й чудесне явлення Височинівської Казанської ікони Божої Матері.

Поява християнства на теренах східних слов'ян ще наприкінці I тисячоліття, з його величною атрибутикою, якими були храми, ікони, богословські книги, церковноритуальні аксесуари тощо, не викликало спротиву русичів, радше огорнув їх очікуваний тривожний стан, який незабаром переросте у стан внутрішньої потреби християнської віри.

За перше тисячоліття — складання образу і за друге тисячоліття — його збагачення, ікона досягла виняткової глибини змісту, багатства виразу, іконографічної повноти. Вона стала джерелом інформації, своєрідною книгою для неписьменних, зв'язком з іпостасю Бога, бо й є відблиском Першообразу.

З іконою прийшло на Русь малярство, а з ним дивовижно розкрився потяг до кольору і форми. В Стародавній Русі естетична свідомість

вищого виразу досягла в образотворчому мистецтві — у творенні ікон та в художньому оформленні інтер'єрів храмів. Але Русь не повторила Візантії, бо були надто різні умови, різні шляхи.

З усіх ікон найбільше шанувалися ті, що зображували образ Богородиці.

На території нашого регіону найбільш відомою свого часу була Височинівська ікона Божої матері, яка знаходилася в Михаїло-Архангельській церкві чоловічого монастиря поблизу міста Змієва Харківської губернії. Свята ікона Божої Матері явилась у XVIII ст. лісовому сторожу у сосновому бору на березі річки Мож.

У 1795 році у Височинівці на місці старого дерев'яного храму було збудовано нову кам'яницю, а у 1886 році — засновано чоловічий монастир, в якому і знаходилася чудодійна ікона Божої Матері. Після подій громадянської війни 1917–1921 рр. ікону було втрачено.

Не дивлячись на те, що історія появи цієї ікони та її втрати свого часу було детально описано у ряді робіт [1; 3], інформація про неї серед широких кіл населення (не пов'язаних з життям Церкви) є не досить відомою. Тому перед сучасними красназнавцями постає питання не тільки пошуку ікони, але і популяризації знання про неї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Икона Божией Матери Высочиновская (Казанская Высочиновская) // Дева Мария. — URL: http://www.deva-maria.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=144:ikona-bozhiei-materi-vysochinovskaya&catid=30:ikona&Itemid=3 (дата обращения 10.10.2016).
2. Филарет (Д. Г. Гумилевский) Историко-статистическое описание Харьковской епархии. — М., 1852–1859.
3. Саяний М. І. Зміївщина — Слобожанщини перлина / М. І. Саяний. — Х., 2009.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ДАХО — Державний архів Харківської області

ДВНЗ «ПНУ імені Василя Стефаника» — Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

ДНУ імені Олеса Гончара — Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара (м. Дніпро)

ЗМІ — Засоби масової інформації

ЗНУ — Запорізький національний університет

КЗ ХСШ № 15 — Комунальний заклад «Харківська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 15 з поглибленим вивченням окремих предметів»

КК УРСР — Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

КП(б)У — Комуністична партія (більшовиків) України

НБЧ — Народна бібліотека-читальня

НГУ имени Н. В. Гоголя — Нежинский государственный университет имени Н. В. Гоголя

НУ «КМА» — Національний університет «Києво-Могилянська академія»

НФаУ — Національний фармацевтичний університет (м. Харків)

НЮУ імені Ярослава Мудрого — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків)

ПНПУ імені В. Г. Короленка — Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

РВНО — Районний відділ народної освіти

РВНКВС — Районний відділ Народного комісаріату внутрішніх справ

РСФРР — Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка

РЦДЮТ — Районний центр дитячої та юнацької творчості

- СНІД** — Синдром набутого імунodefіциту
- СРСР** — Союз Радянських Соціалістичних Республік
- УНР** — Українська Народна Республіка
- УРСР** — Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УТОПіК** — Українське товариство охорони пам'яток історії і культури
- ФГГРТ** — Факультет геології, географії, рекреації і туризму
- ХГУ** — Херсонский государственный университет
- ХДУ** — Херсонський державний університет
- ХДУ імені О. М. Горького** — Харківський державний університет імені О. М. Горького
- ХНМУ** — Харківський національний медичний університет
- ХНУ імені В. Н. Каразіна** — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
- ХНУМГ імені О. М. Бекетова** — Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
- ХОДА** — Харківська обласна державна адміністрація
- ХСП № 77** — Харківська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 77
- ХТЗ** — Харківський тракторний завод
- ЦДІАК** — Центральний державний історичний архів України (м. Київ)
- ЦДІАЛ** — Центральний державний історичний архів України (м. Львів)
- ЦК** — Центральний комітет
- ЧНУ імені Петра Могили** — Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв)
- ЧОППО імені К. Д. Ушинського** — Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського

ФОТОЛІТОПИС КОНФЕРЕНЦІЇ

Перше пленарне засідання конференції

Учасників вітає декан історичного факультету
Каразінського університету доцент С. Д. Литовченко

Доцент О. Г. Павлова презентує нове видання —
«Письма к А. Ф. Луневу» з серії «Джерелознавчі зошити»

Вручення грамот студентам-волонтерам за участь в організації
етнофестивалю «Перлини Слобожанщини. Аланські витокі»

Триває засідання секції «Церковне красназнавство»

Наймолодших учасників конференції об'єднала шкільна секція

Харківський мистецтвознавець В. Д. Путятін виступає перед учасниками конференції з повідомленням про історію УТОПіК

Учасники секції «Медичне краєзнавство»у Музеї історії медицини Харківського національного медичного університету

Степан Бліндер — лауреат премії імені Героя України
академіка П. Т. Тронька

Декан історичного факультету доцент С. Д. Литовченко
вручас творчу премію імені А. Ф. Луньова

Наукове видання

Матеріали XXXIV-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених,
присвяченої 50-річчю Українського товариства охорони пам'яток
історії і культури

Укр. і рос. мовами

Комп'ютерне верстання: О. М. Янкул
Макет обкладинки: М. В. Проценко

ХНУ імені В. Н. Каразіна
пл. Свободи, 6, к. 603,
м. Харків, 61022, Україна
Тел.: (057) 707 53 85
E-mail: tronkocentr@karazin.ua
Сайт: tronkocentr.karazin.ua

Студентське наукове товариство історичного факультету:

Дивіться: history.karazin.ua

Пишіть: sntistfak@gmail.com

Телефонуйте: +38(057)707-53-85, +38(057)707-52-42

Приходьте в гості: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет, аудиторія V-59

